T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

FİNANS ENSTİTÜSÜ

FİNANS ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

FİNANSAL KRİZ SÜRECİNDE KAMU OTORİTELERİNİN UYGULADIĞI VERGİ POLİTİKALARI

Yüksek Lisans Tezi

Eren YEŞİLYURT

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hicabi ERSOY

İstanbul, 2020

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
FİNANS ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Finans Enstitüsü Finans Anabilim Dalı Uluslararası Bankacılık ve Finans Yüksek Lisans programı öğrencisi Eren YEŞİLYURT'un Finansal Kriz Sürecinde Kamu Otoritelerinin Uyguladığı Vergi Politikaları başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu 20.01.2020 tarih ve 100-2 .sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

UNVANI, ADI SOYADI

TEZ DANIŞMANI : Dr. Öğr. Üyesi Hicabi ERSOY

JÜRİ ÜYESİ : Prof Dr. Nazım EKREN

JÜRİ ÜYESİ : Doç. Dr. Gökhan IŞIL

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

ÖZET

Finansal krizler genelde dünya ekonomisinde 1970 sonrasında görülmeye başlamış olup, gelişmekte olan ülkelerde 1980 sonrasında en önemli iktisadi sorunların başında gelmiştir. 1980'li yıllardan itibaren küreselleşme olgusunun ekonomi literatürüne girmesiyle genel büyüme modelleri portföy yatırımlarını hızlandırmış, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler dönem dönem finansal krizlerle karşılaşmış, küreselleşmenin getirdiği kolaylıkların ve imkânların doğru kullanılmaması ise ülkelerin ekonomisini ani ve beklenmedik bir şekilde olumsuz etkilemiştir. Gerek küreselleşmenin büyüme ve yatırım modellerini etkilemesi ve sermaye akımı gibi dış baskılar, gerekse ülkelerin yapısal sorunları sonucu ortaya çıkan finansal krizler, ekonomik politikaların uygulanmasını engellemekte ve ekonomik dengeleri bozmaktadır.

Ekonomik hayatın her alanında etkili olduğu bilinen vergi politikaları, gerek gerçekleşen, gerekse gerçekleşme ihtimali olan ekonomik dengesizliklerin ortadan kaldırılmasında önemli bir araçtır. Finansal krizlerin ekonomi üzerinde ortaya çıkardığı olumsuz etkiler dikkate alındığında, krizin etkilerini azaltarak ekonomiyi yeniden canlandırmak için kamu otoritelerinin vergi politikalarına başvurmanın dışında başka da bir seçenekleri yoktur.

TAX POLİCİES THAT PUBLİC AUTHORİTİES IMPLEMENT DURİNG FİNANCİAL CRİSİS PERİOD

ABSTRACT

Financial crises generally began to occur after 1970 in the world economy, which are one of the most important economic problems especially in developing countries after 1980. Since the 1980s, when the globalization phenomenon entered into the economy literature, general growth models accelerate the portfolio investment, the developed and developing countries faced the financial crises from time to time and the lack of proper use and facilities brought about by the globalization had a sudden and unexpected negative impact on the economy of the countries. Both external pressures such as globalization and capital flows, as well as financial crises that arise as a result of the structural problems of countries, hinder the implementation of economic policies and disrupt economic balances.

Tax policies, whichever are given to be effective in all areas of economic life, are an important tool in eliminating both the actual and possible economic imbalances. Given the negative impacts of financial crises on the economy, public authorities have no other option but to apply tax policies to revive the market and to reduce the effects of the crisis.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

Özet …… **iii**

Tablo Listesi ……..... **viii**

Şekil Listesi ……..... **ix**

Kısaltmalar……..... **x**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE OLGUSAL OLARAK FİNANSAL KRİZ VE KRİZ KAVRAMINA GENEL BİR YAKLAŞIM

1.1. Kriz Tanımı, Türleri ve Unsurları

1.1.1. Krizin Türleri …….4

1.1.1.1. Reel Krizler ……..……..…….5

1.1.1.2. Finansal Krizler ……..……..……. 5

1.1.2. Finansal Krizin Temel Unsurları …….……..…...…...8

1.1.3. Finansal Krize İlişkin Öncü Göstergeler ……...…....9

1.1.3.1. Uluslararası Rezervler …….……... 11

1.1.3.2. Reel Döviz Kuru ……. 11

1.1.3.3. Rezerv Yeterliliği ……12

1.1.3.4. Cari Açık ……13

1.2. Finansal Kriz Türleri

1.2.1. Para (Döviz) Krizleri …….……..……14

1.2.2. Bankacılık Krizleri ……..…….....15

1.2.3. Dış Borç Krizleri …….....17

1.2.4. Sistemik Krizler ……..…….....……..18

1.2.5. İkiz Krizler ……...……19

1.3. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Modeller

1.3.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri ……..……...21

1.3.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri ……..…….……22

1.3.3 Üçüncü Nesil Kriz Modelleri ……..…….…..23

İKİNCİ BÖLÜM

KRİZ DÖNEMLERİNDE VERGİ POLİTİKALARI

2.1. Vergi Politikasının Tanımı, Türleri ve Genel İlkeleri

2.1.1. Genel Anlamda Vergi ……..…..25

2.1.2. Vergi Politikası …….……..... 26

2.2. Vergi Politikasının Amaçları

2.2.1. Vergi Politikasının Mali (Fiskal) Amaçları …….……...……...30

2.2.2. Vergi Politikasının Mali Olmayan (Ekstra-Fiskal) Amaçları …….……...30

2.2.2.1. Gelir Dağılımında Adalet Sağlama …….……...31

2.2.2.2. İktisadi Büyüme ve Kalkınma Amacı …….……...33

2.2.2.3 Ekonomik İstikrarın Sağlanması Amacı …… 35

2.2.2.4. Diğer Amaçlar ……..……..... 35

2.3. Vergi Politikasının Araçları

2.3.1. Yeni Vergi Oluşturmak …….36

2.3.2. Vergi Oranları ……..36

2.3.3. Vergi Teşvikleri ……37

2.4. Ekonomik Kriz Dönemlerinde Uygulanan Vergi Politikaları

2.4.1. Enflasyon Döneminde Uygulanan Vergi Politikaları ……40

2.4.2. Durgunluk ve İşsizlik Dönemlerinde Uygulanan Vergi Politikaları …….41

2.4.3. Yüksek Kamu Açığı ve Borç Krizinin Yaşandığı Dönemlerde Uygulanan Vergi Politikaları …….43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 1990 SONRASI YAŞANAN FİNANSAL KRİZ ÖRNEKLERİ VE KAMU OTORİTELERİNCE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

3.1. Dünya Ekonomisinde 1990 Sonrası Yaşanan Finansal Kriz Örnekleri ve Uygulanan Vergi Politikaları

3.1.1. 1994-1995 Meksika Krizi (Tekila Krizi) Ve Uygulanan Vergi Politikaları…..….. 47

3.1.2. 1997 Asya Krizi Ve Uygulanan Vergi Politikaları……..…. 51

3.1.3. 1998 Rusya Krizi Ve Uygulanan Vergi Politikaları……..….. 60

3.1.4. 2008 Küresel Kriz Ve Uygulanan Vergi Politikaları ……..…… 63

3.2. Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Yaşanan Örnek Finansal Krizler ve Uygulanan Vergi Politikaları

3.2.1. 1994 Krizi Ve Uygulanan Vergi Politikaları……..…... 66

3.2.2. 2001 Bankacılık Krizinde Uygulanan Vergi Politikaları…...……..….. 70

3.2.3. 2008 Küresel Krizin Türkiye'deki Etkileri ve Uygulanan Vergi Ve Diğer Parafiskal Politikalar…… …….. 76

3.3.Finasal Krizlerde Sabit Kur Politikasının Etkisi……. 82

SONUÇ …… 84

KAYNAKÇA ……...…… 90

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Birinci ve İkinci nesil Kriz Modelleri Karşılaştırması …… 23

Tablo 2: Doğu-Asya Ülkelerinde Makroekonomik ve Finansal Göstergeler ve Kırılganlık Düzeyleri ……..…..... 53

Tablo 3: Rusya Krizinin Ortaya Çıkış Sürecinde Temel Olaylar …….……..… 61

Tablo 4: Türkiye'nin 1997-2002 Yılları Arası Başlıca Ekonomik Göstergeleri ……. 71

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1: Kriz Türleri …… 4

Şekil 2: Finansal Krizin Temel Unsurları ……..……..….....9

Şekil 3: Sistemik Finansal Krizlerin Oluşumu ve Gelişimi ……..….19

Şekil 4: Meksika Finansal Krizinin Oluşum Mekanizması …….49

Şekil 5: Finansal İstikrarsızlık Faktörleri ve Asya Krizi ……..….59

Şekil 6: 2001 Krizinin Karakteristik Yapısı ……..……75

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e. : Adı Geçen Eser

b : Basım

C : Cilt

DİBS : Devlet İç Borçlanma Senedi

GEGP : Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

FED : Amerikan Merkez Bankası

GOÜ : Gelişmekte Olan Ülkeler

GSMH : Gayrisafi Milli Hasıla

GSYİH : Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

GV : Gelir Vergisi

IMF : Uluslararası Para Fonu

IFC : Uluslararası Finans Kurumu

İMKB : İstanbul Menkul Kıymet Borsası

İİBF : İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

KDV : Katma Değer Vergisi

KV : Kurumlar Vergisi

MB : Merkez Bankası

NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

ÖİV : Özel İletişim Vergisi

ÖTV : Özel Tüketim Vergisi

RTÜK : Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

s : Sayfa

S : Sayı

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TDK : Türk Dil Kurumu

TL : Türk Lirası

GİRİŞ

İktisadi terminolojide kriz, genellikle konjonktürdeki kabul edilebilir bir sınırın ötesinde yön değiştirmeyi, genişleme ya da sürekli bir ilerleme döneminden uzun ya da kısa bir bunalım veya daralmaya geçişi ifade etmektedir.

1980 sonrası etkisini gösteren küreselleşme olgusu, yeni büyüme ve yatırım modellerinin portföy yatırımlarını hızlandırmasıyla dünya ekonomik hayatında önemli değişikliklere sebep olmuştur. Bu değişikliklerin getirmiş olduğu yenilikler 1990'lı yıllarda etkisini göstermeye başlamış ve krizlerde önemli sayılabilecek roller oynamıştır.

Ekonomik krizlerin neden çıktığı, önlenmesi ya da atlatılması için hangi politikaların uygulanması gerektiği, üzerinde çok tartışılan konulardan biridir. Krizlerin önlenmesi ya da atlatılması için önerilen politikalardan biri de vergi politikasıdır. Ülkeler ekonomilerini krizin olumsuz etkilerinden kurtarmak ve ekonomilerini canlandırmak için para ve maliye politikası önlemlerine başvurmuşlardır. Finansal krizin etkilerinden kurtulabilmek için ilk önce faiz indirimi ve likidite desteği gibi para politikası önlemleri uygulanmış, daha sonra bu önlemlerin yetersiz kalması nedeniyle maliye politikasının bir aracı olarak vergi politikaları devreye sokulmuştur.

Tezin amacı; finansal kriz dönemlerinde ülkelerin kamu otoritelerince uygulanan vergi politikaları irdelenip, 1980'li yıllardan itibaren başlayan küreselleşme olgusu çerçevesinde, seçilmiş olan ülkeler bazında maruz kalınan finansal kriz süreçleri ve en önemli maliye politikası aracı olan vergi politikasının hangi noktalarda uygulandığı takibe alınacaktır.

Üç bölümden oluşan bu tezin içindekiler ve giriş çalışmalarından sonra gelen birinci bölümünde, krizin tanımı, türleri ve unsurları açısından genel bir çerçeve çizilerek, krizler için erken uyarı işlevi görmekte olan öncü göstergeler ele alınacaktır. Bunun yanı sıra finansal krizin türleri ve karşılaşılan finansal krizlerin farklı özellikler taşıyor olmaları nedeniyle finansal krizleri açıklamaya yönelik modeller üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde, verginin tanımı, türleri, genel ilkeleri, vergi politikasının amaçları ve araçları incelenerek, son olarak kriz dönemlerinde uygulanan vergi politikaları ile ilgili olarak genel bir bilgi verilecektir.

Üçüncü bölümde ise, Dünya ekonomisinde 1990 sonrası yaşanan krizlerden bazıları ülke bazında, Türkiye ekonomisinde ise 2002 ve 2008 yılında yaşanan finansal krizler ele alınarak, ülkelerin kamu otoritelerince uygulanan vergi politikaları üzerinde durulacaktır. Tezin sonuç bölümünde ise, tez kapsamında anlatılanlar kısaca özetlenerek, finansal kriz sürecinde kamu otoritelerinin uyguladığı vergi politikalarının değerlendirilmesi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE OLGUSAL OLARAK FİNANSAL KRİZ VE KRİZ KAVRAMINA GENEL BİR YAKLAŞIM

Bu bölümde, finansal krizin tanımı, unsurları, türleri ve krize neden olacak faktörlere yer verilecek olup, finansal krize yönelik teorik yaklaşımlar ve finansal krizleri açıklamaya yönelik modeller anlatılacaktır.

1.1.Kriz Tanımı, Türleri ve Unsurları

Kriz kelimesinin etimolojik kökenine baktığımızda, Yunanca 'krisis' kökünden geldiği görülmektedir. Kelime 'yargı, hüküm' anlamıyla birlikte, 'hastalığın dönüm noktası' olarak tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre, kriz 'Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran' olarak tanımlanmaktadır.

Kriz sözcüğü, sosyal bilimlere (ekonomi, siyaset, tarih, psikoloji vb.) 17. ve 18. yüzyılda giriş yapmakla birlikte, daha önce tıbbi olarak da kullanılmış bir kavramdır. TDK'ye göre 'Bir organda aniden meydana gelen fizyolojik bozukluk' olarak tanımlanmıştır. Tanımlama vasıtasıyla görülmektedir ki, kriz sadece nesnel değil aynı zamanda öznel bir yapıya sahiptir. Her bir kriz kendi içinde bir dinamiğe sahip olduğundan krizlerin öngörülebilme durumunu zorlaştırmaktadır.

İktisadi anlamda ise, bilim çevreleri tarafından yapılmış finansal krizle ilgili kabul görmüş tek bir tanım değil, birçok tanım mevcuttur. Bunlardan ünlü politik ekonomist Marx'a göre kriz, kapitalist sistem açısından yeniden üretimin, iktisadi ve siyasi alakalarındaki genel aksamaların toplamıdır. Edward ve Santanelle, krizleri sadece paranın değerindeki düşüşe bağlarken, Amerikalı ekonomist Paul Krugman ise, krizin net bir tanımının olmadığını, birçok tanımının olabileceğini savunmuştur(Çetin, 2011, s.27).

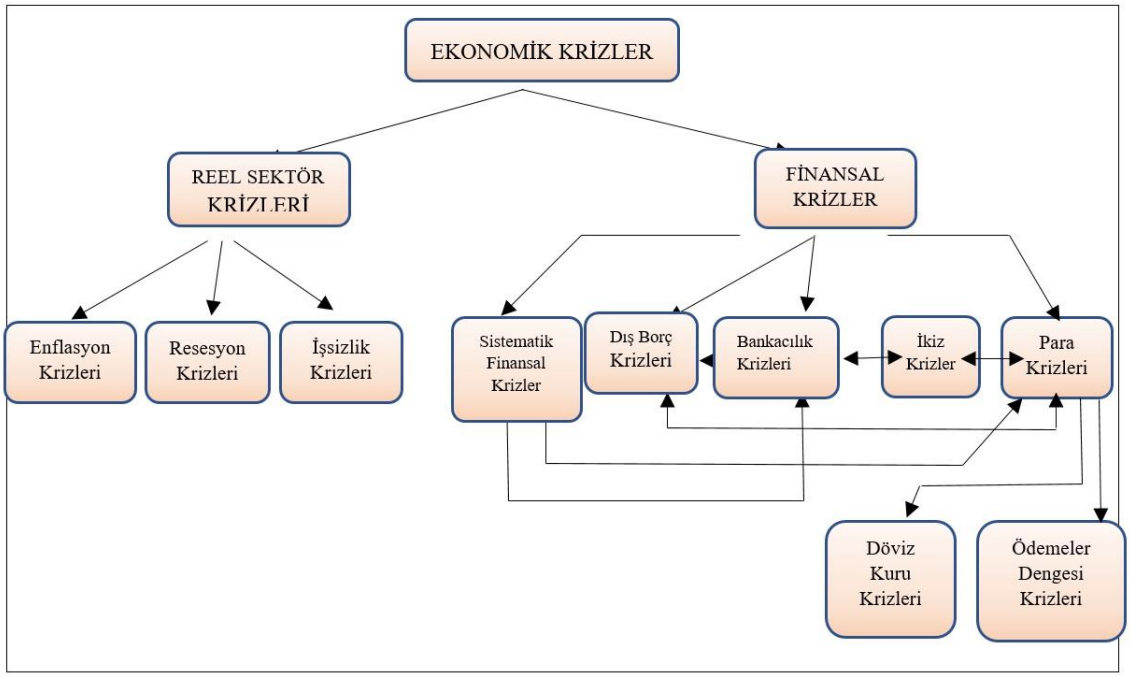
Genel bir ifade ile krizler, aniden ve beklenmedik bir şekilde meydana gelen, kabul edilebilir sınırları aşan ve ekonomide büyük sorunlara neden olan herhangi bir

emtia, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyatlarda ve / veya miktarlarda şiddetli dalgalanmalar olarak tanımlanır. (Kibritçioğlu, 2001).

Diğer yandan kriz sözcüğü, kelime olarak ikili bir anlam barındırdığından, bir yandan sancılı bir zaman dilimini ifade ederken bir yandan da bazı kesimler tarafından bir yenilenme fırsatı, yeniden yapılanma olarak da değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında kriz, sistemde oluşan aksaklıkların fark edilmesi ve sistemin daha güçlü hale getirilmesi gerektiğini gösteren bir sinyal olarak algılanabilir.

Tarihsel sürece baktığımızda krizler zaman içinde değişime uğrayan ekonomik koşullar ile meydana geliş biçim ve sebepleri bakımından değişime uğramıştır. Önceden krizler sanayi açısından gelişmiş olan ülkelerde meydana gelirken günümüzde gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmekle birlikte, krizlere neden olan faktörler de değişmiştir. Bu sebeple, kriz tanımlaması yapılırken reel kriz-ekonomik kriz ayrımı yapılarak, kavram karmaşası yaşanmasının önüne geçilmelidir(Demirci, 2005).

1.1.1.Krizin Türleri

Şekil 1. Kriz Türleri
Kaynak: Yücel ve Kalyoncu**,** 2010, s.55

1.1.1.1. Reel Krizler

Reel krizler, üretimde ve bunun sonucu olarak da istihdamda önemli daralmalar şeklinde meydana gelirler. Reel krizleri mal ve hizmet piyasasındaki krizler ve işgücü piyasasındaki ikiye ayırmak mümkündür.

Mal ve hizmet piyasalarındaki krizlerin enflasyon ve durgunluk krizi olmak üzere iki farklı türü vardır. Mal ve hizmet pazarındaki fiyat artışı belli bir sınırı aşarsa, bu bir enflasyon krizidir. Durgunluk krizi; işgücü piyasasındaki işsizlik oranı işsizlik krizi olarak tanımlanmaktadır.

Tarihsel deneyimler, ulusal işgücü piyasalarının da, döngüsel işsizlikteki yükselişin bir kısmının, iyileşme sırasında emilmeyen yapısal işsizliğe dönüştürebileceğini ve ani durgunluklar nedeniyle de büyük sorunlar ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Gerçekten de, işsizliğin yapısal hale gelme yollarından biri, bir durgunluktaki iş kaybedenlerin uzun vadeli işsizliğe veya hareketsizliğe sürüklenmeleri ve işgücü piyasasından etkin bir şekilde kopmalarıdır. Mevcut gerilemeye yönelik makroekonomik politika tepkisi kuvvetli olmuştur ve toplam piyasa talebinin artırılmasında ve ekonomik büyümenin yeniden başlaması için şartların yaratılmasında finansal piyasalarda benzeri görülmemiş müdahalelerle birlikte önemli bir rol oynamaktadır. Gelir desteği sağlayarak ve iş kaybedenlerin istihdama yeniden dâhil olmalarına yardımcı olarak işsizlik artışının ekonomik ve sosyal maliyetlerini azaltmak için de uygun istihdam ve sosyal politikalar gerekmektedir. Bununla birlikte, işsizlikteki hızlı artış, iş kaybına sebep olması amaçlanan politikalar için yüksek riskli bir stres testidir. Başka bir endişe ise, bu programların etkinliğini korurken ihtiyaç duyulan hızlı artışı karşılamak için yeterince hızlı bir şekilde ölçeklendirilmesinin mümkün olup olmadığıdır.

1.1.1.2. Finansal Krizler

Finansal kriz, ekonomide bazen öngörülemeyen çeşitli faktörler nedeniyle finansal piyasadaki dalgalanmalar olarak tanımlanır, bu nedenle finansal piyasa amaçlanan işlevini yerine getiremez (Afşar, 2011).

Krizler etrafındaki makroekonomik ve finansal değişkenlerin dinamikleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar, küçük ölçekli

finansal kesintilerden büyük ölçekli ulusal, bölgesel ve hatta küresel krizlere kadar finansal krizlerin çeşitli aşamalarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, finansal krizler sonrasında varlık fiyatlarının ve kredi büyümesinin uzun süre nasıl baskı altında kalabileceğini ve krizlerin reel ekonomi için nasıl kalıcı sonuçlar doğurabileceğini açıklamaktadır.

Finansal krize, bankacılık sektörü krizi ve/veya sermayenin aniden yurtdışına çıkışıyla birlikte yerli paranın aniden yabancı paralar karşısında büyük bir değer kaybı yaşaması açısından bakıldığında, finansal krizlerin piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan ve reel ekonomi üzerinde büyük yıkıcı etkiler yaratabilen finansal piyasalardaki çöküşler olduğu görülmektedir(Celasun, 2002). Finansal krizlerden önce nihayetinde iflaslara dönüşen varlık ve kredi patlamaları gelmektedir. Krizin temel nedenlerine odaklanan birçok teori, varlık ve kredi piyasalarındaki patlayıcı büyümenin önemini kabul etmektedir. Bununla birlikte, varlık fiyat enflasyonunun veya kredi patlamasının nihayetinde sürdürülemez hale geleceğini ve iflasa veya türbülansa düşeceğini açıklamak zordur. Bu, doğal olarak, ne finansal piyasa katılımcılarının ne de politika yapıcıların neden riskleri beklemediklerini, ancak neden kredi ve varlık fiyatlarının genişlemesini yavaşlatmaya çalışmadıklarını sorgulamayı gerektirir.

Küresel durgunluk, Asya'da, özellikle Çin'de, Ortadoğu'da ve Rusya'da petrol ihraç eden ülkelerde yaşanan büyük fazla tarafından yansıtılan ABD'nin cari işlemler açığında önemli bir artış ile kendini göstermiştir. Cari hesaptaki bu dengesizlikler çoğu zaman Çin'deki para rejimlerinin ve diğer bazı gelişmekte olan ülkelerin göreceli esneksizliğinin bir sonucu olarak görülmektedir. Portes (2009) çalışmasına göre, küresel makroekonomik dengesizlikler krizin altında yatan temel nedendir. Bu tasarruf yatırım dengesizlikleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan büyük sınır ötesi finansal akışlar, finansal aracılık süreci üzerinde büyük baskı yaratmaktadır. Küresel dengesizlikler, krizin belirli özelliklerini oluşturmak için finansal piyasalardaki kusurlarla etkileşime girdi. Ancak böyle bir görüş, son küresel ekonomik çevrenin sadece kısmi bir analizini sunmaktadır. Para politikasının, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde olmak üzere, başlıca gelişmiş ekonomilerdeki rolü, daha dengeli bir görüşe varmak için analiz edilmelidir.

Farklı iktisatçılar finansal krizi farklı yönleri ile ele almışlardır. Örneğin; Albert M. Wojniower krizin nedenini kredi arzında meydana gelen sınırlandırmalara bağlarken, Goldsmith finansal göstergelerin tamamında veya birçoğunda oluşan sert ve aşırı devresel bozulma açısından ele almış ve Wolfson ise, uzunca bir sıkı para politikası ve mevduat girişinin azalışı bankaların kredi taleplerini karşılayamadığından ekonominin yavaşça resesyona girmesi olarak tanımlamıştır(Demirci, 2005, s.19).

Mishkin ise, finansal krizi, asimetrik bilgi yöntemi çerçevesinde, olumsuz seçim ve artan ahlaki tehlike ile finansal piyasaların bozulması olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda asimetrik bilgi yaklaşımını kısaca açıklamak gerekmektedir.

Asimetrik Bilgi Yaklaşımı

Geleneksel iktisatçıların savunduğu varsayımların temelinde, herkesin piyasa hakkında elde ettiği bilginin eksiksiz, tam olduğu görüşü yer almaktadır. Fakat 1970'li yıllarda bazı iktisatçılar piyasanın tam olmadığını ve piyasa hakkında herkesin aynı bilgiye sahip olmadığını, elde edilen bilgilerin asimetrik olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bilgi asimetrisi, iki veya daha fazla gerçek ve / veya tüzel kişi tarafından imzalanan bir sözleşmede, bir veya daha fazla tarafın diğerlerinden daha az bilgiye sahip olması anlamına gelir; bu da finansal sistemin işleyişinin önündeki en önemli engel olarak bilinmektedir. George Arthur Akerlof, "The Market For Lemons" adlı makalesinde asimetrik bilgi problemini, piyasada dört çeşit araba bulunduğu olasılığı ile açıklar. Örnekte bu dört arabanın yeni ve eski arabalardan oluştuğunu ve her iki seçeneğin de iyi ya da kötü olabileceğini söyler. Alıcılar, böyle bir piyasada arabanın iyi mi kötü mü olduğunu ancak aldıktan ve kullandıktan sonra bilirken, satıcı satış işlemi esnasında alıcıdan daha fazla bilgiye sahiptir. Bu durumda alıcı ve satıcı arasındaki bilgi asimetriktir(Demirci, 2005, s.32).

Akerlof'un belirtmiş olduğu örnekte alıcı ve satıcı arasında asimetrik bilginin olması piyasada bazı problemlere yol açacaktır. Bunlardan birincisi ters seçim etkisidir. Akerlof'un örneğinde yeni ve kullanılmış arabaların fiyatları aynı olduğundan, satıcının kullanılmış arabayı satarak yeni bir araba alması daha karlı olacaktır. Ancak diğer yandan iyi araba satıcıları değerini bulamadıkları için piyasadan

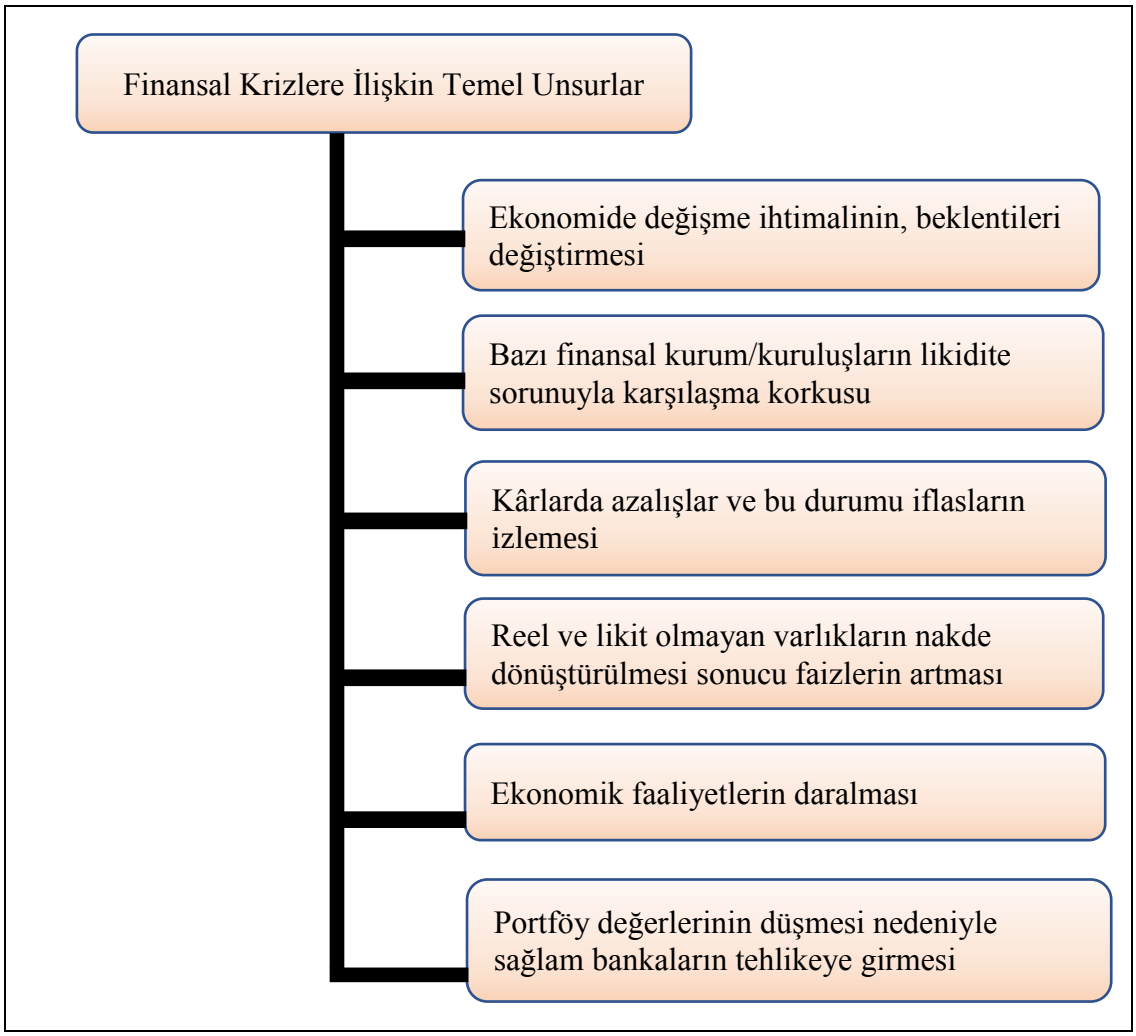
çekilme kararı alacağından, piyasada kötü arabaların kalması durumu ortaya çıkacaktır(Demirci, 2005, s.32).

Piyasada oluşacak başka bir problem ise ahlaki tehlikedir. Ahlaki tehlike, finansal süreçten sonra bilgi asimetrisi nedeniyle oluşan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Bülbül, 2018, s.7). Ahlaki tehlikeyi, borçlunun kredi karşılığında aldığı parayı beklenen getirisi yüksek, ancak geri ödeyememe olasılığı da büyük olan riskli alanlara yatırım yapması durumuyla örneklendirebiliriz. Dolayısıyla, paranın dağıtım yetkisi borçlunun elinde olduğundan, borcu veren bir ahlaki risk ile karşı karşıya kalabilir.

Sonuç olarak, Mishkin, bilgi asimetrisinin neden olduğu sorunları en aza indirgeye bilmek için finansal sistemin düzenli olarak izlenmesi ve kontrol edilmesi ve kontrol nedeniyle karşılıklı bilgi üretilmesi gerektiğine inanmaktadır. Buna ek olarak, bir borçlunun temerrüde düşmesi durumunda teminat alınması bilgi asimetrisi problemini azaltabilir ve şirketin öz sermayesi teminat olarak da kullanılabilir (Yavaş, 2007, s.6).

1.1.2. Finansal Krizin Temel Unsurları

Finansal krizlerin tarihine bakarken Nassim Nicholas Taleb'in dikkatlerimizi çektiği siyah kuğu metaforundan yararlanılabilir. Buna göre siyah kuğu, meydana gelme olasılığı çok düşük olan ve üç belirgin özelliğe sahip bulunan olaylara denir. Gerçekten olacağının veya ne zaman olacağının öngörülemez olması, gerçekleştiğinde muazzam bir etki oluşturması ve bu olay olup bittikten sonra geriye dönüp bakıldığında gözlemcilere 'hiç de o kadar rastlantısal ve öngörülemez bir şey olmadığı' kanısını vermesidir.

Şekil 2. Finansal Krizin Temel Unsurları
Kaynak: Yılmaz,2012, s.18

1.1.3. Finansal Krize İlişkin Öncü Göstergeler

Finansal krizler her ne kadar beklenmeyen anda ve beklenmeyen şekilde meydana gelmiş gibi görünüyor olsa da, incelendiğinde öncesinde "öncü göstergeler" olarak ifade edilen bazı ekonomik olayların sonrasında gerçekleştiği görülecektir. Ekonomik ve sonucunda sosyal hayatta yarattığı zararlar ve meydana getirdiği maddi ve manevi kayıplar dikkate alındığında, krizlerin önceden tahmin edilerek önlenmesine yönelik tedbirlerin alınması ve etkilerinin azaltılması büyük önem kazanmaktadır. Krizlerin tam olarak nasıl oluştuğu hakkında net bir açıklama olmamasına rağmen, olası bir krizin semptomları bazı verilerden belirlenebilir. Bu göstergeler krizlerin önemini belirler ve kriz durumunda erken uyarı görevi görür, bu

da sistemde krize dönüşecek zayıflıkları tespit etmeye, bir krize stabil girilmesine ve krizin olası olumsuz etkilerini azaltmaya yardımcı olur.

Krizlerin önceden belirlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınmasında kullanılan öncü göstergelerin seçilmesinde, temel makroekonomik kriterler, krizleri belirleyebileceği düşünülen faktörler önemli rol oynamaktadır. Bu göstergeler tespit edilirken öncelikle her ekonomi mikro düzeyde incelenmeli ve makro göstergeler de dikkate alınarak bir analiz yapılmalıdır. Dünyada ekonomi alanında faaliyette bulunan IMF, IFC ve Dünya Bankası olmak üzere uluslararası kuruluşlar özellikle gelişmişlik düzeyi düşük ya da gelişmekte olan ülkeleri etkileyen ve küreselleşmeye bağlı olarak diğer ülkelere de zarar veren ekonomik krizlerin önlenebilmesi için bu alanda birçok çalışma yapmaktadır.

Krizler, kamu kaynaklı, finans sektörü kaynaklı veya dış ekonomik ilişkiler kaynaklı olabilir. Kamu kaynaklı ise, bunun en önemli nedenlerini mali açıklar, bankacılık kesimi kamu kredi göstergeleri, kamu harcamaları olarak sayabiliriz. Eğer kriz finans sektörü kaynaklı ise; parasal büyüklükler, faiz hadleri, borsa fiyatları, özel sektör kredileri öncü göstergeler olarak değerlendirilebilir Şayet kriz ülkelerin birbiri ile olan ilişkilerinden ortaya çıkıyor ise; cari işlemler açığı, reel döviz kuru, iç ve dış faiz oranlarındaki farklılıklar, yabancı sermaye vadeleri farklılıkları öncü göstergeler olarak incelenebilir(Tosuner, 2005, s.44).

Finansal krizin öncü göstergeleri 1) Ulusal rezervler, 2) Reel Döviz Kuru, 3) Rezerv yeterliliği ve 4) Kredi miktarındaki genişleme başlıklar altında toplanabilmektedir.

Para ve bankacılık krizlerinin ortaya çıkma olasılığını yansıtmak için kullanılabilecek bir dizi gösterge şunlar olabilir: finansal serbestleşme ile ilgili göstergeler (M2 çarpanı, iç kredi ve nominal GSYİH arasındaki oran, faiz oranları vb.); diğer finansal göstergeler (M1, bankacılık sistemindeki gerçek zamanlı mevduat, M2 ve döviz rezervleri arasındaki oran); cari işlemler hesabı ile ilgili göstergeler (döviz kurunun trendden sapması, ithalat ve ihracat seviyesi, ticaret şartları); sermaye hesabı ile ilgili göstergeler (döviz rezervleri, faiz oranı farkı); reel sektörün göstergeleri (endüstriyel üretim, borsa göstergeleri); mali değişkenler (konsolide bütçe açığı GSYİH'ye oranı).

1.1.3.1. Uluslararası Rezervler

Günümüzde birçok iktisatçı, gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) döviz rezervleri ile bu ülkelerin finansal kriz karşısında ekonomilerinin kırılganlığı arasında negatif bir ilişki olduğunu ifade etmektedirler. Döviz rezervleri ne kadar yüksekse, o ekonominin finansal kriz riski o derece azalır. Bunun sebebi olarak, herhangi bir spekülatif döviz atağı karşısında, bu rezervler ile piyasaya kolaylıkla müdahale edilebilecek olması gösterilebilir (Çonkar ve Ata, 2003, s.12).

Ancak, ekonomide yüksek düzeyde döviz rezervi her zaman tek başına güvence olarak düşünülemez. Yabancı rezerv esas olarak kısa vadeli portföy yatırımlarından oluşuyorsa, bu teminattan ziyade kriz riskinin bir işareti olarak görülmelidir. Döviz olarak bulunan rezervlerin GSMH içerisindeki payı ve rezervlerdeki portföy yatırımlarının vadesi kriz göstergesi olmak bakımından önemlidir(Akdiş, 2002, s. 10).

Nitekim Türkiye'de GSMH döviz rezervlerinin Kasım 2000'de düşmesi sonucunda döviz rezervlerine yapılan kısa vadeli portföy yatırımları fazla artışlar için mühim bir risk faktörü olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kriz sırasında, yüksek miktarda sıcak para çıkışı yaşanmış ve bunun sonucunda dövize olan talep artışı sebebiyle döviz fiyatları yükselmiş ve likidite sıkışıklığı nedeniyle faiz oranları artmıştır(Akdiş, 2002, s. 10). Yaşanan bu durum ise krizin derinleşmesine ve aynı yılın Kasım ayında %7'ye ulaşan uluslararası rezerv kayıpları yaşanmasına sebep olmuştur.

1.1.3.2. Reel Döviz Kuru

Reel efektif döviz kuru, bir ülkenin para biriminin, diğer büyük para birimlerinin endeksine veya sepetine göre ağırlıklı ortalamasıdır. Ağırlıklar, bir ülkenin para biriminin endeks içindeki her ülkeyle göreli ticaret dengesini karşılaştırarak tespit edilmektedir.

Reel döviz kuru, TCMB tarafından "Nominal efektif döviz kuru, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli paya sahip ülkelerin para birimlerinden oluşan sepete göre, Türk lirasının ağırlıklı ortalama değeridir. Ağırlıklar ikili ticaret akımları kullanılarak

belirlenmektedir. Reel efektif döviz kuru ise nominal efektif döviz kurundaki nispi fiyat etkileri arındırılarak elde edilmektedir."(TCMB, 2019) şeklinde tanımlanmıştır.

Döviz kurlarında yaşanabilecek istikrarsızlıklar ile yaşanan krizler arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Döviz kurunun sabitlenmesi ya da veya reel değerin altında tutulması finansal sektörü krize karşı daha kırılgan hale getirecektir. Bununla birlikte krizlerden korunma yöntemlerinden MB'nın son çare borç mercii işlevini yerine getirmesi ve döviz kurunun baskı altında tutulması, bankaların açık pozisyonlarının artmasını teşvik ettiğinden döviz risklerini artırmaktadır. Bu tür bir politika, gelişmekte olan ülkeler dışındaki enflasyon ortamının etkisi altında finansal borçlar dışındaki şirketlerin borç portföyünde döviz borcunu önemli bir konuma getirmektedir. Bu şekilde uygulanan politikalar sayesinde döviz krizi bankacılık krizini tetiklemiştir (Duman, 2002, s. 46).

1.1.3.3 Rezerv Yeterliliği

Geniş anlamda rezerv yeterliliği göstergesi para arzının (M2) döviz rezervlerine oranı olarak ifade edilmektedir. Bu oran ilk kez Guillemo Calvo'nun (1994) "Tekila Etkisi"'ne ilişkin çalışmasında, Merkez Banka'larının paralarını bütün nakit parasal varlıklar stokuna karşı savunma hedefi ile hazır olması gerektiğini açıklamasıyla yer bulmuştur. Bahsi geçen oranın yüksek olması finansal krizin öngörülmesi konusunda yardımcı olmakla beraber Calvo'nun hipotezini desteklemektedir. Kriz tahminindeki bu oranın yeterliliği, Şili (1982), İsveç ve Finlandiya (1992), Meksika (1994) ve Güneydoğu Asya (1997) olmak üzere bir çok krizde ampirik olarak doğruluğu test edilmiştir (Gedikli, 2009, s.89).

Güçlü makroekonomik temellere sahip, ancak düşük rezervleri olan bir kriz olasılığı çok düşüktür, ancak makroekonomik dayanakları ve rezervleri zayıf olan ülkeler, kriz için en optimum ortamdır. Bununla birlikte, rezerv seviyesine bağlı bir kriz olasılığı küçük gibi görünse de, büyük rezervlere sahip olmanın maliyetinin yüksek olduğu dikkate alınmalıdır.

Örneğin, Asya krizi sırasında, ülkeler yatırım faaliyetleri için fon toplamak amacıyla kısa vadeli sermaye girişleri kullanırken herhangi bir zarar görmemiştir. Bu dönemde, bazı ülkelerin (özellikle Tayland) finansal piyasaları para basma

faaliyetlerini artırmaya devam etti, bu nedenle M2 / R oranını artırmaya devam etmişlerdir. Sonuç olarak, borç verenin döviz rezervlerinde panik oluştu ve devalüasyon beklentileri artmıştır. Asya ülkelerindeki panikten etkilenen Asya krizi patlamaya başladı ve 1997 yılında Tayland Bahtı(yerli para birimi) % 40 değer kaybetmiştir(Atik, 2005).

1.1.3.4. Cari Açık

Ülkeler için en önemli kriz göstergelerinden birisi cari açığın gayri safi milli hasılaya oranıdır. Cari hesap, mal ve hizmet ihracatının ve ithalatının değeri arasındaki fark olarak ifade edilmektedir. Bu durumda cari açık, ülkenin ihracatından daha fazla mal ve hizmet ithal ettiği anlamına gelmektedir. Cari hesap aynı zamanda ulusal (hem kamu hem de özel) tasarruflar ile yatırım arasındaki fark olarak da ifade edilebilmektedir. Cari açık bu nedenle yatırıma göre düşük düzeyde ulusal tasarruf veya yüksek yatırım oranı ya da her ikisini birden yansıtabilmektedir. Düşük yurtiçi tasarruf seviyeleri nedeniyle üstlenebileceklerinden daha fazla yatırım fırsatı olan sermaye eksiği olan gelişmekte olan ülkeler için cari açık doğal olabilmektedir.

Cari açığın sürdürülebilir olması yatırımların kârlılığı ve etkinliği, kamu ve özel kesim tasarrufları, üretim artış hızı, enflasyon oranı, dışa açıklık ve reel döviz kurunun değer artışı ile ilgilidir. Cari işlemler hesabı ile ilgili diğer önemli nokta, döviz fiyatları oluşumunda meydana gelen bir dengesizliğin, ekonomik istikrarın varlığının sürdürülmesini zorlaştırmasıdır (Seyidoğlu ve Yıldız,2006, s.51).

Cari açık, GSYİH'nın %2'si dolayında sürekli açık vermesi, ülke ekonomisinin bir krizin eşiğinde olduğunun göstergesidir. Bu oranın %4-5'in üzerinde olduğu ülkelerde ise cari açık sürdürülemez düzeylere ulaşacak ve kriz öncesinde hızlı sermaye kaçışlarına sebep olarak krizin başlamasına neden olacaktır. Özetle, cari açık %5'i aştığında, ülke ekonomisi için tehlike sinyalleri vermeye başlar. Örneğin Türkiye'de cari açığın GSYİH'ye oranı 1990'da %2, 1994 öncesi ve 2001 öncesinde %3-4 düzeylerinde iken 2006-2007'de %6 bandına yükseldiği görülmüştür. Bu durum Türkiye ekonomisinin ciddi bir açık krizinde olduğunu göstermektedir(Seyidoğlu ve Yıldız,2006, s.51).

Cari açığın yaklaşan bir krizin en önemli göstergesi olduğu bilinmekle birlikte, cari açık tek başına bir kriz nedeni oluşturmaz. Burada dikkat edilmesi gereken husus, ülkelerin cari açık düzeyinden çok, bu açığı nasıl finanse ettikleridir.

1.2. Finansal Kriz Türleri

Finansal krizler çeşitli şekil ve biçimler alabilmekle birlikte, literatür birçok kriz türünün somut tanımlarına ulaşmayı başarmıştır. Finansal krizlerin türlere ayrılması, finansal sistemi oluşturan kurumlar, değişkenler ve ilişkilerdeki bozulmalara bağlı olarak tanımlanmaktadır. Finansal kriz türleri, birlikte ve/veya karşılıklı etkileşim halinde birbirlerini tetikleyerek, finansal sistemi, ekonomiyi hatta küresel ekonomiyi etkileyebilir. Bu bölümde finansal krizlerin türleri incelenmiştir.

1.2.1. Para (Döviz) Krizleri

Para krizi, sabit döviz kuru uygulanan yapılarda piyasa katılımcılarının taleplerinin aniden yabancı paralı aktiflere kayması sonucu, merkez bankasının döviz rezervlerinin bitmesi şeklinde ortaya çıkan krizdir. Ulusal para birimindeki spekülatif saldırı bir devalüasyonla veya şiddetli değer kaybına yol açarsa veya MB, büyük rezervler satarak veya faiz oranlarını önemli ölçüde artırarak para birimini korumak zorunda kalırsa, bir para birimi veya para birimi krizi meydana gelir (Delice, 2003, s.59). Örneğin, bir para krizi, para birimine devalüasyon ile sonuçlanan spekülatif bir saldırı veya yetkilileri büyük miktarda uluslararası rezervler harcayarak veya faiz oranlarını keskin bir şekilde artırarak yada sermaye kontrolleri uygulayarak para birimini savunmaya zorlamaktadır. Ani bir durma (sermaye hesabı veya ödemeler dengesi krizi), uluslararası sermaye girişlerinde büyük (ve genellikle beklenmedik) bir düşüş veya bir ülkeye toplam sermaye akışlarında keskin bir tersine dönüş, muhtemelen keskin bir şekilde birlikte gerçekleşebilir.

Bir para birimi krizi meydana geldiğinde, ticari kuruluşlar genellikle aynı şekilde davranırlar. Finansal güçlükten kurtulmak ve borçlanmak isteyen ülkeler, döviz bozdurmak için para kazanmak için mallarını dış piyasada ucuza satmaya başlarlar veya dış piyasalardan yüksek faiz oranları ödünç almak zorunda kalırlar. Ülkede ucuz mal satışı, ülkenin gelirinde düşüşe neden olacak ve büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Öte yandan, yüksek faiz oranlı krediler krizin ortaya çıkardığı ani

etkilerimin azalmasına neden olacaktır, fakat bu kez yükselen faiz yükü sebebiyle piyasalar borç krizine sürüklenebilir veya ülkeyi özellikle dış politik baskıya açık hale getirme ihtimali vardır. Aslında, neredeyse tüm gelişmekte olan ülkelerde hükümetler, döviz kuru politikaları yoluyla yabancı sermaye girişlerini desteklemişlerdir. Kontrollü kur rejimleri yoluyla olan bu durum, kurdaki artış baskılandığında, yurt içinde faizlerin yükselmesi ile beraber, yabancı para türünden getirileri oldukça cazip hale getirmiş ve sermaye girişlerini sürdürmeyi sağlamıştır. Öte yandan, para ikamesinin mükemmel olduğu ülkelerde kaçış için yasal kısıt bulunmaması da bu cazibeyi daha da arttırmaktadır (Çonkar ve Ata, 2003, s.4).

Ekonomilerde yaşanan para krizi olasılığını en aza indirmek için çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar; dalgalı kur rejimi uygulayarak para biriminin aşırı değerlenmesini engellemek, uluslararası rezervleri yeterli seviyede tutmak, kısa vadeli döviz yükümlülükleri/uluslararası rezervler oranını düşük tutmak, sağlam bir bankacılık sistemine sahip olmak ve son olarak büyük miktarlardaki döviz cinsi borçlanmadan kaçınmaktır(Çolak, 2003, s.189)

1.2.2. Bankacılık Krizleri

Bankalar ekonominin en önemli ekonomik aktörlerinden biri olup, sermaye birikiminin büyümesine odaklanan ve ülkelerin karşılaşabileceği her türlü finansal krize en duyarlı sektörleri oluşturan kurumlardır(Yavaş, 2007, s.50).

Bankacılık krizi tanımlanmasında birden fazla tanım dikkat çekmekle birlikte, tanımlamaların daha çok bankacılık sistemindeki olaylar üzerinden yapıldığı görülmektedir. Uluslararası Para Fonu'na göre, bir bankacılık krizi, ticari bankaların borçlarını ödeyemedikleri veya vadesiz mevduat için ani para çekme talebini karşılayamadıkları için likidite sıkıntısı gerçeğini çözemediklerini durumu ifade etmektedir (Delice, 2003, s.61). Seyidoğlu'na göre ise, bankacılık krizi, finansal sistemde güvenin ortadan kalkması ile tasarruf sahiplerinin mevduatlarını geri çekmek için bankalara hücum etmeleri durumunu belirtmektedir(Seyidoğlu,2001, s.583).

Bu krizleri genellikle banka bilançolarındaki kötüleşmelerden; bilanço aktif yapılarının bozulmasından okumak mümkündür. Yani, bankacılık krizlerinin temel sebebi, geri dönmeyen kredilerde artış, menkul kıymet piyasalardaki dalgalanmalar,

reel sektörün küçülmesi gibi nedenlerle bankaların aktif yapılarının bozulması olarak ifade edilebilir (Eren ve Süslü, 2001, s.664).

Bankacılığın basit teorisi, bankaların mevduat sahipleri ve borçlular arasında finansal aracılar olarak hareket etmeleridir. Mevduat sahipleri kredi vermek için fon sağlar ve bankalar borçluların kredi değerliliğini değerlendirmede uzmanlık sağlamaktadır. Bir bankada mevduat, borç olarak kabul edilir, çünkü talep üzerine banka tarafından mevduat sahiplerine iade edilmelidir. Bununla birlikte, çoğu mevduat borçlulara ödünç verilmiştir; bu kredilerden elde edilen faiz bankanın kârının ana kaynağıdır. Tüm mevduat sahiplerinin mevduatlarının iade edilmesini talep etmesini önlemek için - 1850 ve 1914 arasındaki birkaç panik sırasında ve Büyük Buhran sırasında - mevduat genellikle hükümet tarafından belirli bir miktara kadar sigortalanmaktadır. Bu garanti ve sigorta ücreti karşılığında bankaların bu süreçte pay sahibi olmasını sağlamak için bankaların zararlara karşı tampon olarak minimum miktarda "sermaye" bulundurmaları gerekmektedir. Bu amaçlar için, "sermaye" düzenleyiciler tarafından tanımlanmalıdır. Bu sermaye yeterliliği koşullarını dikkate almayan durumlar mali krize neden olmaktadır.

Çoğu Batı ülkesinin banka sermayesi düzenlemeleri, Basel Komitesi tarafından tavsiye edilen şartları takip etmektedir. Basel anlaşmaları uyarınca, bankalar varlıklarının riske göre ayarlanmış bir ölçüsüne karşı en az yüzde 8'lik bir sermaye tamponu bulundurmalıdır. Bu sermaye tamponunun korunması doğal olarak maliyetlidir.

Bununla birlikte, menkul kıymetleştirme, bankaların maliyetli sermayelerini esasen hala kredi üreten ancak daha sonra başkalarına satabilecek sigortacılara dönüştürerek önlemelerini sağlamıştır. Krediler bir bankanın bilançosundan bu şekilde alındıktan sonra, yüzde 8 veya yüzde 10 sermaye rezervi tutulmasına gerek olmamaktadır. Menkul kıymetleştirme, modern finansal sistemde kredilerden çok daha az mevduat bulunduğunu açıklamaktadır. 2002 yılının sonlarında başlayan dönemde, kredi piyasaları önceki durgunluktan toparlanmaya başladıkça, bankalar ana ipotek menkul kıymetleştirme modelini diğer riskli varlık sınıflarına genişletti. Bu, bankaların bu riskleri bilançolarından emeklilik fonları, finansal riskten korunma

fonları, yatırım fonları, sigorta şirketleri ve yabancı kökenli kurumlar da dahil olmak üzere daha geniş sermaye piyasasına aktarmalarına olanak tanımıştır.

Gorton(1988) çalışması bu krizleri temellerle ilişkilendiren ilk literatür çalışmalarından biridir. 1863-1914 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde ulusal bankacılık dönemini inceleyerek, krizlerin mevduat sahiplerinin algılanan riskteki artışa verdikleri tepki olduğunu göstermektedir. Durgunluk olasılığına bağlı öncü değişkenler kritik bir değere ulaştığında krizlerin meydana geldiğini göstermektedir. En önemli değişken, firmaların yükümlülükleridir. Ayrıca tüketim için öncü gösterge olarak kullandığı demir üretimi gibi diğer değişkenlerin de etkisini göstermektedir. Bu değişkenlere dayanan algılanan durgunluk riski yüksek olduğunda, mevduat sahipleri, bankalarda mevduatlarının çok riskli hale geldiğine ve bu nedenle toplu olarak toplu çekilmeye yol açan erken çekilmeye ihtiyaç duyduklarına inanmaktadırlar

Dünya çapında son zamanlarda yaşanan bankacılık krizlerinin, pasif kaynaklı olmaktan çok aktif kaynaklı olduğu görülmektedir. Yani, sorun genellikle banka hücumlarından kaynaklanan bir problemden doğmazken, gayrimenkul fiyatlarında düşüş ya da banka dışı kurumların iflası gibi nedenlerden dolayı bankaların varlık kalitesinde süregelen kötüleşmeden kaynaklanır. Ayrıca bankacılık sektörünün, ağırlıklı olarak kısa vadeli fonlama yapmasının, krizin oluşumunu hızlandırdığı bilinmektedir(Seyidoğlu,2001, s.583).

1.2.3. Dış Borç Krizi

Dış borç kendi başına bir sorun değildir. Ancak, dış borçlanma üretken yatırımlarla ilgisi olmadığında veya net borçlu bir ülkenin kilit makroekonomik değişkenlerinde ciddi bir şok olduğunda sorun haline gelebilmektedir. Böylece ne hükümet ne de özel sektör olan dış borcunu ödeyemediğinde, dış borç krizi meydana gelmektedir. Özellikle hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve yeni dış kredi bulma konusunda sıkıntı yaşamaları sebebiyle dış borcun yeni ödeme planlarının yapılması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Ülkeye özgü borç krizlerinin temel sebebi, ülkeye özgü sürdürülemeyecek yapısal iktisadi sorunların ülke ekonomisini krize sürüklemesi olabileceği gibi, Asya

Krizi'nde gözlemlendiği gibi, kamu ya da özel sektörün, yanlış-riskli borçlanma yapısı, aldığı finansal kaynakların etkin-verimli bir şekilde uygun getiriye sahip yatırımlara kanalize edememesine bağlı dış borç krizleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Dalyancı, 2010, s.41).

Yüksek dış borcun farklı ekonomi gruplarında çeşitli nedenleri ve çeşitli etkileri bulunmaktadır. Düşük gelirli ülkelerin çoğunda, öncelikle sınırlı ihracat kapasitelerini ve hem tüketim hem de yatırım amaçlı ithalata yüksek bağımlılığı yansıtan kronik cari hesap açıklarının sonucudur. Bu ekonomilere doğrudan borç üreten sermaye akımlarının büyük kısmı resmi kaynaklardan gelmektedir. Buna karşılık, orta gelirli ülkelerin dış borcunun büyük bir kısmı, uluslararası finansal sistemlere daha fazla entegrasyonlarının bir sonucu olarak, 1970'lerin ortalarından bu yana özel alacaklılardan gelmektedir.

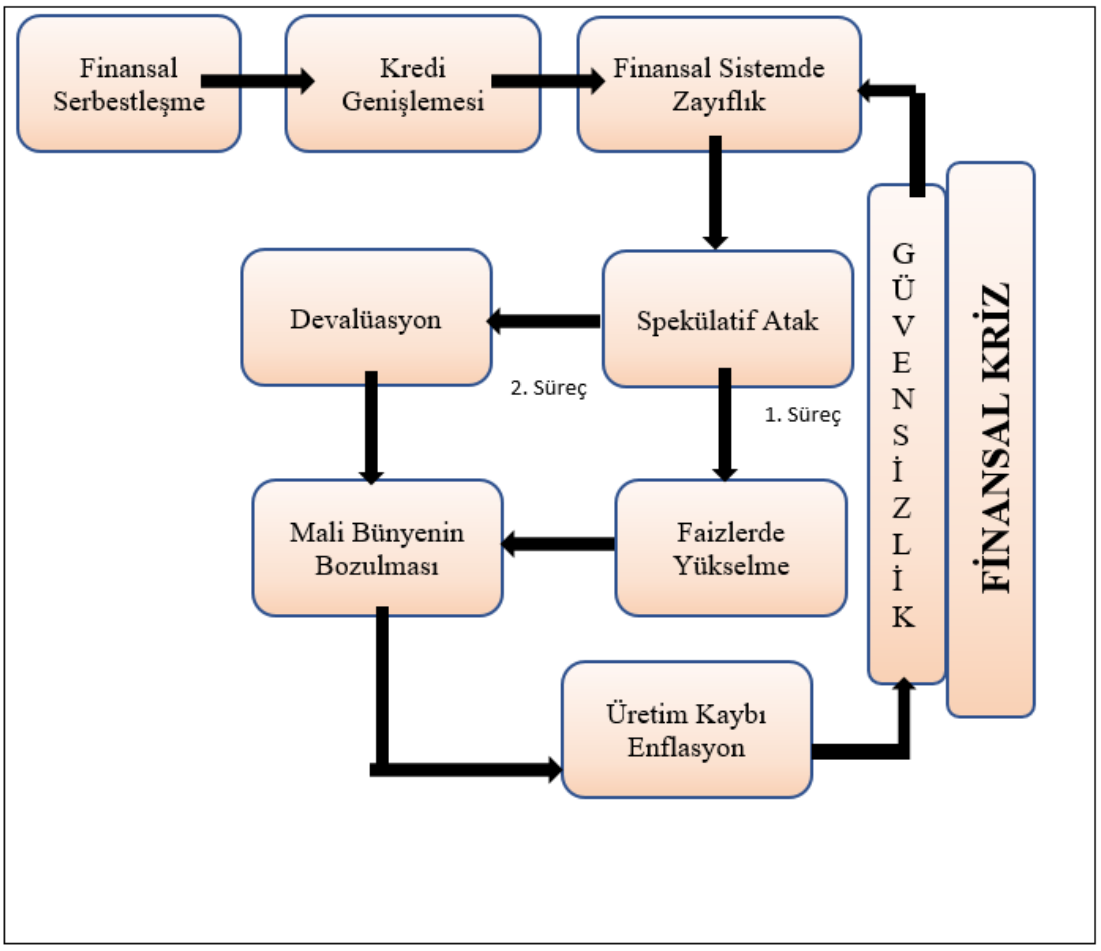
Gelişmekte olan ülkelerde iç tasarrufların yetersiz olması, yurtdışında faizlerin daha düşük olması durumunda ucuz kaynak elde etme olanağı veya ihracattan sağlanan döviz gelirlerinin ithalat için gereken döviz giderlerini karşılayamaması dış borca başvurmanın en önemli nedenleridir. Bu durumda ulusal paranın değer kaybederek dövizin aşırı değerlenmesi, uluslararası piyasalarda faiz oranlarının artması, dış ödemeler dengesindeki açığın artması borç düzeyi yüksek olan ülkelerin borç yükünü arttırarak dış borç krizini tetikleyebilir (Tabar, 2015, s.12).

1.2.4. Sistemik Krizler

Hali hazırda sistemik riskin yaygın olarak kabul edilen bir tanımı bulunmamaktadır. Genellikle sistemik kriz, güçlü bir sistemik olay yaşama riski olarak tanımlamaktır. Böyle bir olay, sistematik olarak önemli bir dizi aracıyı veya piyasayı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, ekonomik sistemin tamamını etkileyebilme özelliği nedeniyle diğer kriz türlerinden ayrılmaktadır. Bu krizler, ayrıca finansal sistemde meydana gelen ve sistemin önemli işlevlerini (varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödeme gibi) kesintiye uğratan bir etki olarak tanımlanmakla birlikte reel ekonomi üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmaktadır (Özer, 1999, s.34-36).

Sistemik finansal krizler, GOÜ ekonomilerinde yaşanan krizlerin başında gelmektedir. Bunun sebebi, ekonomide yer alan yapısal iktisadi sorun, istikrarsızlık ve

finansal zayıflıklara rağmen, hızlı bir süreçle finansal serbestleşmeye geçmeleridir. Bu dönemde, bir yandan yurtiçi fon talep edenlerin yanlış borçlanma ve kaynakları uygun alanlara yatırım olarak kanalize edememesi, diğer yandan fon arz edenlerin kısa vadeli ve yüksek oynaklığa sahip bir fon arzı sergilemesi ve bunların ötesinde, sürekli finansal ve reel kırılganlığa sahip bir ekonomi yapısının olması, düşük seviyede bile olsa finansal, iktisadi, siyasi ve küresel şoklara karşı büyük kırılganlığa sebep olmaktadır. Bundan dolayı kırılgan ve istikrarsız bir ekonomik sisteme sahip olan GOÜ'ler, sistemik finansal kriz risklerine açık hale gelmektedir (Dalyancı, 2010, s.42).

Şekil 3. Sistemik Finansal Krizlerin Oluşumu ve Gelişimi
Kaynak: Dalyancı, 2010, s.43

1.2.5. İkiz Kriz

Yapılan araştırmalar bankacılık ve para krizlerinin arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bankacılık sektöründe yaşanan bir sorun para krizini başlatabilmekte, para krizi ise bankacılık sektöründeki sorunları daha da derinleştirerek kısır döngü oluşturmaktadır. Bu bağlamda ikiz kriz; bir bankacılık

krizinin para krizine neden olması ya da tam tersi olarak bir para krizinin bankacılık krizine neden olmasıdır.

İkiz krizler son dönemlerde dikkat çekmeye başladı çünkü bireysel bankacılık ve döviz krizlerinden daha şiddetli olma eğilimindedirler. İkiz krizler daha büyük bir ekonomik durgunluk ile ilişkilidir ve kurtarma programları açısından diğer krizlere göre daha maliyetlidir.

Ancak ampirik çalışmalarda yaygın olarak kabul edilen bir tanım olmayan ikiz krizler, Kaminsky ve Reinhart (1999) çalışmasında ilk olarak tanımlanmış olup, bir bankacılık krizinin ardından 8 çeyrekte bir para krizi izlediği bölümler olarak ifade edilmiştir. Ardından Glick ve Hutchison (2001) çalışmasında ikiz krizleri, bir bankacılık krizine bir önceki, şu anki veya bir sonraki yıldaki bir para krizinin eşlik ettiği durumlar olarak tanımlamaktadır(Hagen ve Ho, , 2003).

Tipik olarak, böyle bir ikiz krizden öncesinde ekonomi:

1) özel sektöre banka kredisinin olağandışı bir hızla arttığı bir kredi patlaması;

2) reel döviz kurunun aşırı değerlenmesi gibi sorunlar yaşamaktadır.

İkiz kriz meydana geldiğinde reel döviz kuru değer kaybeder ve bankacılık sistemi sıkıntılar oluşmaktadır. Böyle zamanlarda bankacılık sistemini kurtarmak için, çoğu zaman IMF desteği ile kurtarma hizmetleri verilmektedir. Bu desteğe rağmen, kriz sonrasında: tipik olarak kısa ömürlü bir durgunluk, (GSYİH genellikle krizden sonraki ikinci yılda büyümeye başlar) ve GSYİH'deki genişlemeye paralel olarak gelişen uzun ömürlü bir kredi krizi yaşanmaktadır(Tornell, 2001).

1.3. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Modeller

Dünya ekonomi tarihindeki sıklıkla karşımıza çıkan krizler, literatürde pek çok teorik modelin artmasına sebep olmuştur. Bu tür krizler o dönemlerde dünyanın farklı bölgelerinde ortaya çıkmakta olup, sabit döviz kurlarına yönelik spekülatif saldırıların nedenleri ve sonuçlarına olan ilgiyi yeniden canlandırmıştır(Özer, 1999, s.53).

Karşılaşılan finansal krizlerin kendi içinde farklı nitelikler taşıyor olması bu ayrımı zorunlu kılmıştır. Krizler neticesinde geliştirilen bu modeller bölümün konusu

olup sırasıyla ifade edilmiştir. Bölümde incelenen birinci ve ikinci nesil modeller sabit döviz kuru rejimlerine yönelik saldırılarla ilişkilidir. Genel olarak, serbest sermaye akımları, sabit döviz kuru rejimleri ve para politikası arasındaki gerilim olarak ifade edilebilir. Üçüncü kuşak modeller ise ani ekonomik durgunlukların analiz edilmesine izin vererek bankacılık ve finansal sistemin yanı sıra para ve bankacılık krizlerinin birbirini besleyen bir kısır döngü yarattığını göstermektedir.

1.3.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri

Birinci nesil kriz modelleri Meksika (1973-1982) ve Arjantin (1978-1981) benzeri GOÜ'lerdeki para krizlerinin nedenlerini ortaya koymak için 1979 yılının ortalarında Stephen Salant tarafından ortaya atılmış, Krugman (1979) tarafından geliştirilmiş ayrıca Flood ve Garber'in (1984) çalışmaları ile son şeklini almıştır(Bülbül, 2018, s.12).

Hükümetin, ekonomide sabit kur politikası uygularken bütçe açıklarını kapatabilmek için para arzının genişletmesi sistemi bozmaktadır. Sabit döviz kuru politikası uygulayan bir ülkede, kuru sabitleyebilmenin tek yolu döviz kuruna doğrudan müdahale edilmesi olup, bunun sonucunda hükümetin rezervleri yavaş yavaş azalacağından bu durum standart bir kriz örneğini oluşturur. Rezervlerin tükeneceği beklentisine sahip spekülatörler sabit olan döviz fiyatlarının artacağını bildiklerinden, yerli para biriminden dövize yönelerek ülke içinde döviz talebinin artmasıyla döviz fiyatlarında yükselişe sebep olacaklarından, ani spekülatif hareketler meydana gelecektir. Yerli para biriminin değer kaybetmesini engellemeye çalışan hükümet döviz rezervlerinin azalması ve borçlanma sınırına yaklaşması gibi sorunlarla karşı karşıya kalırken, aynı zamanda yurtiçi enflasyon maliyetini de karşılamak zorunda kalacaktır. Hükümetin kuru sabit tutmak için kullandığı politika araçları üzerinde sınırlamalar olması durumunda kriz yaşanması mümkündür. Neticede bu durum hükümeti ulusal parayı devalüe etmeye ya da sabit döviz kur rejiminden esnek kur rejimine geçmeye zorlayacaktır Bülbül, 2018, s.12-13).

Birinci nesil modeller 1990'lı yıllara kadar yaşanan krizleri açıklayabilmekle beraber, modelin bazı krizleri açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Modelin zayıf yanlarını sıralamak gerekirse ilk olarak, hükümetin ekonomideki gelişmeleri dikkate almadan, rasyonel olmayan bir davranışla bütçe açıklarını para basarak

kapatmaya çalışması durumudur. İkinci olarak ise, modelin sabit kur sisteminin değişeceğini öngören spekülatörlere çok aktif bir rol biçmesine rağmen, MB'nı pasif bırakmasıdır. Son olarak ise, modelde MB'nın dalgalı kura daha ılımlı şekilde geçebileceği öngörülürken, gerçekte daha çok sistem değişikliğinin birden bire değiştiği durumlara rastlamak mümkündür (Erdoğan, 2006, s.39).

1.3.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri

Avrupa'da 1992-93 döneminde ortaya çıkan krizlerde, öncesinde makroekonomik yapıda bir bozulma olmadığı için birinci nesil modellerle açıklanması mümkün olmamış ve başka modeller ortaya çıkmıştır. İkinci nesil olarak ifade edilen bu modeller hükümetin fayda ve maliyet analizini dikkate almakta olup, piyasadaki negatif bekleyişlerin kendi kendini doğruladığı modelleridir (Akçağlayan, , 2005, s.115)

Sabit döviz kuru rejimi uygulanan bir ekonomide kur baskı altına girdiğinde hükümetin önünde iki seçenek bulunmaktadır. Bu durumda hükümet ya kuru koruyacak ya da terk edecektir. Hükümetin sahip olduğu bu seçme şansı ikinci nesil kriz modellerini birinci nesil kriz modelinden ayıran temel noktadır. Söz konusu modelde hükümetin kuru korumak için yeterli gücü vardır. Ancak bu seçeneklerden hangisini tercih edeceğine fayda maliyet analizi sonucunda karar verecektir. Ekonomik ya da ekonomi dışı sebepler hükümetin bu tercihini etkileyebilir. Kuru korumak ülke için bir onur meselesi gibi görülebileceği gibi uluslararası anlaşmalar da hükümetin bu konudaki kararını etkileyebilir. Kuru korumanın maliyeti yüksek faiz oranları, üretim ve istihdamın azalması şeklinde ortaya çıkarken kuru korumanın faydaları ise enflasyon kontrolüne yardımcı olması ve uluslararası ticaret ve yatırımlara olumlu etkisidir. Sabit kuru korumanın maliyeti faydasını aşmadığı sürece hükümet tercihini kuru korumaktan yana kullanacaktır. Fayda maliyet ilişkisinde maliyetin ağırlığı arttıkça beklentilerdeki bozulma da artacak, sabit kurun terk edilme ihtimali de gitgide yükselecektir. Ekonomik birimler hükümetin tercihini üretim ve istihdam yönünde kullanacağı yönünde beklentiye girdiğinde bu durum dövize karşı ani bir spekülatif atak oluşturabilecek ve devalüasyonla sonuçlanabilecektir(Karaçor, Alptekin ve Gökmenoğlu, 2012, s.47).

Tablo 1. Birinci Nesil ve İkinci Nesil Kriz Modelleri Karşılaştırılması

Birinci Nesil Kriz Modelleri	İkinci Nesil Kriz Modelleri
- Krizler kaçınılmazdır. - Krizler önceden tahmin edilebilir. - Beklentiler krizi hızlandırır. - Uygulanan politikalar, makro ekonomik göstergelerin bozulmasına yol açar. - Makro ekonomik göstergelerde bozulma, krizlere neden olur.	- Krizler bulaşıcıdır. - Krizler önceden tahmin edilemez. - Beklentiler kendi kendini besleyen niteliktedir ve krizlere yol açar. - Hükümetler makro ekonomik politikalar karşısında seçim yaparlar (kur rejimine devam etmek veya vazgeçmek gibi). - Makro ekonomik göstergelerde bozulma, kendi kendini besleyen kriz sürecini hızlandırır.

Kaynak: Sucu, 2005, s.15

1.3.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Asya krizini açıklamada birinci ve ikinci nesil kriz modelleri yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu iki kriz modeli de, yaşanan krizlerin nedenine bakmamış ve para ve bankacılık krizleri arasındaki etkileşime ağırlık vermemiştir. Bu nedenle, üçüncü nesil kriz modelleri, ortaya çıkan krizlere bir anlam vermek ve gelecekteki krizlerin önceden bilinmesine yardım etmesi düşüncesiyle ortaya çıkmıştır.

Bu modeller, bankacılık ve finansal sistemin rolünü vurgulayarak, para ve bankacılık krizlerinin birbirini besleyen bir kısır döngü yarattığı fikrine dayanmaktadır (Işık ve Togay, 2002, s. 33).

Krugman'a göre finansal aracılara hükümet tarafından açık veya gizli bir şekilde verilen garantiler ahlaki risk sorununa yol açar. Özellikle bankaların daha fazla kazanç elde etmek amacıyla riskli kredilere kredi verme davranışının yaygınlaşması ve bu durumun kredi hacmini genişletmesi finansal varlık fiyatlarında balon oluşmasına neden olur. Oluşan balonların patlaması sonucu finansal varlıkların fiyatları düşmekte ve bankalardaki batık kredilerin oranı ciddi şekilde artmaktadır. Bu durum, ödeme sistemlerinin bozulmasına ve bankacılık krizlerine neden olur.

Bankacılık krizleri ise para krizlerini tetikleyerek para krizlerine yol açacaktır. Sachs'a göre ise bilançoda borçların vade yapısının alacakların vade yapısından daha kısa olması, kısmi rezerv sisteminde, bankalara hücumun temel kaynağıdır. Günümüz finans dünyasında, bankalar bulduğu fon kaynaklarını başka bir para birimi üzerinden kredi olarak verebilmektedirler. Bu durum, hem kur hem de vade riskinin var olmasına neden olur. Kur ve vade riski birbirini tetikleyerek bankalar açısından likidite problemi yaratmakta ve ülkenin makroekonomik göstergelerinde sorun olmasa bile krize neden olabilmektedir (Yılmaz, Kızıltan ve Kaya, 2005, s.93). Özetlemek gerekirse üçüncü nesil kriz modellerinde krizin temel nedeni özensiz verilen krediler ve finansal aracı kuruluşların bilançolarında ortaya çıkan bozukluklardır.

İKİNCİ BÖLÜM

KRİZ DÖNEMLERİNDE VERGİ POLİTİKALARI

2.1. Vergi Politikasının Tanımı, Türleri ve Genel İlkeleri

2.1.1. Genel Anlamda Vergi

Vergi, kamu hizmetlerinin giderleri ve/veya kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak için, devletin egemenlik gücüne istinaden karşılık olmaksızın gerçek ve tüzel kişilerden cebri olarak aldığı parasal değerlerin bütünüdür (Nadaroğlu,2000, s.217). Tanımdan anlaşılacağı üzere verginin 4 temel ögesi vardır. Bunlar; egemenlik gücüne dayandırılması, karşılıksız olması, daha önceden açık ve kesin bir şekilde kararlaştırılmış gerçek ve tüzel kişilerden alınması ve cebri olmasıdır. Verginin tanımı sade ve anlaşılır dahi olsa da geçmişten bugüne işlevleri zamana uydurularak belirli aralıklarla güncellenmeye tabi tutulmuştur.

Tarihsel sürece baktığımızda verginin toplumsal gereksinimler ve bunların karşılanma gereği ile beraber ortaya çıktığı bilinmektedir. Verginin kökeni toplumsal ortak hayat kadar eski olmakla birlikte, anlamı zaman içerisinde evrim geçirmiştir. Başlangıçta gönüllü bir ödeme niteliğine taşıyan vergi, hükümdarlara farklı sebeplerle verilen armağanlardır. Ancak zamanla hükümdarlar doğrudan belli kesimlerden mali yardım talebinde bulunmuş, bu durum giderek zorunlu hale gelmiştir. Eski Roma'da savaşın kaybeden taraflarından tahsis edilen haraç niteliği ile bir tür eş değer karşılıklılık olan vergi, Orta Çağ'ın feodal yapısı gereğince kamusal zorunluluk niteliği yok olarak gönüllülük esasına dayanan bir malikâne gelirine dönüşmüş sonrasında ise 17. Yüzyılda ise yeniden kamusallaşmıştır(Oktar, 2008, s.1-8).

Vergiye anayasal açıdan bakılacak olursa, Kanun-i Esasi'de (1876), verginin bütün tebaadan mali güçleri göz önünde bulundurularak kanun çerçevesinde alınabileceği ifade edilmiştir. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda vergi devletin genel giderlerine halkın katılımı şeklinde tanımlanmıştır. Kanun-i Esasi'de yer aldığı gibi verginin ancak kanun aracılığıyla konulabileceği ve alınabileceği 1924 Anayasası'nda

da aynen yer almıştır(Oktar, , 2008, s.1-8). 1961 Anayasası'nın 61'inci ve 1982 Anayasası'nın 73. maddesinde ise verginin bir ödev niteliği taşıdığı bu cümle ile ifade edilmiştir: "*Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.*"(TCMB,2019).

Vergi, kurumsal finansal politikaların belirleyicilerinden biridir. Eksiksiz piyasalar, kusursuz bilgi ve vergilendirme yapılmayan bir dünyada, özkaynak ve borç talepleri arasındaki getirilerin parsellenmesinin gerçek bir sonucu yoktur. Bununla birlikte, bilgi kusurları, kesin bir seçime yol açabilecek hususları ortaya koymaktadır. Örneğin, borç vermek, yöneticilerin serbest nakit akışını kendi çıkarları için kullanmalarında kısıtlamaya yardımcı olabilir.

2.1.2. Vergi Politikası

21. yüzyıl dünyasında devlet tanımı en yalın haliyle, belirli ulusal sınırları içerisinde yaşamına devam eden insanların ortak özellikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacı olan en büyük örgütlenme biçimi olarak tanımlanmaktadır(Nadaroğlu,2000, s.3). Nasıl ki bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gelir elde etmeleri şart ise üzerinde kamu tüzel kişiliği sorumluluğunun yüklemiş olduğu görevler bulunan devletler de bu görevleri yerine getirirken gelire ihtiyaç duyarlar. Devletin sunmuş olduğu kamu hizmetlerinin niteliği ve kapsamı tarihsel süreç içerisinde sürekli tartışılmıştır. Ancak, devletin bu kamu hizmetlerini sunarken finansmana ihtiyaç duyduğu konusunda bir fikir birliği sağlanmıştır. Bu anlamda, devletlerin benimsemiş oldukları mali, sosyal ve ekonomik fonksiyonlarını sürdürebilmek amacıyla anayasal sınırların varlığı gözetilerek çeşitli kaynaklardan sağladığı gelirlerin tümü kamu gelirleri olarak ifade edilebilir. Liberal dünya görüşlerinin belirttiğinin aksine devletin, bu görevleri yerine getirirken sorun yaşamaması için bazı alanlarda ekonomik hayata müdahil olması kaçınılmaz hale gelebilir. Bu müdahaleler istenildiği gibi serbestçe yapılamaz bu yüzden politika yapıcılar belirlenmiş stratejiler çerçevesinde devletin ekonomi politikalarını oluştururlar.

Ekonomi politikalarının temel işlevi, ekonomiyi istenilen dengeye (toplumsal refahın genele yayılarak artış gösterdiği durum) ulaştıracak politikaları oluşturabilmektir. Bu denge daha yüksek büyüme hızı, daha iyi gelir dağılımı, daha düşük enflasyon, daha az kamu borçlanması, daha az bütçe açığı, daha fazla istihdam,

daha fazla yatırım gibi genel-geçer makroekonomik dengelere ulaşmıştır (Eğilmez ve Kumcu, 2002, s.16).

Ekonomi politikasının yukarıda belirtilen hedeflere ulaşması için kullanabileceği araçlardan biri maliye politikasıdır. Maliye politikaları toplum içerisindeki ekonomik uyumsuzlukları yok ederek refahın yükseltilmesi sonucuna ulaşmak için ekonominin işleyişine müdahale eden politikalar bütünüdür (Yanpar, 2008, s.2-3). Maliye politikasının harcama politikası, borçlanma politikası ve vergi politikası olmak üzere üç temel aracı bulunmaktadır.

Maliye politikasının ilk temel aracı olan harcama politikası, eğitim, sağlık, adalet, güvenlik gibi kamu hizmetlerini ifade etmekle birlikte, harcamalar; cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olarak ayrılmaktadır. İkinci temel araç olan borçlanma politikası, kamu finansmanında normal sayılan vergi vb. gelirlerin yetersiz kalması üzerine, kamu görevlerinin yerine getirilebilmesi için uygulanan politikalardır(Demir, 2013, s.20-21).

Vergi politikası ise, kamunun ihtiyacı olan kaynakların toplanması yanında devletin belli bazı ekonomik hedeflerini gerçekleştirebilmesi için vergilerin miktarında, oranında veya yapısında değişiklikler yapmasını ifade eder. Bir başka ifade ile vergi aracının, vergileme amaçlarından hangisine ve ne yönde aktarıldığının belirlenmesi vergi politikasıdır (Günek, 2010, s.18).

Vergi politikaları uygulanırken ülke koşulları da göz önüne alınmakla birlikte iyi bir vergi politikası belirlenirken asgari düzeyde dikkat edilmesi gereken temel ilkeler aşağıdaki gibidir(Akbulut, 2003, s.36-39).

- Adillik ve eşitlik ilkesine göre, benzer koşullarda yer alan mükellefler benzer koşulda vergilendirilmelidir.

- Kesinlik ilkesi, bir kişinin vergi ödeme sorumluluğunun kesin olmasını ifade eder. Vergi kuralları, vergi ne zaman ödenecek, nasıl ödenecek, hangi oranda ödenecek belirtmelidir.

- Ödeme kolaylığı ilkesi, verginin zamanında ödenmesi ve vergi mükellefi için en uygun usulün belirlenmesidir.

- Basitlik ilkesine göre, vergi kanunları basit olmalıdır. Vergi sisteminin basitliği, hem vergi mükellefi hem de çeşitli vergilerin yönetimi açısından önemlidir. Karmaşık kurallar, hatalara yol açar ve sistem için uyumu azaltacak itaatsizlikler oluşturabilir.

- Yansızlık ilkesi, vergi kanununun, vergi mükellefinin belirli işlemleri nasıl gerçekleştirmiş olduğu ya da işlemi minimumda tutup tutmadığının kararları üzerindeki etkisidir.

- Ekonomik büyüme ve etkililik ilkesi, vergi sisteminin ekonomik üretim kapasitesine engel ya da azaltıcı bir etki yapmamasını ifade etmektedir.

- En az vergi boşluğu ilkesi, bir verginin en az karşı konulacak şekilde inşa edilmesi gerektiğini ifade eder. Vergisel boşluk, herhangi bir vergide çeşitli sebeplerle ortaya çıkabilir. Örneğin, vergi istisnaları, onayları, afları karşı gelmeyi cesaretlendirebilir.

- Uygun devlet gelirleri ilkesine göre ise, vergi sisteminin hükümete ne zaman ve ne kadar vergi toplayabileceği hususunda izin verilmesidir. Hükümetler başa geçtikleri dönem dahilinde devlet için gerekli harcamaların yapılabilmesi için stabilizasyonu ve konsolidasyon sorunu olmayan bir vergi akışına ihtiyaç duyarlar. Örneğin işsizliğin ortaya çıktığı ekonomik düşüş trendlerinde gelir vergisi tahsilatları da düşecektir. Ancak hükümet sadece istihdam odaklı vergiler değil bu artış azalıştan bağımsız başka vergiler de topluyorsa, toplam hükümet geliri, yalnızca gelir vergisine bağlı hükümetlere oranla daha az ters etkiye uğrayacaktır.

Öte yandan ekonomistlerin vergilendirme maliyetlerini ve etkin kaynak tahsisinin önemini fazla vurguladığı bilinmektedir. Vergiler gerçek ekonomik maliyetler getirmektedir ve tüm ülkeler, sosyal olarak istenen hedeflere ulaşmak için mevcut kaynakları azaltan bu tür kayıpları en aza indirmeye çalışmaktadır. Kıt kaynaklara sahip ülkeler, bu kaynakların mümkün olduğunca verimli kullanılmasını sağlamak için vergi politikaları benimsemelidir. Bazı insanlar bu maliyetleri yalnızca toplanan vergiler açısından düşünebilir. Oysaki vergiler sadece kaynakları özel kullanımdan kamu kullanımına aktarmanın bir yoludur ve kendileri ekonomik açıdan bir maliyet

oluşturmaz. Ancak vergilerin tahsil edilmesi bir maliyettir. Vergi türlerine bağlı olarak, gelişmiş ülkelerde vergi toplamanın gerçek maliyeti, vergi gelirlerinin yaklaşık yüzde 1'i kadardır. Gelişmekte olan ülkelerde vergi tahsilat maliyetleri önemli ölçüde daha yüksek olabilmektedir. Diğer bir maliyet ise vergi mükelleflerinin vergi yükümlülüklerini yerine getirmek için katlandığı "vergi masrafları" dır. Vergi idaresi ve vergiye uyum birçok şekilde etkileşime girmekte olup, vergi mükelleflerinin daha fazla bilgi sağlaması gerektiğinde, maliyetleri artmaktadır. Ancak vergi idaresini daha kolay ve daha az maliyetli hale getirmek gerektiğinde, yönetim maliyetleri düşmektedir. Vergilemenin, vergi yasalarına uymanın, bunun için gereken bilgi ve bilgilerin edinilmesi, gerekli muhasebe sistemlerinin kurulması, gerekli verilerin elde edilmesi ve iletilmesi ve ödemelerin profesyonel danışmanlara aktarılması gibi finansal ve zaman maliyetleri yaratmaktadır. Bu tür maliyetlerin ölçümü hala başlangıç aşamasında olmasına rağmen, gelişmiş ülkelerde bu maliyetlerin tahmin edilmesi için az sayıda çalışma bulunmaktadır (Bird ve Zolt, 2003).

2.2. Vergi Politikasının Amaçları

Verginin temel amacı ya da işlevi, kamunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli rezervin oluşturulmasıdır. Kamu maliyesinin geleneksel fonksiyonu olarak da adlandırılan bu durum, verginin mali amacını (fiskal) oluşturmaktadır. Ancak, zamanla verginin bu amacına ek olarak vergilerin aynı zamanda kaynak tahsisi, bölüşüm, gelir dağılımının sağlanması, sağlık, çevre koruma ve ekonomik istikrar gibi amaçlar eklenmiştir. Verginin mali amacı dışındaki bu amaçları ise, verginin mali olmayan (ekstra-fiskal) amacına işaret eder.

Çağdaş vergi politikaları politika hedeflerinin çeşitliliğini gözetmektedir. Dolayısıyla, vergilendirme sadece hükümet harcamaları için gerekli fonları arttırmayı değil, aynı zamanda gelir dağılımına, ekonomik istikrara, kaynak tahsisine de katkıda bulunmayı amaçlarken, aynı zamanda ekonomik büyümeyi desteklemelidir. Düzgün tasarlanmış vergi sisteminin amacı, istenmeyen maliye politikasının amaçlarına en etkin şekilde, yani istenmeyen bozulmaları sınırlandırarak, vergi tahsilatının maliyetini en aza indirerek ve ekonomik büyümeyi destekleyerek ulaşmaktır. Vergilendirmenin etkinliği ve özellikle vergi yapısı ekonomik büyüme ve mali konsolidasyonun sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Vergi politikası sadece ekonomi ile ilgili değildir. Ayrıca, adalet ve hükümetlerin iktidarda kalma arzusu hakkındaki endişeler gibi politik faktörleri de yansıtmaktadır. Ayrıca, belirli bir ülkenin vergi sistemiyle ne yapmak isteyebileceğine veya vergilendirme ile ilgili olarak bir perspektiften ne yapması gerektiğine bakılmaksızın, her zaman yapabilecekleri ile sınırlıdır. Vergi politikası seçenekleri, mevcut seçenekleri kısıtlayan ekonomik yapı ve idari kapasite faktörleri tarafından şekillenmektedir(Bird ve Zolt, 2003).

2.2.1. Vergi Politikasının Mali (Fiskal) Amaçları

Vergilerin mali veya fiskal fonksiyonu halen var olan önemli bir fonksiyondur ve kamu harcamalarını karşılayabilmek için uygun düzeyde bir gelir sağlanabilmesi hedefi güdülür. Genellikle toplum ihtiyaçlarının düzenli olarak arttığı bu zamanlarda bu amaç ayrı bir önem arz etmektedir. Vergilerin bu fonksiyonunu yerine getirebilmesi amacıyla verginin halkın geneline yayılabilmesi, pazar ekonomisinin yaygınlaşması, vergi tarifelerinin ekonomik göstergelerle uyumlu bir biçimde artan oranda uygulanması, vergi kayıp ve kaçağını olabilecek en aşağı seviyeye indirebilecek tedbirlerin alınması ve ülkede vergi ahlakının oluşturulmasıyla vergi bilincinin halkın geneline yayılabilmesi için gerekli çalışmaların yapılması ve çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, idari dinamizm için de vergi idaresi ile mükellefler arasındaki ilişkilerin entegrasyonun sağlanabilmesi, vergi personelinin kalifiye ve yeterli sayıya ulaştırılmasına ek olarak vergilendirme işlemlerinin şeffaf, anlaşılır, kolay ve ileri teknoloji ile desteklenmesi de vergiden en yüksek verimin alınabilmesi açısından önemli olduğu bilinmektedir. (http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/verginin_fonksiyonlari.html).

2.2.2. Vergi Politikasının Mali Olmayan (Ekstra-Fiskal) Amaçları

Mali amaçlı olmayan vergilendirme kavramı, klasik vergilendirmenin varlığıyla sağlanan gelirin yanında - ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda farklı sonuçlar elde edilmesinin olası olduğuna karşılık gelir. Verginin devletin karşılıksız ve cebir altında edindiği bir gelir olduğu hesaba katıldığında kullanım amacı nasıl şekillenecek olursa olsun beraberinde mali bir sonucu getirecektir. Daha yalın bir dille

ifade edilecek olursa mali amaç taşımayan vergilendirme belli bir miktar gelirin elde edilmesinin ardından bu gelirlerin getireceği sonuçlara odaklanılmasına yöneliktir. Mali olmayan sonuç, mali olmayan amaçtan daha üst düzeyde yer alabilir ya da mali amacın önüne geçebilme ihtimali bulunmaktadır.

2.2.2.1. Gelir Dağılımında Adalet Sağlama

Gelir dağılımına ilişkin bütün tanımlamalar, çeşitli açılardan gelirin bireyler, bölgeler ya da kesimler arasında nasıl dağıldığını göstermektedir. En geniş anlatımla gelir dağılımı, bir ülkede yaşayan bireylerin ürettiği mal ve hizmetlerden elde edilen toplam çıktının, yine o ülkedeki bireylere paylaştırılmasını veya bölüştürülmesini ifade etmektedir(Eğilmez ve Kumcu, 2002, s.126).

Bu noktada gelir vergisi politikası, gelir eşitsizliğini azaltmak için en etkili politika araçlarından biri olarak görülmektedir. Vergi politikasının finansal kriz sırasında gelir eşitsizliğini azaltmak için önemli bir rol oynayıp oynamadığı konusu ise mevcut literatürde tartışılan politika sorularından biridir. Gini katsayısı, gelir eşitsizliği düzeyini ölçmek için yaygın olarak kullanılmış ve vergi politikasının yeniden dağıtım etkisini incelemek için vergi öncesi gelir ve vergi sonrası gelire uygulanmıştır (Hyun ve Lim, 2005, s.52).

Piyasa mekanizması, tam rekabet piyasasında belirtildiği gibi her zaman mükemmel değildir. Bir ekonomide ortaya çıkabilecek gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırabilecek, piyasaya ait engelleyici unsurlar bulunmamaktadır. Piyasa mekanizmasının işlemesi sonucu, gelir ve servet dağılımında ortaya çıkan önemli dengesizlikler, piyasa tarafından kendiliğinden düzeltilemez. Bu sebeple, devlet ekonomiye müdahil olarak gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikleri gidermeye çalışmaktadır(Oktar, 2008, s.15-16). Vergi, devletin, adil ve dengeli bir gelir dağılımını sağlamada kullanılan en önemli ekonomik müdahale araçlarından biridir.

Söz konusu amaca ulaşmak için vergi konusunun seçimi, matrahın belirlenmesi ve vergi oranları önem taşımaktadır. Artan oranlı gelir vergileri, belli bir sınırın üstünde bulunan gelirlerden alınan ek vergi, istisna ve muafiyetler, gider vergilerinde vergiye tabi mal ve hizmetten alınan vergilerin zorunlu-lüks mal olup olmamalarına göre farklı vergilendirilmesi, toplumdaki gelir farklılıklarını kısmen olsun kaldırmayı

amaçlamaktadır. Örneğin servet vergisi, türleri ile birlikte, başka amaçlarının yanında servet farklılıklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan vergidir (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2010, s.150).

Ancak gelir dağılımında adaleti sağlamak için sosyal nitelikli harcama politikası olarak, toplanan vergilerin ve kamu gelirlerinin düşük gelir gruplarına transferi yoluyla bu grupların harcanabilir gelirleri artırılır. Gelir vergisinde, artan oranlı tarife uygulamasında, yüksek gelirlilerden alınan bir liranın düşük gelirlilerden alınan bir liraya göre, toplumsal refahı daha az azalttığı düşünülmektedir. Böylece, yüksek gelirlilerden artan oranlı tarifelerle alınan gelirin kamu harcamaları kullanılarak düşük gelir gruplarına transfer edilmesiyle gelir yeniden dağılmış olur (Pekşen, 2008, s.15-16).

OECD ekonomilerinin çoğunun hem gelir hem de tüketim vergilerini benimsemesinin temel nedeni, tüm vatandaşları için bir sosyal güvenlik ağı sağlama ilkesine temel bağlılıklarıdır. Bu temel taahhüdün vergi politikası sonuçları, bütçe sonuçlarından ve gelir veya tüketim vergilerinden çok fazla gelir elde edilmesine ilişkin verimlilik ve yönetilebilirlik kısıtlamalarından kaynaklanmaktadır. Oranlar çok yüksekse, bu hem ekonomik aktiviteyi caydıracak hem de daha fazla kaçınma ve kaçınma çabalarına yol açacak, bu da daha yavaş büyüme ve daha fazla kaynak israfına yol açacak, ancak mutlaka daha yüksek gelir elde etmeyecektir. Bu, tüketim vergileri için olduğu kadar gelir vergileri için de geçerlidir. Avrupa'daki deneyimler, çok yüksek KDV oranlarının çok yüksek gelir vergisi oranlarına benzer olumsuz sonuçlara yol açabileceğini göstermiştir. Bu nedenle, sosyal güvenlik ağını finanse etmek için hem gelir hem de tüketim vergileri gerekmektedir. Bunun ana nedeni yönetilebilirliktir. Diğer tüm OECD ülkelerinden elde edilen deneyimler, verginin temelinde bir miktar çakışma olmasına rağmen, gelir vergisi ve tüketim vergisi kombinasyonundan tek başına olduğundan daha fazla gelir elde edilebileceğini göstermiştir.

Ortaya çıkan davranış değişiklikleri genellikle kaynakların kullanıldığı verimliliği azaltır ve böylece ülkenin üretimini ve potansiyel refahını azaltır. Devlet, vergilendirme yoluyla edinilen kaynakları ne kadar iyi kullanırsa kullansın, hükümetler vergiye bağlı davranış değişikliklerinin olumsuz sonuçlarını sınırlandırmalıdır. Vergiler sadece göreli fiyatları değiştirmekle kalmaz, bu durumda

net (vergi sonrası) ücret de gelir elde eder. Vergiler bireylerin vergi sonrası ücretlerini düşürdükçe, gelir kaybını telafi etmek için daha fazla çalışmayı seçebilirler. Herhangi bir vergi değişikliğinin çalışması üzerindeki net etki hem bu gelir etkisini hem de göreli fiyatlardaki değişimin etkisini (ikame etkisi) yansıtır. Sonuçlar vergilerin yapısına, işgücünün doğasına ve ekonominin doğasına bağlı olarak ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, çoğu ampirik çalışma vergilerin ekonominin kayıtlı sektöründe çalışmayı caydırdığını göstermektedir (Rutkowski, 2007). Hemen hemen tüm vergiler kaynak kararlarını etkiler. Ortaya çıkan verimlilik kayıpları gerçektir, ancak doğrudan görünmezler. Vergilendirmenin verimlilik maliyeti, bir şey olmadığı için ortaya çıkar: bazı faaliyetler gerçekleşmedi veya başka bir şekilde gerçekleşmedi. Bununla birlikte, üretilmeyen çıktılar hala çıktı (ve potansiyel refah) kaybedilmektedir. Tüketim vergileri vergilendirilmemiş malların aksine vergilendirilmiş tüketimin önüne geçebilir (örn. Bazı ülkelerde konut). Gelir vergileri, tasarrufların getirisini vergilendirdikleri için, tasarruf miktarını veya tasarrufların tutulma şeklini değiştirebilir. Örneğin, gerçekleşene kadar (varlık satıldığında) sermaye kazançlarının vergilendirilmemesi, varlıkların tutulmasını teşvik eder (bir kilitleme etkisi). Vergiler yatırımı da etkileyebilir ve ekonomiler ticarete ve yatırıma daha açık olduğunda bu etkiler özellikle önemli olabilir.

2.2.2.2. İktisadi Büyüme ve Kalkınma Amacı

Büyüme reel milli gelirin uzun dönemli olarak çoğalmasını, iktisadi kalkınma ise daha çok global reel gelir artışını ifade eder. İktisadi büyüme ve kalkınmanın gerçekleşme imkânı da yatırım hacmine bağlıdır (Nadaroğlu,2000, s.305). Bir ekonomide gerekli olan yatırımların en sağlıklı ve akılcı finansman kaynağının toplam tasarruf hacmi olduğu düşünüldüğünde ise ekonominin toplam tasarruf düzeyinin düşük olması, iktisadi büyüme ve kalkınma önündeki temel engellerden biridir.

Geleneksel iktisat teorisine göre vergilendirme, ekonomik büyüme üzerinde çarpıklıklar ve etkiler yaratmaktadır. Basit bir üretim fonksiyonu göz önüne alındığında, vergilemenin (1) fiziki sermaye, (2) beşeri sermaye ve (3) toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisi olduğu açıktır. Bazı çalışmalar, kurumsal ve kişisel gelir vergilerinin büyümeye en zararlı olduğunu, tüketim, çevre ve emlak vergilerinin daha az zararlı olduğunu belirtmektedir (OECD, 2008).

Vergilerin varlığıyla devlet özel tasarruf ve yatırımları teşvikini sağlayarak sermaye birikiminin artmasını sağlar. Gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde, devletin zorunlu kılmadığı tasarrufların yetersiz olmasına bağlı olarak özel kesime dayalı beklentiler azalmakta ve öngörülen yatırımlar gerçekleştirilememesinin akabinde de, kamuda oluşan bu tasarruf açığını kapatmak yönünde sıkı ve müdahaleci politikalar uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durumda, devlet vergi politikası yoluyla (zorunlu tasarruf), özel teşebbüsün gerçekleştirmediği temel altyapı ve/veya sanayileşme sürecini hızlandıracak yatırımları gerçekleştirir(Oktar, 2008, s.17). Örneğin, vergi politikası, işgücü potansiyelinin nitelik ve nicelik olarak arttırılması, özel tasarruflar ve yatırımları teşvik ederek sermaye birikiminin hızlandırılması ve nihayet dinamik bir üretim faktörü olan teknolojik gelişimin teşviki yönünde kullanılabilir. Örneğin ar-ge faaliyetlerine yönelik vergi teşvikleri teknolojik gelişmelere katkı sağlayabilir veya yatırım indirimi gibi politikalarla yatırımlar teşvik edilerek, öncelikli alanlara yönlendirilebilir(Turhan, 1993, s.37).

Konsolidasyonu sağlanmış bir para piyasasından yoksun ve çeşitli sebeplerle kaynak yetersizliği sorunu ile yüzleşmek zorunda kalan gelişmekte olan ülkelerde, kamu kaynaklarının hazırlık ve önlemlerinin uygunluğu için temel araç vergi politikalarıdır. Vergi yöntemi hem gerçekleştirdiği doğrudan katkılar hem de dolaylı katkılar (kontrol ve teşvik gibi) nedeniyle ekonomik kalkınmanın finansmanının öznesi niteliğini taşır (Siverekli Demircan, 2003, s.100).

Vergilendirme ve ekonomi büyümesi arasındaki ilişki üzerine literatürde yer alan çalışmalar öncelikle vergi düzeyinin büyüme üzerindeki etkisine ve ikinci olarak vergi yapısının büyüme üzerindeki etkisine dair kanıt sunmaya odaklanmıştır. Bir dizi çalışma farklı dönemleri ve farklı ülke örneklerini kapsayan ülkeler arası büyüme regresyon modellerini kullanarak genel vergilendirme düzeyi (veya kamu harcamaları) ile büyüme arasındaki bağlantıyı araştırmışlardır, ancak böyle bir ilişkinin niteliği ve önemi hakkında net bir fikir birliği ortaya çıkmamıştır(Levine ve Renelt, 1992; Folster ve Henrekson, 2001; Agell, Ohlsson ve Thoursie, 2006; Paparas ve Richter, 2015),. Bir yandan, yüksek vergiler potansiyel olarak daha yüksek çarpıklıklara ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiye neden olmakla birlikte, diğer yandan, daha yüksek vergiler, bazıları ekonomik büyümeyi teşvik edebilecek daha yüksek kamu harcamaları düzeylerini varsaymaktadır.

Vergi yapısının büyüme üzerindeki etkisi ile ilgili tartışma esas olarak doğrudan ve dolaylı vergilerin göreli değerlerine ve özellikle daha büyüme dostu bir ortam yaratma yeteneklerine odaklanmaktadır. Hâkim görüş dolaylı vergilendirmeyi desteklemekte ve mali yükün dolaylı vergilere, özellikle tüketimdeki vergilere kaymasını önermektedir.

2.2.2.3 Ekonomik İstikrarın Sağlanması Amacı

Vergilemenin mali olmayan amacı diğer bir amacı ekonomik istikrarın sağlanması doğrultusunda tam istihdam, makul bir fiyat istikrarı, kabul edilebilir bir büyüme hızı ve dış ekonomik dengenin korunması gerekir (Oktar, 2008, s.17).

Günümüzde, konjonktürel dalgalanmaların ekonomik istikrarı bozucu nitelikte olduğu kabul edilmekte ve bu nedenle, vergi politikasına ilişkin alınan önlemler vasıtasıyla bu olumsuz etkiler tümüyle yok edilmeye veya azaltılmaya çalışılmaktadır. Konjonktür dalgalanmaları, ekonominin genişlemesi veya daralması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Genişleme döneminde toplam talep toplam arza göre yüksek olduğu için bir talep fazlalığı vardır. Böyle bir durumda devletin ekonomiyi daraltıcı önlemler alması gerekmektedir. Bu önlemler maliye, para veya dış ticaret politikalarıyla gerçekleştirilir. Daralma dönemlerinde ise toplam talep toplam arza göre daha düşüktür ve arz fazlası vardır. Bunun için devletin vergileri düşürüp, harcanabilir geliri ve dolayısıyla tüketimi arttırarak toplam talep ve toplam arz seviyesini dengeye getirmek amaçlanmaktadır(Turhan, 1993, s.36-38).

2.2.2.4. Diğer Amaçlar

Yukarıdaki hedeflere ek olarak, vergi politikalarıyla başka hedeflere de ulaşılması gerekmektedir. Bunlar sağlık, eğitim ve nüfus politikaları, savaşta kendi kendine yeterlilik amacı ve belirli üretim sektörlerini veya müdahale biçimlerini koruma amacını içermektedir. Sosyal devlet kimliğine bürüne devlet yükümlülükler ve vergi kolaylıkları aracılığıyla daha etkin sağlık ve eğitim politikası uygulamasını sağlayabileceği gibi nüfusu avantajını kullanmak isteyeceği evlilik ve çocuk yardımları ya da vergilerine başvurabilir(Oktar, 2008, s.18). Vergiler alkollü içki, tütün ve uyuşturucu madde gibi zararlı maddelerin tüketimini azaltarak sağlık

politikalarına, motorlu taşıt vergilemesinde emisyon hacmi esasını dikkate alarak çevreyi koruyucu uygulamalara destek olmaktadır.

2.3. Vergi Politikası Araçları

Devletler, yukarıda belirttiğimiz vergi politikasının amaçlarına ulaşabilmek için bir takım araçlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bunlar, yeni vergi oluşturmak, vergi oranları ve vergi teşvikleridir.

2.3.1. Yeni Vergi Oluşturmak

Günümüzde devletlerin vergilerle ekonomiye müdahalede bulunduğu bilinmektedir. Ekonomiye müdahalede kullanılan bir vergi politikası aracı, vergilendirilmeyen bir alana yeni vergi koymaktır. Devletin vergilendirilmeyen bir alana yeni vergi koymasının çeşitli sebepleri olabilir. Bu sebeplere örnek olarak devletin ekonomiye müdahale ederek ekonomik istikrarı, kaynak dağılımında etkinliği sağlaması ve toplum açısından zararlı malların tüketimini azaltmak örnek olarak gösterilebileceği gibi, 1999 Marmara depreminin ardından getirilen Özel İletişim Vergisi (ÖİV) örnek gösterilebilir.

Yeni vergilerle ekonomik istikrarı sağlamak genellikle enflasyonist dönemlerde uygulanır. Çünkü enflasyonist ekonomilerde toplam talep toplam arza göre fazladır. Yeni alanlar üzerine konan vergiler, harcanabilir gelirde dolayısıyla özel tüketim ve yatırım harcamalarında bir azalmaya neden olarak toplam talebi düşürücü etkiye sahiptirler. Örneğin bir mal veya hizmet üzerine yeni koyulan bir harcama vergisi, ilgili mal veya hizmetin fiyatını arttırır. Satış fiyatının artması söz konusu mala olan talebi azaltır. Talebin azalması ise enflasyonu önleyici etki yapar (Ataç, , 2013, s.171-172).

2.3.2. Vergi Oranları

Vergi oranı, vergi tarifesinin temel unsurudur. Vergi borcunu hesaplayabilmek için vergi matrahına uygulanan oran ya da ölçüler olarak tanımlanabilir. Vergi oranları, matrah ile olan ilişkisine göre düz, artan ve azalan oran olarak sınıflandırılabilir(Oktar, 2008, s.101).

Vergi oranın matrahtaki değişiklikler karşısında sabit kaldığı tarife tipine düz oranlı tarife denilmektedir. Düz oranlı tarifede, vergi miktarı matrah arttıkça artar, azaldıkça azalır. Matrah arttıkça vergi oranının da arttığı tarife tipine artan oranlı tarife denilirken, matrahın azalması durumunda vergi oranın düşmesi durumuna azalan oranlı tarife denilmektedir(Oktar, 2008, s.101).

Vergi oranlarının değiştirilmesi, kişilerin ödeyeceği vergi miktarını değiştirmektedir. Kişilerin ödeyeceği vergi miktarının değişmesi aynı zamanda kullanılabilir gelirlerinin de değişeceği anlamına geldiğinden devlet vergi oranlarını değiştirerek toplam talep düzeyini etkileyebilir. Bu sayede devlet, enflasyonist dönemlerde vergi oranlarını arttırıp toplam talebi kısıcı, durgunluk dönemlerinde ise vergi oranlarını azaltarak toplam talebi arttırıcı etki yaratarak ekonomik istikrarın sağlanmasına yardımcı olur(Pekşen, 2008, s.27-28).

Vergi oranları aracılığıyla gelir dağılımında iyileşme sağlanabilir. Örneğin artan oranlı kişisel gelir vergisi sayesinde yüksek gelir elde edenler düşük gelir elde edenlere göre daha yüksek oranda vergilendirilerek gelir dağılımı iyileştirilebilir. Yine harcamalar üzerinden alınan vergilerde lüks tüketim maddeleri ile zorunlu tüketim maddelerine uygulanan farklı oranlar gelir dağılımının iyileşmesine katkı sağlar.

2.3.3. Vergi Teşvikleri

Serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı ekonomilerde devlet, ekonomiyi belirli hedeflere yöneltmek için piyasaya müdahale etmektedir. Bu müdahale araçlarından biri de vergi teşvikleridir Vergi teşvikleri, farklı sektörlerdeki girişimcilerin belli bir projeye ya da olduğundan farklı bir sektöre yatırım yapmalarını sağlamak amacıyla bu kişilerin kapsayan vergi yükünü azaltmak amaçlı uygulanır. Teşvikler genel vergi rejimi içinde istisnalar ihtiva ederler. Vergi teşvikleri karın düşük oranlı vergilendirilmesi, vergi tatili, hızlandırılmış amortisman ve vergi amaçlı olarak zararın ileriki yıllara aktarılması, ithal edilen makine, ekipman ve hammadde için indirimli tarife uygulanması şeklinde uygulanabilir.

Vergi teşviklerinin dinamizmine etki eden unsurlar üç başlık altında incelenebilir; vergiyle alakalı, yatırımla alakalı ve yatırımcıyla alakalı olanlar.. Politika yapıcılar tarafından göz önünde bulundurulan vergi teşvikinin oranı, süresi,

kapsamı, verginin genel vergi sistemi içindeki önemi, ülke içindeki kayıt dışı ekonominin yaygınlığı ve boyutu gibi değişkenler vergi teşvikinin dinamizmi üzerinde etkilidir(https://vergidosyasi.com/2017/03/03/vergi-tesviki-kavrami-vergi-tesviki-nedir-vergi-tesviki-turleri).

Genel olarak vergi teşvikleri, ekonomik, mali ve siyasi, sosyal ve idari amaçlara yönelik uygulanmaktadır. Bu amaçları; tasarrufları ve yatırım hacmini arttırmak, yatırımları belirli sektör ve bölgeler çerçevesinde düzenlemek, ekonomik istikrarı sağlamak, istihdamı teşvik ederek işsizliği azaltmak, ülkenin uluslararası rekabet gücünü artırarak ihracatı artırmak şeklinde sıralayabiliriz.

Durgunluk dönemlerinde vergi yükünü hafifletmek amacıyla düşük oranlı vergi, hızlandırılmış amortisman, indirimler gibi çeşitli vergi teşvikleri uygulanır. Genişleme dönemlerinde ise vergi teşviklerinde sınırlamaya gidilir. Bu uygulamaların nedeni piyasada oluşan arz talep dengesizliklerini gidererek ekonomik istikrarı sağlamaktır. Ancak durgunluk dönemlerinde uygulanan vergi teşvikleri ile yatırımlar arasında önemli bir zaman gecikmesi olabilir (Giray, 2012, s.51).

Vergi teşviklerinin uygulanma nedenlerinden biri de ülkenin dış ticaret politikasında belirlenen hedefleri gerçekleştirmektir. Bir ülkenin yüksek ihracat hacmi ve dolayısıyla döviz gelirine sahip olabilmesi için uluslararası pazarlarda rekabet gücünün bulunması gerekmektedir. Rekabet gücü ise, günümüzde, ileri teknoloji kullanımı, düşük maliyetli ve kaliteli üretim ile sağlanmaktadır. Vergilerin maliyeti yükseltici etkide bulunması ihracat endüstrilerinin uluslararası pazarlarda rekabet gücünü azaltmaktadır. Bu yüzden vergi teşvikleri yoluyla ihracatçıların vergi yükünü azaltıp uluslararası pazarlarda rekabet gücünü arttırmak suretiyle ihracat hacmi ve ülkenin döviz geliri arttırılabilir(Giray, 2012, s.52).

2.4. Ekonomik Kriz Dönemlerinde Uygulanan Vergi Politikaları

Vergi politikalarının, özellikle ekonomik krizin olduğu dönemlerde ülke ekonomisinde ortaya çıkarabilecek açıklıklara karşı kullanılabilmesi ihtimali ülkenin içerisine girdiği mali girdaptan kurtulmasına yardımcı olabilir. Ekonomik kriz dönemlerinde vergi politikalarının etkin bir şekilde kullanılabilmesi için öncelikli olarak yapılması gereken, ekonominin mevcut durumunun ve bu durumun getirdiği

gelişmelerin değerlendirilmesi açısından önemli olan göstergelerden hareket ederek doğru zamanda, doğru teşhislerde ve analizlerde bulunabilmektir. Bu sebeple kriz dönemlerinde uygulanacak vergi politikası krizin ortaya çıkış nedenine göre farklılık göstermektedir. Ayrıca gözden kaçırılmaması gereken nokta vergi politikaları, ekonomik krizlerin olumsuz etkilerini tek başına ortadan kaldırabilecek yeterlilik ve güçte olması mümkün değildir. Devletin para, faiz ve döviz kuru politikalarını vergi politikasıyla uyumlu biçimde kullanması gerekmektedir.

Kriz dönemleri için vergi uyum stratejisileri şu şekilde olabilir(Brondolo, 2009):

- ✓ Gelir idaresinde ortaya çıkan zorlukların üstesinden gelmek için, vergi personeli ekonomik kriz için bir vergi uyum stratejisi geliştirmelidir. Tüm iyi stratejiler gibi, bu da açık hedeflere ve bu hedeflere ulaşmak için uygun önlemlere dayanmalıdır.

- ✓ Bir vergi kurumunun ekonomik kriz sırasındaki temel amacı, uyumsuzlukta bir artış olması olmalıdır. İşaretlenmezse, artan uyumsuzluk geliri, önceden vazgeçilen gelire yol açabilir ve aynı zamanda uyumlu olmayan işletmelere haksız rekabet avantajı sağlayabilir. Bir krizde uyumsuzluğun kontrol altına alınması, vergi kurumlarının vergi mükellefi hizmetlerini ve icra programlarını yeni ortaya çıkan uyum riskleri için ayarlamasını gerektirir.

Bir kriz sırasında, pek çok uygulanabilir işletmenin, faaliyetlerini durdurmalarına ve vergi sisteminden çıkmalarına neden olabilecek ve kalıcı gelir kayıplarına yol açabilecek ciddi finansal stres yaşaması beklenebilir. Vergi mükelleflerinin vergi sisteminde kalma olasılığını artırabilecek önlemler arasında peşin ödemelerin ayarlanması, vergi iadelerinin hızlandırılması ve ödeme uzantılarının daha fazla kullanılması yer almaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için destekleyici önlemlere ihtiyaç vardır. Bunlar dört temel başlık altında toplanabilir: vergi mükelleflerine verilen yardımın genişletilmesi, gelir tahsilatı için en büyük riski oluşturan uyumsuzluk alanlarının uygulanmasının yeniden odaklanması, yönetimi kolaylaştıran yasal reformların yürürlüğe konması ve vergi mükellefi nüfusu ile iletişimin iyileştirilmesi. Bu sütunlar normal ekonomik zamanlarda geniş çapta uygulansa da, onları bir krizde ayıran şey, temel önlemlerinin krize özgü konulara odaklanması gerektiğidir.

Önlemler, her ülkedeki uyum risklerine göre uyarlanmalıdır. Müteakip bölümlerde bazı vergi ajanslarının krize tepki olarak uyguladığı önlemlere örnekler verilmektedir. Bunlar tüm ülkeler için kapsamlı veya kuralcı değildir, bunun yerine ülkelerin düşünebilecekleri eylem türlerini gösterir.

2.4.1. Enflasyon Döneminde Uygulanan Vergi Politikaları

Talep kaynaklı enflasyon krizi dönemlerinde toplam talep toplam arzdan fazladır. Enflasyonun üstesinden gelebilmek için arz-talep dengesini sağlayacak biçimde talebin kısılması ve/veya arzın artırılması gerekmektedir. Bu yüzden enflasyonist bir ortamda talebin kısılması için vergilerin miktar olarak arttırılması gerekmektedir. Ancak çeşitli vergilerin toplam talebi kısıtlayıcı etkisi birbirinden farklıdır. Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler, tüketim ile tasarruf arasındaki tercihi değiştirebilir ve bu durumda vergi, harcamaların miktarını doğrudan etkiler. Servet ve gelir vergileri ise tüketim ve tasarruf arasındaki tercihi değil sadece harcanabilir geliri değiştirdiği için harcama miktarı üzerindeki etkileri dolaylıdır (Pınar, 2009).

Çağdaş vergi sistemlerinde önemli bir yeri bulunan otomatik stabilizatör olarak da adlandırılan artan oranlı gelir vergisi enflasyonla mücadelede önemli bir araçtır. Çünkü, enflasyon nedeniyle parasal gelirlerde meydana gelen artışlar kişileri daha yüksek vergi dilimine sokarak devletin kişi ve firmalardan kamu kesimine aktardığı nispi payı arttırmaktadır. Böylece kişi ve firmaların satın alma güçleri –reel gelirleri- artan vergi miktarı kadar azalmaktadır. Devletin enflasyonu önlemek amacıyla vergi oranlarında yaptığı iradi artış, talebi daha da kısacaktır. Ancak yüksek gelir gruplarına yönelik marjinal vergi oranlarında yapılacak şiddetli artışlar tasarruf gücü yüksek bu kişilerin tasarruf ve yatırım yapma isteklerini kısacaktır. Eğer artan kamu tasarruflarıyla bu açık karşılanmıyorsa, uzun dönemde sermaye birikimi üzerinde olumsuz bir etki yaratacağı belirtilmektedir. Buna karşılık, düşük gelir gruplarına yönelik yapılacak vergi artışları, bu grubun tüketim eğilimi yüksek olduğu için, toplam talebi azaltıcı etkisi daha kuvvetli olacaktır. Ancak bu durum da gelir eşitsizliğini bozduğu için sosyal adalet açısından olumlu bir çözüm değildir(Ataç, 2013, s.172).

Enflasyonu önlemek amacıyla gelir üzerinden alınan vergilerin tüketimi kısıcı etkisi, harcamalar üzerinden alınan vergilerden daha düşüktür. Çünkü gelir vergisinin

bir kısmı tasarruflardan ödenmektedir. Bu durum, enflasyonla mücadelede gelir vergisinin etkinliğini azaltmaktadır. Bunun yanında, gelir vergisinin genel olmaması, bazı gelir türlerinin vergi dışı bırakılması, vergi kaçakçılığının yaygın olması gibi sorunlar da gelir vergisinin etkinliğini azaltmaktadır. Ayrıca, gelir vergilerinde bir artış yapılması, o ülkedeki mükelleflerin vergi yükünü arttıracağı için, baskı grupları kanalıyla bir dirençle karşılaşılabilir(Ataç, 2013, s.173).

Enflasyonla mücadelede vergi politikası açısından uygulanabilecek bir diğer yol, uzun dönemde, ekonominin toplam arz düzeyini yükseltmeye çalışmaktır. Vergi politikası yoluyla, uzun dönemde, toplam arzı toplam talep seviyesine çıkarmak için vergi indirimleri uygulamaktır. Bu politikayla amaçlanan, vergi indirimleri sayesinde belirli ekonomik faaliyetleri özendirmek ve bu sayede üretim kapasitesini arttırmaktır. Bu konu gerçekleştirilebildiği ölçüde, uzun dönemde toplam arzın toplam talep düzeyine çıkarılması mümkün olabilir(Ataç, 2013, s.175).

2.4.2. Durgunluk ve İşsizlik Dönemlerinde Uygulanan Vergi Politikaları

Durgunluk ve işsizlik krizi dönemlerinde üretim ve tüketim seviyelerinin gerilemesi sonucunda, ekonomik büyüme azalır ve bu durumda birçok insan işsiz kalır. Buna karşılık tüketimin önemli bir kısmını gerçekleştiren hane halkının yaşam şartlarındaki belirsizlikler, çalışanların her an işlerini kaybedebilecek olma korkuları, çalışma şartlarının ve ücret düzeylerinin zayıflaması, iş alternatiflerinin azalması sebebiyle tüketim harcamalarını minimize etmektedirler(Yörük ve Kanışlı,2010, s.381). Bu dönemlerde bir taraftan durgunluk nedeniyle işsizlik ortaya çıkarken diğer taraftan işsizlik durgunluğu daha derin hale getirerek bir kısır döngü oluşmaktadır.

Bu sebeple krizden çıkabilmek ve kısır döngüyü kırabilmek için vergi politikası önlemlerine ihtiyaç vardır. Çünkü vergiler üzerinde yapılacak düzenlemelerle kısa vadede talep artışı yaratılarak ekonominin yeniden canlandırılması ve orta-uzun vadede yatırımların ve üretimin arttırılması, işsizliğin azaltılması mümkündür. Durgunluk ve işsizlikle mücadelede vergi politikasının temel amacı vergi indirimleriyle özel tüketim harcamalarının arttırılması ve vergi teşvikleri yoluyla yatırım harcamalarını arttırarak toplam talebi arttırmaktır(Kızılot ve Durmuş, 2001, s.161). Bu uygulamalar ile durgunluğun ve işsizliğin önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Vergi indirimlerinin makroekonomik etkisi özel tüketim ve yatırım harcamalarını arttırmasıyla ortaya çıkar. Yüksek gelirli kişiler tasarruflarını azaltarak veya borçlarını arttırarak iş çevrimleri üzerindeki tüketimlerini düzenleyebilirler. Bu sebeple yüksek gelirli kişilere yönelik vergi indirimlerinin tüketim harcamaları üzerindeki etkisi küçüktür. Buna karşılık düşük gelirli kişilerin likiditeleri kısıtlı olduğundan zor zamanlarda tüketimlerini kısmak zorunda kalma olasılığı daha yüksektir. Eğer tüketim eğilimi yüksek olan bu kişilere vergi indirimleri yoluyla ek kaynak sağlanırsa; söz konusu kaynakların bu kişiler tarafından harcanması hem durumlarının krize karşı korunmasına hem de ekonomik faaliyetlerin artmasına yardımcı olur(Ataç, 2013, s.196).

Tüketim harcamalarını arttırmak amacıyla gelir vergilerinde yapılan bir indirimin etkisinin, doğrudan tüketim harcamaları üzerinden alınan eşit miktardaki bir vergiden daha az olacağı genellikle kabul edilir. Çünkü gelir vergisinde yapılacak bir indirim, tüketim harcamalarını gelirin tüketime ayrılan kısmı oranında etkileyecektir. Gider vergilerinde yapılacak bir indirim ise tüketim mallarının fiyatlarını düşürerek hem kişilerin kullanılabilir gelirini arttıracak hem de tasarruf-tüketim kararlarını tüketim lehine değiştirecektir(Ataç, 2013, s.198).

Vergi indirimleri yoluyla toplam talebin arttırılması aynı zamanda üretimi de teşvik eder. Yani ekonomiyi canlandırmak sadece tüketim harcamalarını değil, aynı zamanda uyarılmış yatırım harcamalarını da arttırır(Turhan, 1993, s.294). Vergilerin yatırımları olumlu etkilemesi ise işsizliği azaltıcı etki yaratacaktır. Çünkü vergi indirimleriyle harcanabilir geliri artan hane halkının harcamalarının artması firmaları daha çok işçi çalıştırmaya teşvik etmektedir. Bu durum çarpan etkisi aracılığıyla hane halkı gelirlerini ve harcamalarını daha da arttırmaktadır(Yurtsever, 2010, s.606).

Bu dönemde uygulanacak vergi politikasının etkin olması ve ekonomi için olumsuz sonuçlara yol açmaması için zamanlamasının iyi ayarlanması gerekmektedir. Eğer vergi politikasının zamanlaması iyi ayarlanmazsa aşırı genişleme ve yüksek enflasyonla sonuçlanabilir. Bu bağlamda durgunluk ve işsizlik krizinin yaşandığı dönemlerde uygulanan genişletici vergi politikalarının geçici olmasına ve uzun dönemde bütçe açığını arttırmamasına dikkat edilmelidir. Çünkü bu politikaların vergi gelirlerini azaltması nedeniyle bütçenin açık vermesi ve kamu borçlarını arttırmak gibi

bir maliyeti bulunmaktadır. Söz konusu politikalar kısa dönemde ekonomik büyümeyi arttırsa bile uzun dönemde bütçe açıkları sonucu oluşan yüksek enflasyon nedeniyle faizlerin yükselmesi özel sektör yatırımlarını dışlayarak ekonomiyi olumsuz etkiler.

Vergi-fayda sisteminin işgücü piyasası sonuçları üzerindeki etkilerini tam olarak rekabetçi olmayan işgücü piyasalarında analiz eden kapsamlı bir literatür vardır literatürde yer alan çalışmalar göstermektedir ki: marjinal vergi oranındaki artışın işsizliği azaltmaktadır. Öte yandan, belirli bir marjinal vergi oranı için ortalama vergi oranındaki veya işsizlik yardımındaki artış işsizliği artırmaktadır. Bunlardan ilki vergilendirmenin istihdamı artırıcı etkisi ve ikincisini istihdamı azaltıcı etkisi olduğu görülmektedir.

2.4.3. Yüksek Kamu Açığı ve Borç Krizinin Yaşandığı Dönemlerde Uygulanan Vergi Politikaları

Yüksek kamu açıklarının ve iç borç krizinin yaşandığı dönemlerde, krizle mücadele edebilmek için, büyük bir kısmını vergi gelirlerinin oluşturduğu kamu gelirlerine ihtiyaç vardır. Bu sebeple kriz dönemlerinde vergi gelirlerini arttıracak uygulamalar ve düzenlemeler gerekmektedir(Fırat, 2013, s.299).

Vergi gelirleri arttırılmak istendiğinde akla ilk gelen vergi oranlarını arttırmaktır. Ancak vergi oranlarının vergi gelirlerini arttırıp arttıramayacağı vergide Laffer analizi ile açıklanabilen vergi yapısıyla alakalıdır. Örneğin eğer ülkenin vergi gelirlerinin büyük çoğunluğu petrol, kıymetli madenler vb. doğal kaynaklardan sağlanıyorsa, özellikle dünya piyasalarında bu ürünlerin fiyatları artma eğilimindeyse, bu ürünlerin oranları arttırılarak kısa vadede vergi gelirlerini arttırmak mümkündür. Fakat çoğu gelişmekte olan ülke gibi ithalat ve ihracat üzerinden sağlanıyorsa, bu vergilerin arttırılması, gümrük kaçakçılığı ve ihracatta pazar kaybı gibi uzun vadede ciddi sıkıntılara yol açabilir. Gelişmekte olan ülkelerde toplam vergi gelirleri içindeki payı çok düşük olan gelir ve kurumlar vergisi oranlarının arttırılması ise vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığını arttırdığı için artış beklenen vergi geliri alınacak riski karşılamamaktadır. Bu sebeple geriye sadece satış, özel tüketim ve katma değer vergileri gibi vergiler kalmaktadır. Bu vergilerin temel özelliği en az dirençle karşılanmaları (mali anestezi) ve hemen gelir yaratmalarıdır. Özellikle, taleplerin fiyat esnekliğinin oldukça düşük olmaları nedeniyle sigara, alkol, petrol ürünleri gibi

ürünler üzerine konulan bu vergiler ilave kaybı arttırmadan vergi gelirlerini arttırabilmenin en temel yolu olarak uygulanmaktadır(Kızılot ve Durmuş, 2002, s.106-107).

Genel Değerlendirme

Son mali kriz ve durgunluk, para ve maliye politika yapıcılarının alışılmadık ve agresif eylemlerine yol açmaktadır. Para politikası belirleyicileri nicel genişlemeye yönelmektedir. Mali politika yapıcılar hükümet harcamalarını artırır ve vergileri azaltma yoluna giderler. Geniş çapta tartışılan bu eylemleri daha iyi anlamak için, kararların altında yatan amacı ve para ve maliye politikasının ayrı işlevlerini bilmek faydalı olacaktır. 1930'lardan önce "klasik" iktisatçılar genellikle ekonomik gerilemelerin hükümet müdahalesiyle çok az veya hiç müdahale etmeden kendilerini düzeltebileceğine inanmaktadırlar. Bununla birlikte, Büyük Buhran birçok iktisatçı ve politika yapıcının klasik iktisadı yeniden düşünmesine ve politika müdahalesine daha fazla önem vermesine neden olmuştur. Para ve maliye politikaları o zamandan beri optimum ekonomik performansı teşvik etmek için ana araçlar olmuştur. Her ikisi de devam eden süreçler olmakla birlikte, bunların uygulanması ekonomik sıkıntı dönemlerinde geniş ölçüde incelenmektedir. Kriz zamanında, hükümet harcamaları ve vergilerdeki değişiklikler yürürlüğe girmektedir. Ekonomik yavaşlamalar sırasında, maliye politikası genellikle genişleticidir. Hükümet toplam harcamaları arttırmak ve firmaları üretimi artırmaya ve daha fazla işçi işe almaya teşvik etmek için harcamaları arttırır ve / veya vergileri azaltır. Genişletici bir maliye politikasının sürdürülmesi hala bir zorluk olmaya devam etmektedir, çünkü hükümet bir kısmını finanse etmek için borç almak zorundadır ve yüksek bütçe açığı nihayetinde yaşam standardında daha küçük artışlara yol açabilir. Her ne kadar optimal politika tartışmaları devam edecek olsa da, uygun maliye ve para politikaları ekonominin toparlanması ve gelecekteki büyümesi için hayati öneme sahiptir.

Maliye politikası eylemlerinin yakın dönemde çıktı ve istihdam üzerinde önemli ve nicel olarak önemli etkilere sahiptir. Bu, kısmen krizin bir sonucu olarak yapılan araştırmalardan ve kısmen de kriz döneminden kısa bir süre önce maliye politikasına olan ilginin yeniden canlanmasından kaynaklanmaktadır.

Finansal krizin başarılı bir şekilde çözülmesi, sürdürülebilir büyümenin sağlanması için bir ön koşuldur. Bunun içinde maliye politikaları özellikle dikkatli bir şekilde incelenmeli ve vergi uygulamaları sistematik olarak yapılmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 1990 SONRASI YAŞANAN FİNANSAL KRİZ ÖRNEKLERİ VE KAMU OTORİTELERİNCE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

Dünya ekonomi tarihi incelendiğinde birçok krizin atlatıldığı görülmektedir. Her krizin kendi içinde farklı argümanlara sahip olduğu yadsınamaz bir husus olsa da, krizler ülkeler için hep bir tehdit unsuru olmuştur. 1990 sonrası yaşanan krizlere bakıldığında, krize neden olan unsurlar arasında küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş denemelerinin de olduğu söylenebilir. Bu durumlar sonucunda ülke ekonomileri uluslararası sermaye akınlarına açılmıştır. Ancak serbest piyasa ekonomisinin gelişmekte olan ülkelerin hali hazırdaki yapısıyla uyumunu ve sürekliliğini sağlayabilecek hukuki veya siyasi olarak uygun ortamın bulunamaması sebebiyle 1990'lı yıllardan itibaren 1994 Meksika (Tekila Krizi), 1997 Güney Doğu Asya, 1998 Rusya, 1994-2001 Türkiye ve 2008 küresel krizi olmak üzere çok sayıda finansal krizin yaşanmasına neden olmuştur.

Kriz dönemlerinde, krizlere para politikası ile müdahale edilmesinin yanı sıra hem para hem de maliye politikası araçları kullanılarak müdahale edildiğini söylemek mümkündür. Politika bir tanıma göre, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı iken, diğer bir tanıma göre, belirli amaçlara ulaşılmasına hizmet edecek araçları belirlemektir. Devlet ekonomik alandaki işlerini düzenlemede ve yürütmede; para, maliye, dış ticaret, kamu iktisadi teşebbüsleri, regülasyon ve kontrol politikalarından yararlanır. Vergi politikası ise maliye politikasının bir aracı olup; belirli ekonomik, mali ve sosyal amaçlara ulaşmak için vergilerin miktarında ve bileşiminde yapılan ayarlamaların bütününü kapsar. Bu nedenle vergi politikası, mevcut koşullar içerisinde en eşit ve verimli yollarla yapılması gereken kamu harcamasının düzeyini tayin eden, finanse edilebilir bir vergi sisteminin tasarımı ile ilgilidir.

Çalışmanın bu bölümünde dünyada 1990 sonrası yaşanan seçilmiş krizlere ve kriz sürecinde ülkelerin kamu otoriteleri tarafından uygulanan vergi politikalarına yer verilecektir.

3.1. Dünya Ekonomisinde 1990 Sonrası Yaşanan Finansal Kriz Örnekleri ve Uygulanan Vergi Politikaları

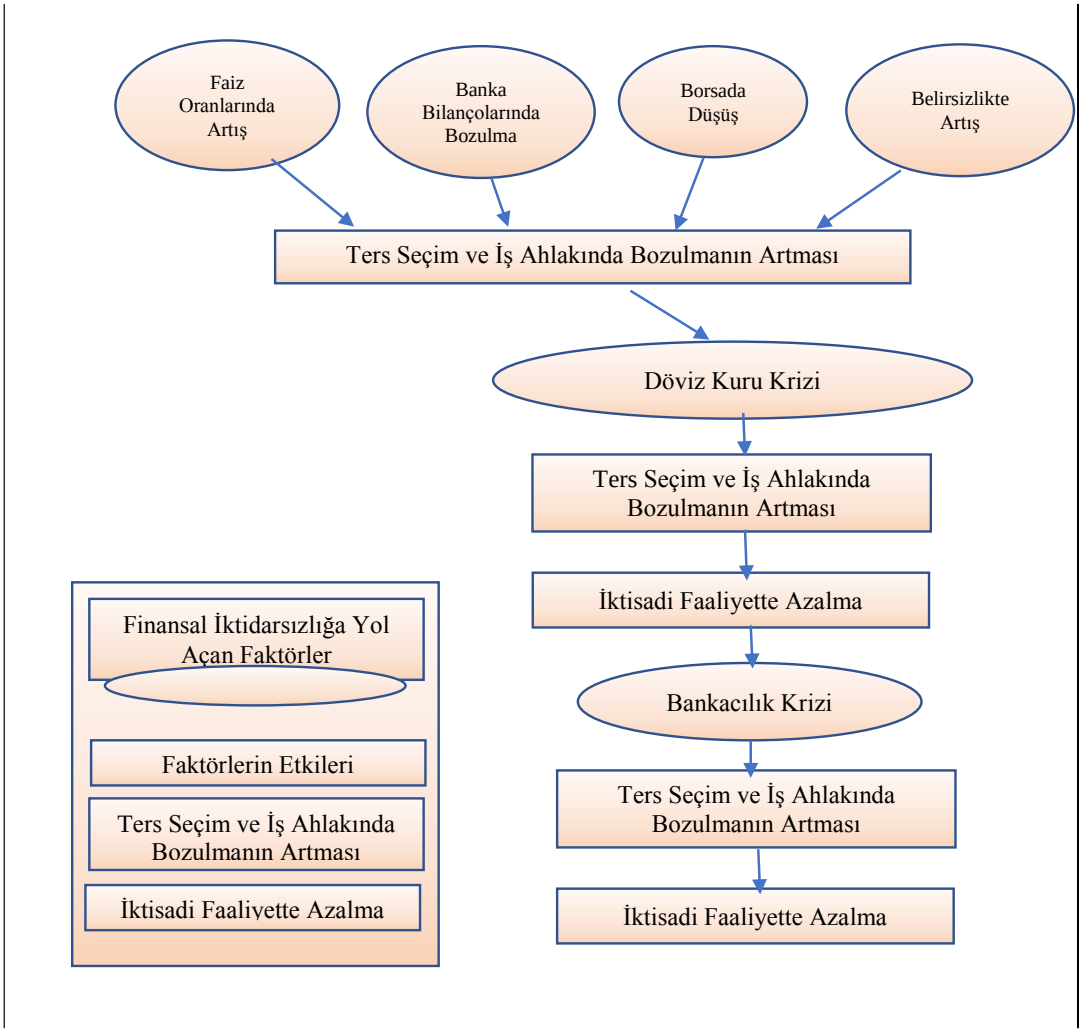
3.1.1. 1994-1995 Meksika Krizi (Tekila Krizi) Ve Uygulanan Vergi Politikaları

"Tekila Krizi" olarak da bilinen 1994-1995 Meksika finansal krizi, Meksika'nın Aralık 1994'te pezoyu devalüe etmesinden sonra başlayan kriz olarak bilinmektedir. Meksika tarihindeki en kötü bankacılık krizini para biriminin bir yılda en büyük değer kaybını, Aralık 1994 ile Kasım 1995 arasında dolar başına yaklaşık 5.3 pezo'dan dolar başına 10 pezo'ya kadar ve on yıl içinde en ciddi durgunluk olarak görülmektedir (GSYİH, 1995'te% 6'dan fazla düşüş yaşamıştır).

Elli yılların ortasından yetmişlere kadar Meksika, finansal istikrar ve büyümenin en iyi örneklerinden birisi olmuştur. Döviz kuru dolara karşı sabitlenmiş, dönüştürme işlemleri sınırsızlaşmış, enflasyon ılımlı bir halde ve kişi başına düşen GSYH'nin büyüme oranı yüksektir. Bu olumlu tabloya rağmen, yetmişlerden itibaren 1976, 1982 ve 1994 yıllarında ekonomik açıdan üç büyük kriz geçirmiştir (Gedikli, 2009, s.158).

Meksika, 1983 yılında "Model Ekonomi" olarak adlandırılan finansal serbestleşme ve reform programı ile birlikte hem reel büyümesi hızlı hem de düşük enflasyona sahip ülkeler arasına girerek yabancı yatırımcıların dikkatini çekmeyi başarmış, ancak ülkeye giren yatırımların büyük oranda spekülatif amaç taşıyan portföy yatırımlar olması, ülkeyi finansal krizlere açık hale getirmiştir. 1990'dan 1993'e kadar Meksika, gelişmekte olan ülkelere yönelik tüm net girişlerin yaklaşık 1/5'ini oluşturan 91 milyar dolarlık bir sermaye girişi kabul etmiştir. Finans dışı özel sektöre verilen banka kredileri 1988'de GSYİH'nın %10 kadarken, 1994 yılına gelindiğinde GSYİH'nın %40 katına ulaşmıştır (Çakmak, 2004, s. 138).

1994 Şubat'ında, ABD MB'nin (FED) enflasyon riski sebebiyle, faiz oranlarını yükseltmeye başlaması, Meksika'da faizlerin yükselmesine yol açmıştır. Meksika finansal sistemindeki asimetrik enformasyon sorunu bu koşullarda daha da artmıştır. Faizlerin artmasındaki önemli bir sebep de, Meksika MB'nin, Meksika para birimi Peso'ya spekülatif atakları azaltmak için faizleri yüksek tutma eğilimidir. Bu koşullar altında artan faizler, asimetrik enformasyona bağlı olarak, ters seçim sorunlarına ve finansal sistemde risklerin artmasına yol açmıştır. Artan faiz oranları, firmaların ve hane halklarının, nakit dengelerini olumsuz etkiyerek, bankacılık sektöründe bilançoların daha da fazla bozulmasına yol açmıştır. ABD'de kısa süreli faizlerin yükselmesi, Meksika'da kısa süreli faizlerin aşırı yükselmesine ve kredi sözleşmelerinin olumsuz etkilenerek ödeme sorunlarına yol açmıştır. Finansal sistemde, artan asimetrik enformasyon, ahlaki tehlike ve ters seçim sorunları, finansal sistemde kredi mekanizmasının işlemesini olumsuz etkilemiştir. Meksika'da, finansal sistemdeki artan belirsizlik ve borsadaki düşüş finansal krizi tetiklemiştir. Diğer yandan, Meksika'da siyasi istikrarsızlık ve sorunlar da (Dönemin Başkanı Carlos Salinas de Gortari hakkındaki yolsuzluk) ekonominin genel dengelerini olumsuz etkilemiştir. Siyasi suikastlar (D.Luis Colosio'nun suikaste kurban gitmesi) ve kırsal ayaklanmalar (Chiapas'daki köylü isyanı), finansal sistemde belirsizliği daha da artırmıştır. 1994 Eylül'ünden 1994 Aralık ortalarına kadar borsa %20 değer kaybetmiştir. Finansal sistemde en büyük kriz, döviz piyasasında oluşmuştur.

Kaynak: Dalyancı, 2010,s.66

Şekil 4: Meksika Finansal Krizinin Oluşum Mekanizması

Artan belirsizlik sebebiyle, sabit kur altındaki pesoya spekülatif atakları önlemek için, uluslararası rezervler tüketilmiş, hükümet borçlarının finansmanında dövize endeksli borçlanma senetleri piyasaya sürmek zorunda kalmıştır. Meksika merkez bankası, pesoyu korumak için faizleri aşırı yükseltmesine rağmen, uluslararası rezervlerin tükenme noktasına gelmesi, pesoda büyük oranlarda devalüasyonlara gidilmesine yol açmıştır. 1995 Mart'ında pesonun değeri yarıya inmiştir. Bu durumda, beklenen ve fiili enflasyon oranı sıçrama göstermiştir. Pesonun değerini korumak için, hükümet ve merkez bankası faizlerde, yıllık %100'ü aşan inanılmaz yükseltmelere gitmişlerdir. Meksika borsası, yerli para cinsinden %30, dolar cinsinden %60 değer kaybederek çökmüştür. Aşırı yüksek faizler, finansal sistem başta olmak üzere iktisadi birimlerin mali yapıları, bilançolarının daha da bozulmasına yol açmıştır. Yurt dışına sermaye çıkışlarında önemli artışlar olmuş, bu krizi daha da artırmıştır. Finansal sistemde kredi

mekanizmasındaki bu düzeydeki bozulmalar, reel sektörü de derinden etkilemiştir. 1994'ün son çeyreğinde yıllık GSYİH büyümesi %4 civarına düşerken, 1995 ortalarında daralma çeyrek dönem bazında -%10'ları bulmuştur. Reel sektördeki iktisadi faaliyetlerdeki çöküş, borçların ödenmesini olumsuz etkileyerek bankacılık krizini tetiklemiştir. Hükümet bankacılık paniklerini önlemek için, mevduatlara garanti getirmiştir(Dalyancı, 2010, s.63-68).

1994-1995 Meksika Krizinin kronolojisi(Çakmak, 2004, s.148-149):

* 1987: Yapısal reformların başlaması, ticari liberalleşme, deregülasyon, özelleştirme, mali reform,

* 1987-1991: Anti enflasyonist araç olarak sabit döviz kuru politikasının kullanılması,

* 1991-1994'ün başı: Peso'nun değer kazanmasına neden olan büyük ölçekli sermaye girişleri,

* Yabancı sermayeli bankaların piyasaya girmesi,

* Değerlenen Peso ile birlikte faiz oranlarının düşmesi,

* Mart 1994: Yönetici parti başkan adayının öldürülmesi, sermaye akımlarının tersine dönmesi,

* Mart- Aralık 1994: Uluslararası döviz rezervlerinin tükenmesine neden olan döviz piyasası müdahalesi,

* Aralık 1994: Döviz kuru dalgalanma bandının genişlemesi, Peso'nun dalgalanması, Peso'nun çöküşü ve Meksika menkul kıymetler piyasasının çöküşü,

* 1995'in başı: IMF'nin 51.6 milyar dolarlık yardım paketi,

* 1995: Keskin resesyon, dördüncü çeyrekte iyileşmenin başlaması.

Uygulanan Vergi Politikaları

Yüksek cari açıklara bağlı olarak artan enflasyon hızı, azalan büyüme ve yüksek faizin, Latin Amerika ithal ikameci modelinin finansal piyasalarda oluşturuduğu kırılganlıkları körüklediği bilinmektedir(Şimşek, 2007, s.72-73). Meksika ekonomisinde, 1970 yılındaki petrol şokuyla beraber enflasyonist baskılar aşırı dış borç ve kamu açıkları yaratmış, 1976 yılında yapılan istikrar programıyla enflasyon kısmen azaltılsa da, 1980'li yıllarda ekonomi yüksek enflasyon ve cari açık ile karşı karşıya kalmıştır.

1990'lı yılların başında finansal liberalizasyon ile birlikte istikrarsız bir ortam oluşmuş ve sermaye kaçışı hızlanmıştır. Meksika ekonomisi (1998 yılından itibaren) "Merkezi İdareyi Güçlendirme Programı" çerçevesinde daraltıcı maliye politikaları ve yapısal reformları içeren düzenlemelerle finansal krizin olumsuz etkilerinden kurtulmayı amaçlamıştır(Şimşek, 2007, s.79).

Meksika hükümeti, artan faiz oranları ve azalan yabancı sermaye girişleri nedeniyle para birimini %15 düşürdü. Ancak devalüasyonun iki olumsuz etkisi vardır. Birincisi, hükümet sabit bir döviz kurunu sürdürmeyi hedeflediğinden,% 15'lik bir düşüş yeterli değildir. İkinci olarak, yerli yatırımcılarla yapılan istişareler ile bilgi sahibi olan yerli yatırımcıların yabancı yatırımcıların hükümetin devalüasyon planları hakkında bilgi edinememesi nedeniyle rekabet gücünü azaltmaktadır(Şimşek, 2007, s.80).

Meksika hükümeti, kriz döneminde daraltıcı maliye politikası uygulayarak birinci önceliği enflasyonla mücadeleye vermiştir. Bu politika sonucunda fiyat azalışlarıyla yurt içi talebin baskı altına alınması yoluyla enflasyonun azaltılması amaçlanmıştır. Ancak kısa vadede mali dengede ve fiyatlarda kısmi iyileşme sağlansa da, uzun vadede üretim ve istihdam azalışlarını körükleyerek reel ekonomideki durgunluk sürecini hızlandırmıştır(Çakmak, 2004, s.182-188).

3.1.2. 1997 Asya Krizi Ve Uygulanan Vergi Politikaları

1997'deki Asya mali krizi, Tayland, Filipinler, Malezya, Güney Kore ve Endonezya da dâhil olmak üzere birçok Asya ekonomisinin yaşadığı makroekonomik bir şok anlamına gelmektedir.

Geçen on yıllık zaman diliminde, yıllık ortalama %8 GSYİH artışına sahip olmak gibi önemli başarılar elde eden ASEAN-5 veya Asya Kaplanları olarak tanınan Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'ın içinde olduğu Doğu Asya ülkelerinin gösterdikleri gıpta edilesi ekonomik performansıyla otuz yılda kişi başına milli gelir Kore'de 10 kat, Tayland'da 5 kat ve Malezya'da 4 katına yükselmiştir. Hong Kong ve Singapur'da ise kişi başına milli geliri ise birçok sanayileşmiş ülkeyi gerisinde bıraktığı bilinmektedir (Gedikli, 2009, s.126).

Asya ülkelerinin ekonomik başarısı göz önünde bulundurulduğunda, yaşanan krizin nedenlerin sebebini aramaya yönelik eğilimler daha önemli hale gelmiştir. Krizin başlıca nedenleri arasında, sabit kur rejimlerinin uzun süre devam ettirilmesi, bankaların borç portföy yapısının hızla bozulması sonucunda geri ödenemeyen borçlar, inceleme ve denetim mekanizmalarındaki gevşeklik, bölgedeki birçok ülkede görülen büyük dış açıklar, emlak ve menkul kıymet piyasalarında patlama şeklinde kendini gösteren ekonominin aşırı ısınmasının giderilmesinde yaşanan başarısızlıklar ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin son yıllarda ekonomik alanda gerçekleştirdiği önemli reformlarla ülkeye çok miktarda yabancı sermaye çekmesi sayılabilir(Gedikli, 2009, s.127).

1990'lı yıllarda Asya ekonomisi, hızla büyümeyi sürdürürken, hem mikro ekonomik hem de makroekonomik seviyelerde dengesizlikler ve zayıflıklar da büyümekteydi. Bu süreçte zayıf bir finansal sistemle yol alan Asya ekonomisi, hem yabancı kredileri çekmiş, hem de bölgedeki finansal serbestleşme ile yabancı sermeyenin girişi için yeni kanallar açmıştır. Sermaye girişleri reel döviz kurunun değer kazanmasına, banka kredilerinde hızlı bir genişlemeye ve özelikle sermaye akımlarındaki tersine dönüşe karşı savunmasızlığa yol açmıştır (Çakmak, 2004, s. 150-151).

Tablo 2. Doğu-Asya Ülkelerinde Makroekonomik ve Finansal Göstergeler ve Kırılganlık Düzeyleri

	ENDONEZYA	KORE	MALEZYA	FİLİPİNLER	TAYLAND
MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER					
Enflasyon >5%	**X**			**X**	**X**
Bütçe Açığı >2% GSYİH'nın					
Kamu Borcu >50% GSYİH'nın				**X**	
Cari Açık >5% GSYİH'nın					**X**
Kısa Dönemli Sermaye Akımları, Cari İşlemler Dengesi Açığının >50%	**X**	**X**	**X**	**X**	**X**
Kısa Dönemli Sermaye Akımları >5% GSYİH'nın		**X**	**X**	**X**	**X**
Kısa Süreli Borç / Uluslararası Rezerv >1	**X**	**X**			**X**
FİNANSAL SEKTÖR GÖSTERGELERİ					
Yakın Dönemde Finansal Serbestleşme	**X**	**X**		**X**	**X**
Yakın Dönemde Sermaye Hesabında Serbestleşme		**X**			
Özel Sektöre Kredi >100% GSYİH'nın		**X**	**X**		**X**
Özel Sektöre Kredi, Reel Büyüme >20%			**X**	**X**	
Borçlanmaya Teminat	**X**	**X**	**X**	**X**	**X**
Gayrimenkul Sektörüne Bankaların Kredi Düzeyi>20%	**X**	**X**	**X**		**X**
Faaliyet Dışı Borçların Düzeyi >10% Toplam Borçların					
Sermaye Piyasasının Kapitalizasyonu GSYİH'nın %si	**40**	**30**	**310**	**98**	**56**

Kaynak: Dalyancı, 2010, s.75

Tablo 2'de Asya ülkelerinin, makroekonomik ve finansal göstergeler ve kırılganlık düzeyleri verilmiştir. Asya ülkelerinin çoğu kriz öncesi dönemde finansal serbestleşmeye geçmiş, kısa vadeli sermaye akımları, cari açığın %50'sini ve GSYİH'nın %5'ni aşmıştır. Beraberinde çoğu ülkede cari açık da GSYİH'nın %5'i civarına yaklaşmıştır. Özel sektöre verilen krediler oldukça yükselmiş, hatta bazı ülkelerde, GSYİH'nın %100'nü aşmıştır. Krediler içinde, gayrimenkul sektörüne verilen kredilerde batakların payı %20'yi aşmıştır. Kısa süreli borçlar, uluslararası rezervlerini aştığından, finansal sistem ve bankacılık sektöründe kırılganlık olasılıkları oldukça yükselmiş gözükmektedir. Bu şartlar altında, bu ülkelerin, makroekonomik performanslarını olumsuz etkileyecek en ufak bir bozulma finansal sistemi ve genel ekonomiyi krize sürükleyecek düzeye ulaşmıştır. Bu kırılgan yapının asimetrik enformasyon, ahlaki tehlike ve ters seçim sorunlarını içermesi, yükselen Çin rekabeti karşısında ihracat paylarının azalması gibi sorunlar da sistemde hâkim olmaya başladıkça, döviz kurlarında, bankacılık sektöründe ve finansal sistemde kriz olasılığı adım adım artmıştır(Dalyancı, 2010, s.76-77).

Asya krizini ülkeler bazında ayrı ayrı inceleyecek olursak ilk olarak Tayland ekonomisine bakmak gerekmektedir. Genellikle tarımsal ürün ihracına dayanan Tayland ekonomisinin, 1998 yılına kadar geçen dönemde ekonomik performansı dikkate değer seviyeye ulaşmıştır. Aktif sermaye teşviki, ithal ikamesine dayalı bir sanayi sektörü yaratmış, tekstil ve giyim gibi emek yoğun üretime dayalı ürünlerin yer aldığı ihracat odaklı imalat sektörü gelişmeye başlamıştır (Gedikli, 2009, s.148).

Tayland ekonomisine, makroekonomik göstergeler açısından değerlendirme yapabilmek için bakıldığında ilk dikkat çeken unsur ödemeler dengesidir. 1988'den itibaren cari açık vermeye başlamıştır. Bunun nedeni dış ticaret açığı ve kısa vadeli borçların faiz ödemeleridir(Özer, 1999, s.120). Tayland ekonomisinin dış ticaret açığı vermesinin nedeni ise, aşırı değerlenmiş kurdur. Sabit döviz kuru sistemini benimseyen Tayland, ulusal para birimi Baht'ın aşırı değerlenmesinin önüne geçememiştir(Karabulut, 2002, s.121). Kurun aşırı değerlenmesi ise Baht'ı spekülatif ataklara karşı savunmasız bırakmıştır. Diğer yandan 1992-1996 döneminde gerçekleşen sermaye girişleri faiz oranlarını düşmesine sebep olmuş böylece olası yatırımlar açısından ucuz finansman imkânı ortaya çıkmıştır. Banka kredilerinin oldukça yüksek kısmı ileriye dönük risklerin olabileceği spekülatif yatırım projelerine ile gayrimenkul sektörüne verilmiştir(Ataman Erdönmez, 2005, s.61).

Yurt içinde faiz oranlarının artmasının yanında Çin Yuan'ı ve Japon Yen'inin ABD Doları karşısında ciddi miktarlarda değer kaybetmeye başlaması gibi yurt dışı kaynaklı sebepler de Tayland ekonomisinin negatif etkilenmesine sebep olmuştur. Tekila etkisinin sonucunda, bazı Latin Amerika ülkelerinin para birimleri önemli derecede değer kaybetmiş ve önceden yarattıkları rekabet avantajıyla birlikte Asya ülkelerinin ihracatını olumsuz etkilemiştir. Bu gelişmelere ek olarak politik istikrarsızlıklar (6 yıl içerisinde 5 farklı hükümet) ve krize giden sürecin doğru politikalarla desteklenememesiyle beraber kriz kaçınılmaz olmuştur (Özel,2005, s.29-31).

Tayland Merkez Bankası, giderek yoğunlaşan spekülatif baskılardan dolayı 2 Temmuz 1997'de ulusal para birimi Baht'ı dalgalanmaya bırakmış (13 yıl boyunca sabit döviz kur sistemi ile belirleniyordu) ve kararın açıklamasıyla Baht bir anda %15'in üstünde değer kaybına uğramıştır. Kriz boyutu giderek büyümüş ve Doğu

ülkelerine sıçrayarak 1997 yılının sonuna kadar Endonezya, Kore, Malezya ve Filipinler'i de içeren bir kriz sarmalına oluşmuştur. Bahsi geçen ülkelerin para birimleri dramatik bir şekilde değer kaybetmeye başlamış ve deniz aşırı ülkelerin dahi paralarının da değer kaybı yaşamaya mecbur etmiştir. Finansal kriz, stok piyasaları; varlık piyasaları ve gayrimenkul krizi sonrası IMF'ye başvurma kararı almasıyla başlamıştır. Tayland Merkez Bankası'nın bu kararı döviz kurlarındaki düşüşle beraber, bankaları ve banka dışı kurumların yapısını etkileyerek varlık değerlerini düşürmüştür (Toprak, 2001, s. 872).

Tayland'da başlayan ekonomik krizin yayılacağı endişesiyle uluslararası yatırımcılar bölge ülkelerden fonlarını çekmeye başladığından, Tayland'da yaşanan kriz hâlihazırda önemli ekonomik kriz belirtileri gösteren Güney Kore'ye de sıçrayarak reel ve bankacılık sektörlerini olumsuz etkilemiştir (Hacıislamoğlu ve Silahşör, 1998, s.20).

Güney Kore, temel göstergelerden yerine finans sektöründen kaynaklanan sebeplerden ötürü krize girmiştir. 1980'li yılların sonlarından itibaren Güney Kore, mali piyasasını dışarıya açma hususunda ABD, IMF ve Dünya Bankası'nın uygun bulduğu liberal politikaları içeren reçetelerin uygulanması gerektiği dayatılmıştır. Bu baskıyla birlikte imzalanan anlaşmaların neticesi, faiz oranı serbestisi, poliçe karşılığı kredinin ortadan kaldırılması, bankalara daha fazla yönetsel otonomi verilmesi, finansal aktivitelere yönelik başlangıçta mevcut olan engellerin azaltılması ve sermaye hesabının liberalizasyonudur(Özel, 2005, s.40-44).

Özel sektör firmalarının ve bankaların yüksek dış yükümlülüklere sahip olması, Güney Kore ulusal para birimi Won üzerinde ciddi baskı oluşturmuş ve Won'un değer kaybetmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine oluşan moratoryum beklentileri karşısında Güney Kore yetkilileri, IMF'den yardım istemek zorunda kalmıştır. IMF'den alınan yardımlar krizi büyük ölçüde sona erdirse de, kriz Güney Kore'nin GSYİH'si %7 oranında küçültmüştür (Hacıislamoğlu, 1998, s.56).

Asya ülkelerinden Malezya ise, 1997 ortalarında başlayan krizden önce yatırımların ve tasarrufların yüksek oluşu ülke içerisinde pozitif bir büyüme ivmesine sahio olmasına neden olmuştur. Mali politika, gelirlerin sabit düzeydeyken hali hazırda yer alan giderleri ve 1990'lı yılların ilk aylarından itibaren kalkınma

harcamasını geçmesiyle ihtiyatlı bir hal almıştır. Seksenli yıllardan itibaren, dışa açılma ve hızlı ekonomik büyüme ortamına giren Malezya'da, 1990-1996 döneminde ekonomik büyüme artarken enflasyon düşmeye başlamıştır. Sanayi üretiminin payı artmakla birlikte 1980'li yıllarda ciddi açıklar veren bütçe, mali kriz öncesi 5 yıl boyunca bütçe fazlası vermiştir. Ayrıca ulusal para birimi Ringgit'i ABD Dolarına karşı sabitlemiştir(Toprak ,2001, s. 876).

Ekonomik bakımdan birçok gösterge Malezya'nın lehine hareket etmesine karşın, Tayland Bahtına başlayan spekülatif atak, Malezya'da özellikle döviz ve para piyasalarını etkilemiştir. Bu durumda toplam dış borcunun kısa vadeli olması, yabancı sermayeye bağlılık ve politik sebeplere dayalı olarak kötü kriz yönetimi etkili olmuştur. Malezya1 4 Temmuz'da Ringgit'i serbest bırakması ile birlikte bir hafta içerisinde %5 değer kaybı yaşamıştır (Gedikli, 2009, s.134).

Malezya, spekülatif ataklara karşı sermaye kontrolleri uygulamaya başlamıştır. Bu çerçevede ilk olarak 3,8 ABD Doları olarak Ringgit'e sabitlenmiş, yabancıların vadeli Ringgit alım-satımı engellenmiş ardından bütün Ringgit işlemlerinin yerli finansal kurumlar aracılığıyla yapılması zorunluluğu getirilmiş son olarak da menkul kıymet ve hisse senedi satan yabancıların Ringgit'leri an az 12 ay süreyle ülke içerisinde tutma zorunluluğu getirilmiştir (Toprak, 2011, s.878).

Malezya, IMF'den yardım almadan ekonomisini kendi kendine koruma yolunu seçerek, diğer Asya ülkelerinden farklılaşmıştır. Sermaye uygulaması kontrollerinden 6 ay sonra sanayi üretimi reel olarak yükselmiş, büyüme oranı Güney Kore'den sonra ikinci büyük ülke olmuştur(Özel, 2005, s.65-66).

Ekonomik açıdan Güneydoğu Asya'da yer alan ülkelerin en zayıfı olan Filipinler ise, 1962 yılından bu yana hayata geçirmeye çalıştığı neoliberal politikaları 1990'larda kaydetmiştir. 1991 yılında kabul edilen yasa ile sabit sermaye yatırımlarının önündeki engelleri kaldırmış, dış ticaret engellerini de zamanla kaldırmıştır. Bu gelişmeler ile, 1996 yılına da, cari denge açığı GSYİH'nın %5'ine ulaşmış, özel sektörün kullandığı kredi miktarı artmış ve MB rezervleri 3 aylık ithalatını karşılayacak bir seviyeye düşmüştür (Özel, 2005,s.36-38).

Filipinler'in yaşadığı sorun, kamu borcunun sebep olduğu bir durumdan kaynaklanmakta olup, kamu sektörü borcunun GSYİH'nın %130'u seviyesine yükseldiği ifade etmek krizi özetlemek için yeterlidir. Filipinler de IMF ile ihtiyati stand-by anlaşması imzalamış olup, programda dalgalı kur sistemine devam edilmesi, ekonomik büyümenin sağlanması ve enflasyon ve cari denge açığının yıllar itibariyle düşürülmesi yer almaktadır (Özel, 2005, s.38-39).

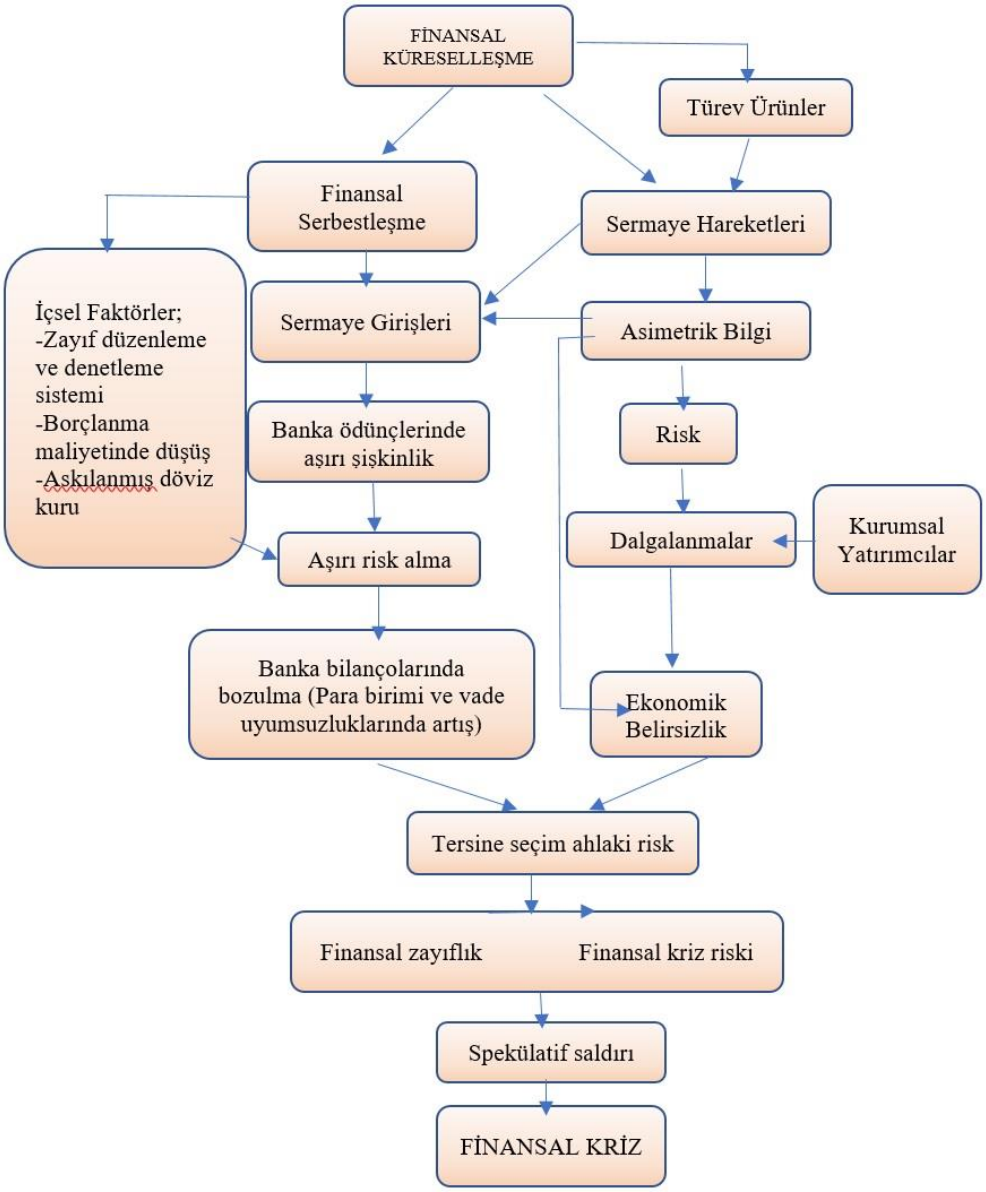
1966 yılında dünyanın en geri kalmış ülkeleri arasında yer alan Endonezya'da ise, iktidara gelen Suharto yönetimi, otuz yılı aşkın bir süre boyunca ülkenin kademeli olarak sanayileşerek büyümesini sağlamıştır. Bu hızlı büyüme döneminde refah göstergeleri de kayda değer şekilde iyileşme göstermiştir. 1980'lerin ortalarından başlayarak finansal liberalizasyon sürecine giren Endonezya, ithalat indirimine gitmiş, kısıtlamaları kaldırmış ve yabancı sermayeyi teşvik etmeye yönelik düzenlemeler yapmıştır. Bu süreçte ülkenin GSYH'si ve ekonomik büyüme oranları artış göstermeye başlamıştır (Özel, 2005, s.68).

Bunlara rağmen, finansal liberalizasyon, makroekonomik koşullar, büyük cari hesap açığı, artan dış borç, zayıf bankacılık sistemi ve yanlış borçlanmalar Endonezya'yı krizin eşiğine getirmiştir. Endonezya ekonomisi bıraktığı izlenime göre Asya'da çıkacak bir krizden etkilenme ihtimali en uzak görülen kıta ülkelerinden birisi olarak görülmesine rağmen, sermaye akışlarının yönünü ters yöne çevirmeye başlaması ve 1997'nin haziran- kasım ayları arasında Rupiah (Endonezya para birimi) değerinin %35 oranında düşmesi ülkeyi krize sürüklemiştir(Gedikli, 2009, s.139-140).

Endonezya da diğer Asya ülkeleri gibi krizin çaresinin IMF'de olabileceği inancını taşımış ve yardımına başvurmuştur. Ekonomik stabilizasyon programının mali çatısını, para ve ödemeler dengesi politikası, finansal sektör reformu, ticaret ve yatırım politikaları reformları oluşturmaktadır. Ancak IMF programları da işe yaramamış ve bütün bunların Endonezya'ya çıkardığı maliyet ekonomisinin %13,4 küçülmesi, takip eden yılda ise büyümenin %0,4 seviyesinde kalması ve ithalatın üçte bir azalırken doların 8,025 Rupiah'a gerileyerek üç kat değer kaybetmesiydi(Özel, 2005, s.73-77).

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda Asya krizinin kronolojisi şu şekilde yapılabilir(Çakmak, 2004, s.165):

- 1980-1996: Hızlı büyüme, yüksek ulusal tasarruf oranları, mali denge ve tek haneli enflasyon oranları ile karakterize edilen Asya mucizesi,
- 1990-1996: Bankalar ve şirketlerce kısa dönemli dış borcun sağlanmasını hızlandıran büyük ölçekli sermaye girişleri,
- 1997 yılı başı: Piyasa algısında değişimi işaret eden Tayland Baht'ı üzerinde baskı oluşması, Tayland otoritelerinin ağır müdahalesi,
- Temmuz 1997: Baht'ın değer kaybetmesi, piyasa baskısının Endonezya, Malezya ve Filipinler paralarına yayılması,
- Ağustos 1997: IMF'nın Tayland'a 3,9 milyar dolar stand-by kredisi vermeyi kabul etmesi,
- Ekim 1997: Baskının Güney Kore Won'una yayılması,
- Aralık 1997: 21 milyar dolarlık IMF stand-by kredisine rağmen Güney Kore Won'un dalgalanmaya başlaması,
- 1998: Krizin vurduğu tüm Asya ülkelerinde derinleşen resesyon. Ancak Mart ayından itibaren Tayland ve Güney Kore paralarının yavaş yavaş istikrar kazanması, Endonezya Rupiah'ını daha da değer kaybetmesi,
- 1998 yılı sonu - 1999 yılı başı: Güney Kore ve Tayland'da iyileşmenin sinyalleri, krizden etkilenen ülkelerin neredeyse tümünde menkul değerler piyasalarının büyük ölçüde iyileşmesi,
- 1999 ilkbaharı: Endonezya hariç, ekonomik büyümenin sağlanması.

Şekil 5. Finansal İstikrarsızlık Faktörleri ve Asya Krizi
Kaynak: Yavaş, 2007, s.92

Uygulanan Vergi Politikaları

Güneydoğu Asya ülkelerinde bahsi geçen bu krizlerin en önemli nedenlerinden birisi, bu ülkelere gelen yoğun sermaye akımlarıdır. Bilgi asimetrisinin etkisi altında, uluslararası sermaye akımlarının bu ülkelerin finansal istikrarsızlığını artırdığı iyi bilinmektedir. Sermaye akımlarının oluşturduğu fazla risk alma ve borç miktarındaki artışlar, banka bilançolarının daha da kötüleşmesine sebep olmuştur (Duman,2004, s.48).

Kriz çözümü için IMF tarafından önerilen ortak programların temelinde piyasaya güvenin artması, cari hesap açıklarının azaltılması, yabancı döviz rezervlerinin yeniden kazanılması, enflasyonun kontrol altında tutulması yer aldığından, istikrar programının ana içeriğini; para politikasını sıkılaştırmak, faiz oranlarını yükseltmek ve maliye politikasını sıkılaştırmak oluşturmaktadır (Topallı,2006, s.151).

IMF'nin Asya krizinin çözümü için makroekonomik dengesizliklerin revize edilmesi yoluyla standardize edilmiş istikrar programı reçetesinden oluşmaktadır. IMF, mali disiplin çerçevesinde bütçe açıklarının kapatılması, kamu harcamalarının azaltılması ve vergilerin arttırılmasına öncelik vermiştir (Bayraktutan ve Özkaya,2002, s.10). Ancak IMF destekli programlarda, genellikle fiyat sisteminde sapmalara neden olduğu için dolaysız vergilere geçilmesi önerilmesine rağmen programlardan hızlı sonuç alınması amacıyla dolaylı vergilere yönelmek yaşanılan kriz sürecinde daha tercih edilesi hale gelmiştir (Can, 2003, s. 71).

3.1.3. 1998 Rusya Krizi Ve Uygulanan Vergi Politikaları

Sermaye hareketleri, yatırımların finansmanı amacına yöneldiğinde, ekonominin orta ve uzun vadeli sürdürülebilir büyümesini pozitif yönde etkilerken, tüketim ağırlıklı harcamalara, borç faiz ödemelerine yöneldiği takdirde ekonomiye olumlu katkı sağlamamaktadır1998 ortalarında büyük bütçe açıkları ve aşırı değerlenmiş para birimiyle yabancı yatırımcının dikkatini çeken Rusya, uluslararası piyasalardan kolayca sağladığı finansman olanaklarına güvenerek, yapısal reformlarını geciktirmiş ve bütçe açıklarını azaltma yolunu seçmemiştir. Bu sebeple giderek kötüleşen ülke ekonomisi, Ağustos 1998'de krizle karşı karşıya kalmıştır(Yavaş, 2007, s.108).

Tablo 3. Rusya Krizinin Ortaya Çıkış Sürecinde Temel Olaylar

1996 Nisan	Paris ve Londra Kulüpleriyle Sovyet Borcunun Ödenmesi İçin Görüşmeler sürdürüldü
1997	Ticaret Dengesine Doğru Ticaret Fazlası Enflasyon %11 Düzeyinde, 235 / Varil'den Petrol Satışı Analistler Rusya İçin Daha Yüksek Kredi Tahmin Etmektedir. Reel Ücretler Düşme Eğiliminde Çalışanların Ancak %40'na Tam Zamanında Ödeme Yapılmakta Kamu Sektöründeki Bütçe Açığı Yüksek
1997 Eylül/Ekim	Paris ve Londra Kulüpleriyle Borçların Ödenmesi İçin Görüşmeler Tamamlandı.
11 Kasım 1997	Asya Krizi, Rubleye Bir Spekülatif Atağa Yol Açtı, Rusya Merkez Bankası, 6 Milyar $ Rezerv Kaybıyla Rubleyi Savundu.
1997 Aralık	1997 Dönem Sonu Büyüme Oranı, %0,8 Gerçekleşti. Petrol Fiyatları Ve Demirsiz Metal Fiyatları Düştü
1998 Şubat	Yeni Vergi Yasası Duma'ya Sunuldu. IMF Yardımı İstendi
23 Mart 1998	Yeltsin Hükümet Başkanlığına Kriyenko'yu Atadı IMF Görüşmeleri Devam Etti
1998 Nisan	Rubleye Yeni Bir Spekülatif Atak Gerçekleşti
24 Nisan 1998	Duma, Kriyenko'nun Atamasını Onayladı
1998 Mayıs Başı	Borç Krizi Olasılığının Ortaya Çıkması
19 Mayıs 1998	Rusya Merkez Bankası, Faizleri %30'dan %50'ye Çıkardı, 1 Milyar $'la Rubleye Saldırıyı Savundu
1998 Mayıs	Lawrance Summers, Kriyenko Görüşmesi Gerçekleşmedi. Petrol Fiyatları Düşmeye Devam Etti. Petrol ve Gaz Oligarşisi, İhracatlarını Artırmak İçin Devalüasyon İstedi
23 Mayıs 1998	IMF, Rusya İle Palan Üzerinde Anlaşılmadığı İçin Ülkeden Ayrıldı
27 Mayıs 1998	Rusya Merkez Bankası, Faizleri %150'ye Yükseltti
1998 Yazı	Rusya Hükümeti Krizden Çıkış Planı Hazırladı
20 Haziran 1998	IMF Acil Yardım Paketini Onayladı. 4,8 Milyar $
13 Ağustos 1998	Rusya'da, Borsa, Tahvil Ve Döviz Piyasalarında, Devalüasyon Beklentisi Sebebiyle Bozulmalar Oldu, Fiyatlar Düştü
17 Ağustos 1998	Rus Hükümeti Rubleyi Devalüe Etti, İç Borçlar Ödenemedi, Ve Yabancılara Da Morotaryum İlan Edildi.
23 – 24 Ağustos 1998	Kriyenko Görevinden Alındı.
2 Eylül 1998	Ruble Dalgalanmaya Bırakıldı
1998 Aralık	Reel Büyüme %4,9'a Düştü

Kaynak: Dalyancı, 2010, s.79

Rusya'da 1998'de meydana gelen döviz krizi, ulusal para birimi Ruble'nin devalüasyonuna sebep olmuş ve ülke kamu ve özel sektör borçlarını ödeyemeyecek duruma geldiğinden, ülke borç krizine girmiştir. Rusya krizinde de finansal boyut ön plana çıkmaktadır. 1998 yılı ilk çeyreğinden itibaren finansal piyasalarda dalgalanmalar ortaya çıkmaya başlamış, şirket ve banka iflasları arka arkaya ortaya çıkmıştır. Rusya'da otoritenin gümrük duvarlarını yükselterek iç piyasayı daha etkin kılma hamlesi ile ithalatın niceliğinde büyük düşüşler gerçekleşmiştir. Ünlü spekülatör Soros'un bu dönemde Rusya'ya verdiği düşük reyting değerlendirmesi ise ülkenin çıkarları açısından negatif etki bırakmış ve yaşanan krizin şiddetini daha da yükseltmiştir(Sucu, 2005, s.29-30).

Uygulanan Vergi Politikaları

1997 yılında Rusya'da ortaya çıkan ekonomik sorunlar, 1998 Temmuz ayında etkisini iyice arttırmaya başlayarak, 17 Ağustos 1998'de Ruble'nin devalüe edilmesi, döviz üstünden gerçekleşecek sermaye hareketlerinin sınırlandırılması ve 90 günlük moratoryum ilan edilmesi ekonomik krizin nüvelerinin oluşmasına sebep olmuştur(Sucu, 2005, s.29).

Rusya hükümeti, yaşanan krize hem mali hem de finansal nitelikli politikalarla müdahale etmiştir. Oluşturulan plan dâhilinde, şirketlerin borç ve vergilerini ödemeye zorlanması, yerel sanayici ve ihracatçıların desteklenmesi, gelir vergisinin %20 oranında uygulanması ve alkollü içki sektöründe devlet tekeli oluşturulması gibi hem devletin hem de yerli firmaların ekonomik faaliyetlerde etkisini arttırdığı politikalar gündeme getirilmiştir(Demir, 2013, s.42)

Alınan bu önlemler, ülkenin mevcut vergi mevzuatı çerçevesinde oluşturulduğundan, bazı firmalara sağlanan muafiyet ve istisnalar denetimin yetersiz düzeyde kalmasıyla birleşince firmaların vergiden kaçınmasını kolaylaştırmıştır. Bu durumun doğal sonucu olarak tahakkuk eden verginin ancak %50'sinin toplanabildiği tespit edilmiştir(Demir, 2013, s.42). 1990-1997 yılları arasında küçülen Rusya ekonomisinin canlanması için vergi oranları %13'den %60'a yükseltilmiştir. Ancak bu durum da beklenen etkiyi yaratmamış, daha fazla kayıt dışı vergi oluşmuştur(İşcan ve Hatipoğlu,2011, s.195).

Vergilerin artırılmasına rağmen, kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki farkın giderek artması nedeniyle Rusya hükümeti, çareyi harcamaları kısıtlamakta bulmuş, bunun yanı sıra IMF ve Dünya Bankası gibi finansal kuruluşlardan ve diğer devletlerden de borçlanma yoluna gitmiştir. Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politika izlediği 1970 yıllarında birinci ve ikinci petrol krizleri dolayısıyla petrol gelirleri hızla artan ülkede, 1980 yıllarında ise petrol gelirlerinde yaklaşık 20 yıl boyunca düşüş eğilimi yaşanmıştır. Ülke ihracatının önemli bir kısmını kapsayan (%70) petrol gelirleri, 1990'lı yılların başlarında yeniden canlanmış ve Rusya'nın dış borçlarının geri ödenmesi için önemli bir kaynaktır (İşcan ve Hatipoğlu,2011, s.216).

3.1.4. 2008 Küresel Kriz Ve Uygulanan Vergi Politikaları

Finans kaynaklı bir kriz olan 2008 ekonomik krizi, ABD'de, bankaların hatalı bir biçimde kredi uygulamaları ortaya koymuş ve konut piyasasında verilen kredilerin tahsisinde yaşanan sorunlar krizin ana bileşenlerini oluşmaktadır.

Asya krizinin etkisiyle Asya ekonomisinde ortaya çıkan fon fazlalığı, gelişmekte olan teknoloji hisseleriyle değerlendirilmiş, ancak bilgisayar ve teknoloji sektörüne yatırım yapan risk sermayesi şirketlerinin geri dönüş alamadıkları için sektörden çekilmeye başlamasıyla 2001'de teknoloji hisseleri değer kaybetmeye başlamıştır. Bu durum ABD ekonomisinin resesyona girmesine neden olurken, 11 Eylül günü yaşanan terör olayları ve sonraki gelişmeler ise mevcut resesyonun artmasıyla sonuçlanmıştır. Olayların üzerine FED'in, deflasyonu engellemek amaçlı, %1'in altına düşürülen faiz oranlarındaki azalış giderek uzun süre bu para politikasını benimsemesinden ötürü konut kredilerinde artışlar başlamıştır. ABD finans sektörü düşük gelirli, kredileri ödemeleri mümkün olmayan insanlara çok daha düşük faizli konut kredileri vermeye başlamıştır. Konut fiyatlarındaki ani yükseliş ile yeni ipotekler yapılmaya devam edilmiştir. Yeni kredi alımları ile beraber gerçekte karşılığı bulunmayan kredi oranlarında artış ortaya çıkmıştır. Böylece ABD konut sektöründe konut fiyatları çok yüksek rakamlara ulaştığı görülmüştür (Şahin,2012, s.3-4).

Küresel krize neden olan mortgage piyasasında süreç, yatırımcının gayrimenkul almak amacıyla mortgage kredisi veren finansal kuruma başvuru yapması ve bunun üzerine kredi veren tarafından ekspertiz bedelinin tespiti ile kredi başvuru sahibinin ödeme kabiliyetinin doğru bir şekilde ölçülmesiyle başlamaktadır. Mortgage sisteminin temeli, bu işlemin sonunda düzenlenen ipotek esaslı kredi sözleşmesidir. Bu sözleşmelerin hazırlanmasındaki sorunlar, sistemin işleyişinde sorunlara neden olabilir (Demir vd, 2008, s.1).

Mortgage piyasasında, temelde bir yandan konut kredisini nihai talep edenler diğer yandan ise konut kredisi finansmanını sunan iktisadi birimler söz konusudur. Ancak finansman cephesinde, oyuncular farklılık arz etmektedir. Bu noktada, büyük ticari bankalar ve yatırım bankaları, bir yandan mortgage kredisi ürünlerini arz etmekte, bu ürünler ise yatırımcılar tarafından satın alınmaktadır. Yatırım bankaları elde ettiği bu fonları, mortgage şirketlerine satmaktadır. Mortgage şirketleri, bu

kredileri nihai mortgage kredisi talep edenlere çeşitli risk değerleme kriterlerine göre satmaktadır. Sistemde, bir yandan, mortgage kredisi getirili ürünler, diğer yandan ise bu ürünlerin satın alınması ile ortaya çıkan bir fon akımı söz konusudur. Sistemin istikrarı her bir oyuncunun doğru yatırım ve risk planlaması ile sorumluluklarını yerine getirmesine bağlıdır (Dalyancı, 2010, s.91).

Sürece bakıldığında, 2007 yılının Şubat ayının sonunda ABD'deki eşik-altı ipotekli ev kredileri açmış olan yirmi beş şirket iflasını açıklamıştır. Bu iflasları takip eden süreçte temmuz-ağustos aylarında ABD ve Avrupa bankalarında eşik-altı kredi kullanımları dolayısıyla büyük kayıplar yaşanacağı anlaşılmış, bankalar önlem mahiyetinde daha fazla likidite tutmayı tercih etmiştir. Bunun neticesinde de bankalar arası piyasadaki likidite düzeyi azalışa geçmiştir. ABD ve Avrupa MB'lernin piyasalara on milyarlarca dolar likidite vermesi ile likidite krizi kısa bir süreliğine de olsa kontrol altına alınmıştır. Likidite krizinin çözümünün ardından 2008 Ağustos ayında uluslararası mali piyasaları saran endişe, borsalarda görülen hızlı bir düşüş ile birlikte oynaklıkta da ciddi bir yükselişe yol açmıştır (Gedikli, 2009, s.189-190).

ABD'deki küresel finansal krizin dört aşamadan oluştuğunu söylenebilir. Bunlar(Dalyancı, 2010, s.87):

- Eşik altı konut piyasasında, konut balonunun patlaması ve konut piyasasında erimenin başlaması,
- Bu durumun, konut firmaları, yatırım ve evrensel bankalar olmak üzere kredi piyasasına yayılması,
- Likitide sorununun somut örneklerle yayılması,
- Yatırım ürünlerinin çöküşü, temelde teminatlı borç yükümlülükleri başta olmak üzere, küresel likiditeyi, emtialarda fiyat balonlarına dönüştürecek bir yapıya girmeleri,
- Eylül-2008 tarihi itibariyle, fonların, risksiz menkul kıymetlere kayması zirve yaparak, ABD'de yatırım bankacılığının çökmesi, olarak sıralanmıştır.

Uygulanan Vergi Politikaları

Küresel krizin üç kademede etkisini gösterdiği görülmektedir. Birinci kademe, krizin ABD ekonomisinde kendini göstermesiyle başlayan, ABD'de uygulanan mali genişleme paketleri ile AB ülkelerinin yardımları ile dengelenmeye çalışıldığı dönemdir. Ancak bu aşama bitmeden krizin, AB ülkelerine (Yunanistan, İtalya, İspanya, İrlanda, Portekiz) sıçramasıyla ikinci aşama başlamıştır. AB ülkeleri yeni politikalarla bu durumu aşmaya çalışmışlardır. Krizin üçüncü aşaması ise, ABD ve AB ülkelerinde yaşanan sıkıntının diğer ülkelere sıçrama olasılığıdır(Eğilmez, 2012, s.170-172).

ABD'de yaşanan artan enflasyon oranları ve finansal piyasalarda oluşan olumsuzluklar ekonomi içerisinde reel sektöre de sıçramasına neden olmuştur. Bu nedenle MB'nin uygulayacağı politikalar bir yandan enflasyonu düşürücü etki yaratmalı diğer yandan finansal piyasalarda güven ortamı oluşturmalıdır. Ancak finansal piyasalar için faiz oranlarının azaltılması gerekirken, enflasyonla mücadele için faiz oranlarının artırılması gerekmektedir. Bu ikilem nedeniyle MB bazı kararsızlıklar ve gecikmeler yaşamış ve sonucunda faiz indirimi yapılmıştır. Ancak bu müdahaleler krizin derinleşmesini ve yayılmasını engelleyememiş, kriz döneminde para politikası uygulamalarının başarılı olamaması nedeniyle, bir toparlanma sağlayabilmek için maliye politikalarından da yardım alınmıştır(Tokucu, 2010, s.40-42).

Bu bağlamda hayata geçirilen vergi indirimleri ile ilk olarak kişilerin harcanabilir gelirlerinin artırılması amaçlanmış ve dolaysız vergi oranları indirilmiş, daha sonra dolaylı vergi oranlarındaki düşüşler ile yatırımcılara vergi teşviki sağlanmıştır. Öte yandan ABD'de, 2008 yılında yürürlüğe giren amortisman uygulamasının 2009 yılında da uygulanması kararlaştırılmış, işletmeye alınan ve mevzuatta belirlenen özellikleri taşıyan demirbaşların ilk yıl %50'si amortismana tabi tutularak kurum kazancından indirilebilmesine imkan tanınmıştır (Yılayaz, 2011, s.55).

Kriz sürecinde ticaret hacmini genişletmek, toplam talebi artırmak ve ekonomik büyümeyi sağlamak amacıyla genişletici vergi politikaları uygulanmış (Demir, 2013, s.50), ABD hükümetinin uygulamış olduğu mali politikalar ve sunduğu

paketler, sektörleri tam bir istikrara kavuşturamamış olsa da piyasaların tamamen çökmesini engellemiştir (Hiç, 2009, s.21).

3.2. Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Yaşanan Örnek Finansal Krizler ve Uygulanan Vergi Politikaları

Türkiye ekonomisine tarihsel ve istatistiki veriler açısından bakıldığında, ekonomik krizler ile iç içe geçen bir seyir izlediğini söylemek mümkündür. Dünya kapitalizminin dönem geçirdiği bunalımlar, Türkiye ekonomisine yansımakta gecikmemiş, buna ek olarak, ülke ekonomisinin kendi yapısından kaynaklanan kronik sıkıntıları da sık sık krizlere yol açmıştır. 1920'li yıllardan 2000'li yıllara dek değişik tür, süre ve büyüklükte krizler yaşanmıştır. 1965 ile 2001 yılları arasındaki 36 yıl toplam 28 hükümetin göreve geldiği, bunların onaltışar ay hükümet ettiği ve yalnızca 7 hükümetin genel seçimler yoluyla iktidardan indikleri düşünülürse, Türkiye ekonomi tarihi, ekonomik krizler ve kriz yönetimleri tarihi olarak okunabilir. Hatta bir krizin yol açtığı etkiler ortadan kalkmadan, yeni bir kriz patlak vermekte, krizlerin etkisi üst üste çakışmakta; kriz öncesi, kriz sonrası, kriz tetikleyicisi gibi göstergeler birbirine karışmaktadır(Kibritçioğlu, 2001, s.1).

Çalışmanın bu bölümünde 1994 ve 2001 krizleri ele alınacaktır. Bunun nedeni, daha önce de defalarca kriz geçiren ülke ekonomisi için, 1994 ve 2001 krizlerinin farklı bir yanı, uluslararası nitelik taşımasıdır. Finansal liberalizasyon süreci ile yakından ilgili olan bu krizlerin miladı olarak ise 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan yapısal uyum politikaları alınabilir.

3.2.1. 1994 Krizi Ve Uygulanan Vergi Politikaları

Türkiye'de 1980'den beri uygulanan ekonomik reformlarla beraber liberal ekonomiye geçiş yapılmış ve hızlı bir büyüme trendine girilmiştir. Bu yılları kapsayan dönemde Türkiye dünya ekonomisine eklemlenme çabasındaydı, dahası ülke ekonomisinde önemli sorunlar belirmeye başlamıştır. Yüksek enflasyon oranları ve TL'nin önlenemez değer kaybı bu yılların daimi problemleri haline gelmiştir. 1990'li yıllardan itibaren hükümet değişikliklerin sık yaşanması ya da uzun soluklu koalisyonların kurulamaması gibi sebeplerle siyasi istikrarın sağlanamamasına binaen

ekonomi politikalarında da istikrarsızlık ortaya çıkmış ve bu gelişmeleri takiben 1994 yılında ciddi bir kriz yaşanmıştır.

1994 krizinin çıkmasındaki temel etkenler aşağıdaki gibi sıralanabilir(Yavaş, 2007, s.119-126):

* Türk parasının 1989 yılında konvertibiliteye (32 sayılı Kararname) geçmesiyle beraber TL'nin sürekli olarak (1994 yılına gelindiğinde %20 oranında değer kazanmıştır) değer kazanması,

* Cari açığın 1991 yılından itibaren sürekli artması,

* İhracatı artışı olmadan, kamu kesiminin borçlanma gereksiniminin azalması sağlanmadan ve yüksek faiz politikalarından dolayı iç borçlanmaya mecbur kalınması şeklindeki kısır döngüden ekonominin çıkamaması,

* Faiz oranlarının, MB tarafından para basarak düşürülmeye çalışılması ancak bunun altında yatan temel etkenlerin yok sayılması,

* 1989'dan sonra uygulanmaya başlanılan ekonomik reform programları sonucunda, spekülatif sermaye hareketlerinin artmasıdır.

Ayrıca 1994 öncesinde Körfez Savaşı, Avrupa Para Krizi (ERM) dış finansman koşullarının daha riskli hale gelmesine yol açmıştır. İçeride ise, ekonominin temel göstergelerindeki zayıflık, kısa vadeli finansal sermayenin yarattığı dış finansman imkânlarının ve iç finansman imkânlarının, kamu kesiminde popülist olarak kullanılması, kamu kesimi borç yönetiminde politika hatalarının da birleşmesiyle kamu kesimi finansman açığının sürdürülemeyecek hale gelmesine neden olmuştur Dalyancı, 2010, s.114).

1994 krizi, 1993 yılı ortalarından itibaren şekillenmeye başlanmış, iç ve dış borç geri ödemelerindeki kısır döngü uzun vadeye yüksek faiz verme şeklindeki girişimlerle çözümlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca artan finansman ihtiyacını karşılamak için Hazine sık sık ve yüksek miktarda MB kaynaklarına başvurmuştur. Dış borçların kullanımı yükselmiş, iç borç faizleri düşürülmeye çalışılmıştır. İdari kararlarla faizler düşürülemediği için, 1993 yılının Kasım ve Aralık aylarında açılan dokuz ihaleden,

altısı iptal edilmiştir. İptal ve başarısız ihaleler piyasadaki güvensizliği panik noktasına taşımıştır. Bu politikalara ek olarak, tahvil ve bonolara ek vergi uygulamalarına geçilmiştir. Ancak bu politikalar, Hazine'nin iç piyasadan borçlanamaz hale gelmesine ve sistemdeki likidite fazlasının dövize yönelmesine yol açmıştır(Çapraz, 2001, s.182).

Kriz günlerine son vermek için, koalisyon hükümeti, 5 Nisan 1994'te istikrar kararlarını açıklamıştır. İki bölümden oluşan 5 Nisan kararlarında; ilk bölümün kapsamı konjonktürel olduğu söylenebilir. Bu bölümde yer alan önlemler ise; döviz kuru, ücret, fiyat politikaları, merkez bankası ve bankacılık sektörü, sermaye piyasası ile kamu sektörüne yönelik önlemler, tarımsal destekleme politikaları, toplumsal mali dayanışma ve yeni vergilere ilişkindir. Kamu sektörü, kamu sektörü borçlanma gereği ve finansmanına ilişkin önlemler kamu sektörüne yöneliktir. Yapısal düzenlemelerin yer aldığı ikinci bölümünde ise; özelleştirme, kamu iktisadi teşebbüslerinin iyileştirilmesi, kamu sektöründe istihdamın rasyonalizasyonu, yerel yönetimlere ilişkin idari ve mali düzenlemeler ile sosyal güvenlik kuruluşları reformu bulunmaktadır (Turan, 2011, s.65).

Uygulanan Vergi Politikaları

1980 sonrasında dünyada neo-liberal politikalara geçiş süreci başlamış, uluslararası finans kuruluşlarının ve özellikle IMF'nin belirlediği koşullar çerçevesinde, Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararları istikrar ve yapısal uyum politikaları ile serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ve dışa açılımın sağlanması amaçlanmıştır (Kargı ve Özuğurlu, 2007,s.279).

24 Ocak kararları ile Türkiye'nin ekonomik yapısındaki değişim maliye politikalarını da etkilemiştir. Dış ticarette liberalleşme ve ihracata dayalı kalkınma stratejisi olarak adlandırılan bu dönemde, arz yanlı vergi politikası benimsenerek, toplam vergi gelirleri içerisinde Kurumlar ve Gelir Vergisi gibi dolaysız vergilerin payı azaltılarak, dolaylı vergile payı artırılmıştır. Bu durumda vergi yükü dağılımını adaletsiz hale getirmiştir (Ejder, 2000, s.130).

Bu dönemde vergi sisteminde yapılan düzenlemelerle dolaylı vergi olan Katma Değer Vergisi yürürlüğe girmiştir. Gelir ve Kurumlar Vergisine genel teşvikler sağlanmış, KDV'ye ihracatta vergi iade sistemi getirilmiştir. Bu politikalar sonucunda

Kurumlar Vergisi mükellefleri indirim ve muafiyetler yoluyla önemli miktarda vergi avantajları elde etmiştir. Bu uygulamaların amacı özel girişimcilerin vergi yüklerinin hafifletilmesi ve böylece artan özel tasarrufların özel yatırımlara yönlendirilmesi olsa da, beklenen etkiyi yaratmamıştır(Siverekli Demircan,2004, s.169).

Küreselleşme süreci ile tüm dünya ülkeleri uluslararası sermayeyi kendi ülkelerine çekebilmek için Gelir ve Kurumlar Vergisi oranlarında indirime giderek vergi rekabetini oluşturmuş ve bu durum ulusal vergi politikalarını bağımsız olarak belirleyebilme gücünü azaltmıştır. Türkiye'de 1989 yılında 32 No'lu Kararname ile sermaye kontrolleri de kaldırılınca, tüketim üzerindeki vergiler artırılarak vergi yükü üzerindeki adaletsizlik iyice artmıştır.

1980-1990 yılları arasında vergi gelirleri yeni düzenlemelerle artırılmaya çalışılmış ancak kamu harcamalarında kısıtlama yapılamaması olumsuz sonuçlar yaratmış, ülkede bir borç sorunu ortaya çıkmıştır. Bütçe açıklarının vergi gelirleriyle karşılanamaz duruma gelmesi, kamu borçlarının yeni borçlarla ödenmesi sürecini doğurmuştur (Candan, 2012, s.80-81).

Bütçe açığının yanında TL'nin değer kazanması ise enflasyonist baskıları artırarak enflasyonun üç rakamlı haneleri görmesine neden olmuştur. Mali piyasalarda istikrarı sağlamak, TL'den kaçışı durdurmak ve borsadaki düşüşü önlemek için 5 Nisan kararlarının alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bütçede dengeyi sağlamak için gelirleri artırmaya yönelik vergi politikalarına başvurulmuştur. Öncelikle akaryakıt vergisinden bütçeye ayrılan pay %50'den %70'e çıkarılmış, Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerine ek vergi, net aktif veya eşdeğer matrah üzerinden vergi alınması öngörülmüştür(Candan, 2012, s.82).

Yapılan değişiklikler vergilendirilmeyen alanların vergilendirilmesinden ziyade mevcut vergi mükelleflerinin vergi yüklerini arttıran uygulamalar olmuştur. Dengesizliklerin devam ettiği süreçte IMF ile stand-by anlaşması yapılmış, ancak anlaşmanın sona erdiği 26 Eylül 1995 tarihi itibariyle bile ekonomideki dengesizlikler giderilememiştir (Erdinç, 2007, s.8).

5 Nisan kararları aşağıdaki biçimde sonuçlanmıştır (Çakmak, 2004, s.173-174):

* Finansal krizin temel nedenlerinden olan sıcak para girişine karşı bir önlem alınamamış, krizden sonra TL'nin değerlenmesi sürmüş ve dolarizasyon artmıştır.

* Uzun vadeli yapısal bir reform yapılmadığından çıkartılan ek vergi yasaları ile geçici çözümler sağlanmış, yüksek bütçe açıkları kapatılamamıştır.

* 1996 yılından itibaren TL'nin değerlenmesi sonucunda cari açık tekrardan yükselmiştir.

* Kısa dönemli sermaye girişleri 1994 yılı rakamlarının üzerine çıkmıştır.

* Kısa dönemli borçlar, yine kısa dönemli sermaye girişleri yoluyla ödenmek zorunda kalmıştır.

* Bütçe harcamaları içinde faiz ödemeleri %50 civarındadır. Bütçe harcamalarında ücretler ve kamu yatırımlarının aldığı pay azalmıştır.

* Bankacılık sisteminin denetim yoksunluğu, Hazine garantisinin getirdiği ahlaki risk, temel bankacılık hizmetlerinden uzaklaşmaları nedeniyle bankacılık sistemi son derece kırılgan bir hal almıştır.

3.2.2. 2001 Bankacılık Krizinde Uygulanan Vergi Politikaları

Türkiye ekonomisi 1994 krizinden sonra temel ekonomik sorunlarıyla birlikte yol almaya devam ederken, ekonomideki sorunları kökten çözecek politikalar geliştirilememiştir. Diğer yandan, 1997-1998 yıllarında Asya ve devamında da Rusya ekonomisinde yaşanan krizler, dış finansman iklimini olumsuz etkileyerek Türkiye ekonomisi için sıkıntılara yol açmıştır. 1997- 2001 yılları arasında başlıca ekonomik göstergeler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4. Türkiye'nin 1997-2002 Yılları Arası Başlıca Ekonomik Göstergeleri

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
GSYİH Büyüme Oranı(%)	8	3	-5	7	-7	8
Cari Açık (GSYİH %)	-1	5	-1	-5	2	-1
MB Rezervleri (Mil. Dolar)	18.658	19. 488	23.345	22.488	18.879	27068
Kullanılan IMF Kredisi (Mil. Dolar)	594	388	890	4 176	14 116	22 086
Kısa Vadeli Dış Borçlar (Toplam Borç %)	21	22	23	25	14	13
Enflasyon Oranı (TÜFE)	86	85	65	55	54	45
GSYİH (Mil. Dolar)	189.164	199.633	183.823	199.267	145.243	183.888
Toplam Dış Borç (Mil. Dolar)	84.785	97.142	101.992	117.107	113.160	130. 951
Bankacılık Sektörünün Sağladığı Top. Kredi (GSYİH'ya Oranı)	37	40	52	55	74	58
M2 Para Arzının Rezervlere Oranı (%)	4	4	4	4	4	3
M2 Para Arzının GSYİH'ya Oranı (%)	28	30	39	39	46	44

Kaynak: Çolpan, 2008, s.116

Kriz öncesi ve sonrası yıllar incelendiğinde, Türkiye ekonomisinin kriz göstergelerine sahip olduğu Tablo 4'de görülmektedir. Tabloya bakıldığında, ödemeler dengesi açısından yaklaşan kriz açıkça kendini göstermektedir. Ödemeler dengesi göstergeleri, cari işlemler açığı toplam dış borç oranının içerisinde kısa vadeli borçların oranının artması ve dış ticaret hadlerinin bozulması olarak sıralanmaktadır. Türkiye kriz öncesinde tüm bu göstergelerle sorunlar yaşamıştır. Türk ekonomisinde cari işlemler açığı liberalleşme süreci ile ortaya çıkmış ve zamanla kronikleşmiş bir sorun haline gelmiştir. Kısa vadeli dış yükümlülüklerin, toplam dış yükümlülüklere oranı krize kadar Tablo 4'te görüldüğü üzere düzenli ve ciddi bir şekilde artmıştır. Dış borç yükümlülükleri yüksek rakamlara ulaşmıştır. Tablo 4'de MB rezervleri dikkate alındığında yaşanacak bir para krizi açıkça öngörülebilecektir. Çünkü toplam MB rezervleri sabit kur sisteminin uygulandığı dönemde toplam kısa vadeli dış borç

yükümlülüklerini dahi karşılamayacak kadar düşük bir seviyededir. Tablo 4 dikkate alındığında, 2000 yılında toplam dış yükümlülükleri 28 milyar dolar düzeyinde iken toplam rezervlerin 22 milyar dolar düzeyinde seyrettiği görülmektedir. Bu durum, kurlarda yaşanabilecek bir dalgalanma ya da spekülatif hamleler sonucunda MB'nin kur rejiminin bir çöküntüyle karşılaşacağını ve dış yükümlülüklerin karşılanamayacağının bir göstergesidir (Çolpan, 2008, s.116-117).

Ödemeler dengesi göstergelerinden bir diğeri olan dış ticaret hadlerinin bozulması sorunu da kriz öncesi aşırı değerlenen TL sebebiyle ortaya çıkmıştır. IMF ile yapılan anlaşmadan kaynaklanan zorunluluğun bir sonucu olarak TL'nin değerlenmesine sebep olan sabit kur rejiminin uygulanmaya konulduğu 1999 yılından krizin çıktığı 2000 yılına kadar ihracat %2,2 artarken, ithalat ise %23 oranında artmış olup(Kar ve Kara, 2003, s.12), ithalattaki bu artışın sebebinin tüketim kredi faizlerinin düşmesine bağlı olarak iç piyasada artan tüketim olduğu anlaşılmıştır. Bu durum ithalatı artırmanın yanı sıra, ihracatı da düşürecektir (Çolpan, 2008, s. 117).

Şubat 2001'deki bazı siyasi gelişmeler kamuoyuna devlet krizi olarak açıklanmış, kasımdaki krizin yaraları henüz sarılamamış iken mali piyasalar bir kez daha karışmıştır. TL'den kaçış ve döviz rağbetinin büyük boyutlara ulaştığı zamanlarda yine yabancı yatırımcılar piyasadan çıkarken, bankaların ve tasarruf sahiplerinin döviz alımına yöneldiği görülmüştür. Faizler yine %1000'lerin üzerinde seyrederken, Merkez Bankası'nın net iç varlıkları amacında değişiklik yapmaması 20, 21 ve 22 Şubat'ta krizin derinleşerek sürmesine sebeo olmuştur. 23 Şubat 2001'de Merkez Bankasının rezervleri 5,3 milyar dolar azalmıştır(Turan, 2011, s.72). Kur çıpası terk edilmiş ve döviz dalgalanmaya bırakılarak, %40 oranında devalüasyon yapılmıştır. 1 Dolar 680.000 TL'den 960.000 TL'ye çıkmış, onbeş gün sonra ise 1 Dolar=1.200.000 TL olmuştur.

Finans alanında yaşanan kriz, reel sektöre de yansımış iç talep daralmıştır. Dövizin %100 oranında yükseliş yaşamasına rağmen, 2001 Şubat'ından Eylül'e kadar 6 milyar dolarlık sermaye çıkışı olmuştur. Ekonomik daralma, piyasadaki durgunluk ve istikrarsız döviz kurları, pek çok işyerinin iflasını ve işsizliği beraberinde getirmiştir. İktidar krizden çıkmak için, yönetim takımında yeni isimlere başvurmuş

ve IMF'nin ek destekleriyle "Güçlü Ekonomiye Geçiş" adı altında yeni bir istikrar politikası açıklanmıştır (Çakmak, 2004, s.182).

Uygulanan Vergi Politikaları

Türkiye ekonomisinde 1980'li yıllardan itibaren yaşanan istikrarsızlıklar 2000'li yılların başında giderek artmıştır. Ekonomiyi istikrara kavuşturmak için 1999 yılında "Döviz Kuruna Dayalı Enflasyonla Mücadele Programı" olarak adlandırılan, IMF destekli üç yıllık program yürürlüğe girmiştir. Program kapsamında sıkı maliye politikası tercih edilmiş, enflasyonun aşağıya çekilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanında döviz kuru sabitlenmiş ve yapılan düzenlemeyle MB sadece döviz karşılığı piyasaya para süreceğini duyurmuştur(Şimşek, 2007, s.53-54). Program kapsamında enflasyonda bir düşüş kaydedilmiş olsa da, TL'nin aşırı değerlenmesi sonucunda ithalattaki artış ve ihracattaki artışın hedeflerin altında kalması dış ticaret açığının büyümesine yol açmıştır, bunun sonucunda da dış borçlarda artış olmuştur.

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Türkiye'de Kasım 2000 tarihinde likiditeden kaynaklı kriz patlak vermiştir. Şubat 2001 tarihinde OECD tarafından yayınlanan rapora göre Kasım krizine yol açan nedenler (Fırat, 2006, s.208),

* Kamu bankalarının artan zararları ve açık pozisyonları,

* Kamu kesimi borç stokunun yükselmesi,

* Özel bankaların açık pozisyonlarının artması,

* Özelleştirmeden hedeflenenin altında gelir elde edilmesi,

* 1999 yılında yaşanan iki büyük depremin maliyeti,

* Türk Lirası'nın değer kaybetmesi,

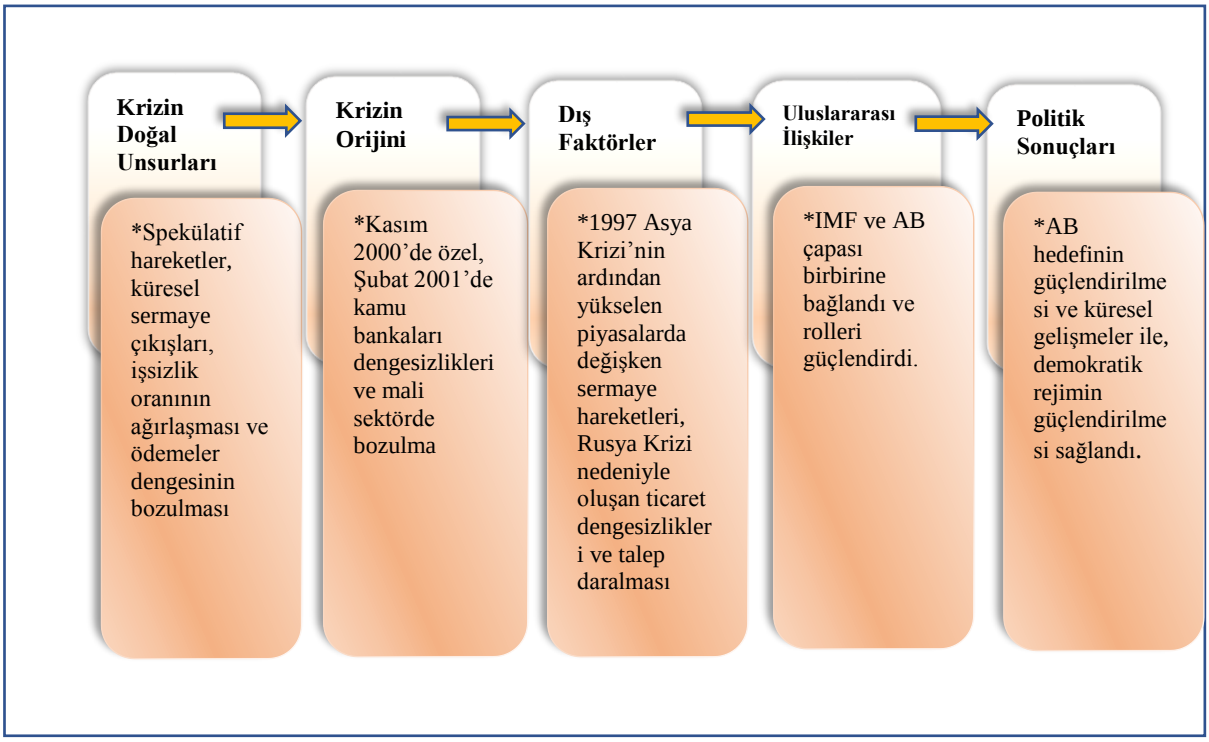
* Petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle dış ödemeler bilançosunun olumsuz etkilenmesi,

* Ocak-Ağustos döneminde faizlerin düşmesiyle bankaların ellerinde bulunan hazine kâğıtlarından zarar etmeleri olarak belirtilmiştir.

2000 yılının kasım ayının yarısında, likidite darboğazından doğan kriz nedeni ile IMF'ye 18.12.2000 tarihli bir "Ek Niyet Mektubu" verilmiş ve bu mektupta, yapısal önlemler takvime bağlanmıştır. Enflasyon, cari açık, kamu sektörü faiz dışı fazlası ve borçlanma ihtiyacına binaen hedefler revize edilmiş, harcamaların miktarının azaltılması ile birlikte vergilemeye ve vergi idaresine ilişkin çeşitli tedbirler öngörülmüştür(Can, 2003, s.75). Ayrıca 30.11.2000 tarihinde 4605 sayılı Kanunla vergi düzenlemeleri yapılmıştır. 4605 sayılı kanunla Motorlu Taşıtlar Vergisi, Taşıt Alım Vergisi, Ek Taşıt Alım Vergisi, Eğitime Katkı Payı, Özel İletişim Vergisi, Gelir ve Kurumlar Vergisinde düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemelerle servet ve işlemler üzerinden alınan bazı vergiler arttırılmış, geçici olarak alınan vergilerin zamanı uzatılmış, kurum kazançları üzerinden yapılan Gelir Vergisi stopajının zarar eden kurumlarda zarar artırıcı negatif bir etkide bulunmamasını sağlamak amacı ileGelir Vergisi Kanunu'na geçici "hayat standardı esası" eklenmiştir(Can, 2003, s.76).

Alınan tedbirlere rağmen yüksek enflasyon etkisinden dolayı vergi gelirleri tahsilat oranları istenilen düzeye ulaşamamış ve 19 Şubat 2001'de bir kriz ortaya çıkmıştır.

1999 yılının sonunda ilan edilen IMF ile Dünya Bankası tarafından desteklenen istikrar programının başarılı olamaması sebebiyle 2001 yılında IMF'nin de onayıyla "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)" oluşturulmuş ve programın ana hedefi, kamu borçlarının sürdürülemez boyutlara ulaşmasına yol açan borç dinamiğinin kırılması olarak belirlenmiştir(Bayraktar, 2010, s. 465). GEGP'nda, yaşanan krizlerde dışsal faktörlerin de rolü olmakla birlikte krizlerin nedeni sürdürülemez bir iç borç dinamiğinin olması ve başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapının ve diğer yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamaması olarak belirtilmiştir(Buyun, 2008, s.104).

Şekil 6. 2001 Krizinin Karakteristik Yapısı
Kaynak: Taşar, 2010, s.81

GEGP'nda öngörülen "gelir arttırıcı" düzenlemeler şunlardır (https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99eccd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7o, Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Madde67, s.28):

* Vergi gelirlerinin arttırılmasına yönelik olarak 2000 yılı sonunda alınan tedbirlerin titizlikle uygulanmasına devam edilecektir.

* Akaryakıtta otomatik fiyatlandırma mekanizmasına devam edilecek ve Akaryakıt Tüketim Vergisi en az hedeflenen enflasyon ölçüsünde ayarlanacak ve Akaryakıt Tüketim Vergisi tahsilatının GSMH içindeki payı % 2,8 olacaktır.

* Başta enerji ve petrol sektörü olmak üzere ithale dayalı ürünlerin fiyatları kurdaki değişiklikleri, artan maliyetleri ve ekonomik gerçekleri yansıtacak şekilde geciktirilmeden uygulanacaktır.

* Vergi tabanının yaygınlaştırılması amacıyla vergi kimlik numaralarının kullanımı genişletilecektir.

* Vergi kayıp ve kaçağının en aza indirilmesi amacıyla vergi denetimleri artırılacaktır.

* Vergi tahsilatının artırılması için vergi gecikme faiz ve cezaları enflasyonla uyumlu bir biçimde artırılacaktır.

* Bireysel yatırımcıların kamu kâğıtlarından elde ettikleri gelirlerin beyanname dışı tutulması suretiyle kamu kâğıtlarına olan bireysel talep artırılacaktır.

2001 ekonomik krizi yönetiminin ilk uygulamalarından olan GEGP genel olarak değerlendirildiğinde iktisat politikaları bütünlüğünü yakalamaktan uzak olduğu söylenebilir. Programda maliye politikalarına devlet iç borçlanma senetlerinin faiz gelirlerinin vergi dışı tutulması haricinde hiç değinilmemiş, iç ve dış borç anapara ve faizlerinin vergi gelirleriyle karşılanmak zorunda olduğu gerçeği göz ardı edilmiştir (Tabar, 2015, s.86). Kamu gelirleri açısından sorun ise vergi oranlarının yüksek olmasına rağmen, vergi tabanının dar olması sebebiyle toplam vergi tahsilatının yetersiz kalması ve vergi yükünün adaletli bir şekilde dağıtılamamasıdır(https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99eccd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF, Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Madde 6, s.4).

3.2.3. 2008 Küresel Krizin Türkiye'deki Etkileri Ve Uygulanan Vergi Ve Diğer Parafiskal Politikalar

2007 yılının ortasında ABD'de konut sektöründeki sorunlarla kendisini gösterip 2008'in son çeyreğinde küresel çapta varlığını gösteren ve 2009'un ilk çeyreğinde dibe vurarak aynı yılın ikinci çeyreğinden itibaren tırmanışa geçen küresel iktisadi kriz –ki krizlerde uygulanan iktisat ve maliye politikalarında alınan tüm tedbirlerin etkisi zamanla görülmektedir. Krizin seyrinin bu şekilde olmasının da sebebi budur.- tüm ülkeler için önemli ölçüde üretim ve refah kayıplarına sebebiyet vermiştir. Krizin yayılışı, küresel düzeyde beklentilerin, kredi mekanizmalarının ve talebin bozulmasına bağlı olarak iflasların, üretim ve istihdamda bozulmaların ortaya çıkışıyla varlığını pekiştirmiştir. Küreselleşen dünya ekonomisinin bir sonucu olarak Türkiye ekonomisi de aynı mekanizmalardan etkilenmiş ve ve krizden payına düşen üretim ve refah kaybıyla yüzleşmiştir. Dünya genelinde ülkeler ve merkez bankaları, güven ve likidite sorunlarını çözmek için genişleyici para politikaları uygulamaya koymaya çalışsalar da tek başına para politikaları beklenen sonucu verememiştir. Çünkü krizin zarar boyutundaki belirsizlik ve güven bunalımı, parasal aktarma mekanizmasının işleyişindeki etkinliği olumsuz etkileyerek, para politikasının

etkinliğini azaltmıştır. Türkiye ekonomisinde krizin etkisi öncelikle, küresel finansal krizin yarattığı belirsizliğe bağlı güvensizlikle yurtdışı kredi mekanizmaları ve finans kanallarındaki tıkanıkla kendini göstermiştir (Dalyancı, 2010, s.146). 2009'un ilk çeyreğinde dip yapan ekonomik kriz, 2008'in son çeyreğinde ve 2009'un ilk çeyreğinden uygulan maliye politikalarının etkisiyle 2009'un ikinci çeyreğinde düzelmeye başlamıştır.

Türkiye'de 2008 Küresel Krizi'nin olumsuz etkileri, finansal piyasaların yanı sıra reel ekonomi üzerinde de kendini göstermiştir. Küresel düzeyde ekonomilerin küçülme yaşamaya başlaması küresel gelirin de direkt olarak düşmesine neden olmuş akabinde de mikro çapta da gelir düzeyi düşmüş hali ile toplam talep düzeyi de düşmüştür. Bu durum Türkiye açısından ihraç edilen mallara olan dış talebin kesintiye uğratılmasıyla sonuçlanmıştır. Küresel gelirde meydana gelen azalma bireylerin harcamaları üzerinde etkili hale gelmiş ve spesifik manada turizm gelirlerinin düşmesine neden olmuştur(Bülbül, 2018, s.34). Neticede ekonomide oluşan belirsizlik ve risk ortamı, üretimin azalmasına ve işsizlik sorunlarının ortaya çıkmasına sebebp olmuştur.

Uygulanan Vergi ve Diğer Parafiskal Politikalar

IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi uluslararası finansal kuruluşlar Nisan 2009'dan önce bu şekilde bir küçülmeyi öngörmediğinden, kriz küresel anlamda algılanamadığı için gerekli tedbirler çok öncesinden alınamamış, buda krizin büyüyüp derinleşmesine sebep olmuştur.

Türkiye, krizin finansal kriz niteliği göstermesi, 2001 krizinden sonra Türkiye'de alınan tedbirler sonucu bankacılık sektörünün sağlamlığına güvenilmesi ve krizin daha çok gelişmiş ülkeleri etkileyeceği düşüncesiyle, 2007 Eylül'ünden itibaren baş gösteren finansal krizi için alınacak tedbirin olumsuz diğer yan etkilerini de düşünerek önce dünya genelinde krizin seyrini izlemiş, tedbir almakta daha planlı hareket etmiştir.

2001 krizi sonrası alınan mali disiplin politikaları sonucunda Türkiye ekonomisinin mali kesiminin krize karşı koyma gücü artmış olsa da, ekonominin reel kesimi, 2001 kiriz sonrası finansal yapılandırma benzeri bir yapılandırma

yapılamadığı için krize karşı aynı gücü gösterememiştir. Üretim, ihracat, işsizlik gibi veriler olumsuz etkilenmiş, güven ortamının sarsılmasıyla başlayan belirsizlikle, artan risk algısı ve kredi olanaklarındaki daralmayla mali kriz ekonomik faaliyetlerde düşüşe neden olmuştur(Karakurt, 2010, s.186). Ayrıca üretimin hemen hemen tamamı ithal girdiye dayanan ve cari işlemler açığı veren Türkiye'de krizle birlikte bütçe açığı ve kamu borç stoku artmış, reel faizler ve TL'nin değeri giderek artmıştır.

Gerek dünyada gerekse Türkiye'de krize karşı uygulanan politikaları; talebi, likiditeyi ve üretimi desteklemeye yönelik politikalar olarak üç ana başlık altında toplayabiliriz. Talebi desteklemek için mali destek programı, likiditeyi desteklemek için finansal destek programı diğer bir ifadeyle faiz indirimi, üretimi desteklemek için ise kişi ve kurumlara yapılan parasal destek programları uygulanabilmektedir. Diğer ülkelerde bu üç programın tamamı uygulanmışken, Türkiye'de sade ilk ikisi –talep ve likidite programı- uygulanmış, diğer bir ifadeyle diğer ülkelerden temel farklı olarak parasal destek programı uygulanmamış, hiçbir kişi ve kuruma parasal destek sağlanmamıştır.

Türkiye'nin krize karşı aldığı tedbirler ilk olarak para politikası önlemlerinden oluşmaktadır. MB reel ekonomi ve finansal istikrar üzerindeki olumsuz etkiyi kaldırmak için faiz indirimine gitmiş, ayrıca sermaye kaçışlarından dolayı döviz piyasasının sıkıntı yaşamaması için döviz piyasasına doğrudan müdahalede bulunarak kalıcı olarak döviz piyasasından çekilen likiditenin sistemde kalması için döviz alım ihalelerine ara vermiştir(Tabar, 2015, s.91-92).

Küresel kriz kapsamında, Türkiye'de uygulanan para politikaları tedbirleri yetersiz kalınca, mali canlanmayı sağlayabilmek adına maliye politikası araçlarından vergi ve diğer fiskal politikalara başvurulmuştur. İlk olarak krizin olumsuz etkilerini hafifletip, kaynak ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla kamuoyunda "Varlık Barışı" olarak adlandırılan bir yasal düzenleme yapılmıştır.

Varlık Barışı Uygulaması 2008 yılının Kasım ayında uygulamaya konmuştur. Varlık Barışı ile vergi indirimleri ve muafiyetleri uygulayarak yatırım çekiciliği arttırılmaya çalışılmış ve yurtdışındaki varlıkların yurtiçine getirilmesi hedeflenmiştir. Varlık Barışı Kanunu ile gerçek ve tüzel kişilere ait yurt dışındaki menkul kıymetlerin ülkeye getirilmesi ve gayrimenkullerin ekonomik bir değer olarak kayda alımının

yapılabilmesi istenmiştir. Yurt içinde bulunan fakat işletmelerin öz kaynakları içinde yer alamayan bu türden varlıkların sermaye olarak konulmak suretiyle işletmelerin sermaye yapılarının güçlendirilmesi de kanunun amaçları arasında yer almaktadır(https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/5811MilliEkonomi.pdf, s. 18).

Ayrıca krizin etkilerini azaltmak için bu süreçte açıklanan önemlerden bazıları aşağıdaki şekildedir(Demir, 2013, s.95-96):

* Varlık Barışı uygulamasının geçerlilik süresi 30 Eylül 2009 tarihine kadar uzatılmıştır.

* Hisse senedi kazançlarında yerli yatırımcılara uygulanan %10'luk stopaj sıfıra indirilmiştir.

* 1 Eylül 2008 tarihi öncesindeki vergi borçlarının on sekiz ay süreyle %3 faizle taksitlendirilmesi imkânı getirilmiştir.

* Gerçek kişilere kullandırılan kredilerdeki Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesintisi oranı % 15'ten % 10'a indirilmiştir.

* Kablolu, kablosuz ve mobil internet servis sağlayıcılığı hizmetine ilişkin Özel İletişim Vergisi % 15'ten % 5'e indirilmiştir.

* 30 Haziran 2010'a kadar tescili silinecek ve hurdaya çıkarılacak 1979 veya daha eski model motorlu taşıtlar için vergi ve ceza affı getirilmiştir.

* Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu kapsamında düzenlenen ürün senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlara 31.12.2014 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisi istisnası getirilmiştir.

* 16 Mart 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan "Bazı Mallara Uygulanacak Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi Oranlarının Belirlenmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı" ile 15 Haziran 2009'a kadar geçerli olmak üzere(Tabar, 2015, s.96-97);

* Net alanı 150 metre kare ve üzerinde bulunan konutlarda KDV oranı %18'den %8'e indirilmiştir.

* ÖTV oranları ise;

- Beyaz eşya ve bazı elektronik eşyalarda %6,7 oranından %0'a

- Motor silindir hacmi 1600 cm3'ü geçmeyen otomobillerde % 37'den %18'e

- Motor silindir hacmi 1600 cm3-2000 cm3 arasındaki otomobillerde %60'dan %54'e

- Kamyonlarda %4'ten %1'e

- Midibüslerde %4'ten %1'e

- Minibüslerde %9'dan %2'ye

- Motosikletlerde %22'den %11'e indirilmiştir.

KDV ve ÖTV indirimleri krizden en çok etkilenen otomotiv, beyaz eşya, mobilya ve inşaat gibi sektörlere uygulanmış, indirimlerden dolayı satış rakamlarında artış yaşanmıştır.

Genel olarak bakıldığında, 2008 krizinde Türkiye kamu bütçesi ile sağlam kamu mali dengelerine sahipti. Bu krizle birlikte Türkiye'nin talep cephesinde tüketim, arz cephesinde üretim ve yatırım seviyesi düşmüştür. Arz ve talebin düşmesi beraberinde ekonomik büyüme oranlarında düşüşe, istihdam miktarlarında azalışa neden olmuştur. Konjonktürün içinde bulunduğu durgunluk döneminden kurtulabilmesi için vergi politikası ekonomiyi canlandırmaya yönelik uygulanmıştır. 2008 krizinde kamu mali dengelerinin sağlam olması genişletici maliye politikalarına imkân tanımıştır. Bu amaçla 2001 krizinde uygulanan vergi politikasının aksine krizden en çok etkilendiği düşünülen sektörlere yönelik KDV ve ÖTV oranlarında indirime gidilmiş, işgücü maliyetlerini azaltıcı, yatırımları arttırıcı vergi teşvikleri uygulanmıştır(Tabar, 2015, s.107).

Krizle mücadelede vergi alanında yapılan bu düzenlemeler ile birlikte diğer birtakım parafiskal düzenlemeler de yapılmış olup bunlar aşağıdaki gibidir.

* 2008 yılında krizin sebep olduğu sıkıntılar dolayısıyla; mevcut talebi korumak, işsiz kalanların gelir durumunun kötüleşmesini önlemek amacıyla kamu otoritesi tarafından geçici yeni istihdam alanları yaratılmaya çalışılmış buna binaen özel sektörü desteklemek amacıyla bazı sigortalı ödemeleri yapılmıştır. Bu hedef ile kısa çalışma ödeneği ilişkin yapılan başvurularla sınırlı olmak üzere, kısa çalışma

ödeneğinden yararlanma süresi 3 aydan 6 aya çıkarılarak, ödeme miktarı da %50 arttırılmıştır.

* Özel sektörde yer alan kurumlardaistihdam edilen sigortalılar için ödenen ölüm, yaşlılık ve malullük sigortaları primlerinden işveren hissesine denk gelen tutarın % 5'lik kısmının Hazine tarafından karşılanması karara bağlanmıştır.

* Tarımsal desteklerden mal ve hizmet alımlarından ve yatırımlardan kesintiler yapılarak bu gelirlerin; sosyal sigorta prim indirimlerinde, alt yapı yatırımlarında, belediyelere yapılacak transferlerde kullanılması hedeflenmiştir.

* Geliri azaltıcı veya erteleyici önlemlerin kamu açıklarını arttırıcı etkisinin kısmen de olsa azaltılabilmesi için, tarımsal destekleme ödemelerinin birim fiyatlarında kısıtlamalar yapılmıştır.

* KOSGEB kanalı ile KOBİ'lere faizsiz kredi sağlanmıştır.

* Bütçede bulunmadığı halde tarımda fındık ve kuraklık ödemeleri yapılmıştır.

* Bütçede maliye politikası olarak faiz dışı fazla 0,05 düşürülmüş olup yaklaşık 5 milyar Dolar civarıdır.

* İŞKUR tarafından düzenlenen mesleki eğitim, staj eğitimi vb. gibi aktif istihdam programları genişletilmiştir.

* Genç ve kadın istihdamında sosyal güvenlik primleri düşürülmüştür.

* İşsizlik Sigortası ödemeleri net yerine gayrisafi hesaplanmış ve miktarı %11 arttırılmıştır.

* İŞKUR'un uyguladığı toplum yararına çalışma programları genişletilmiş ve buna yönelik İŞKUR'a kaynak aktarılmıştır.

* Özürlülerin işveren primleri Hazine tarafından karşılanmıştır.

* Eximbank kredileri arttırılmış ve sermayesi güçlendirilmiştir.

3.3.Finansal Krizlere Sabit Kur Politikasının Etkisi

Ekonomide kura dayalı istikrar programlarının çıkış noktalarını oluşturan iki temel döviz kuru politikası mevcut olup bunlar; sabit kur ve esnek kur politikalarıdır. Bu kur politikaları iki uç kur politikaları olup, birbirinden tamamen farklıdır.

Esnek kur politikası; yüzen veya serbest değişen kur olarak da isimlendirilmektedir. Bu sistemde döviz piyasaları üzerinde devlet müdahalesi olmayıp, döviz kurları tamamen piyasadaki döviz arz ve talebine göre serbestçe oluşmaktadır.

Sabit kur politikası; ulusal paranın değerinin para otoritesi tarafından yabancı bir para birimine ya da bir döviz sepetine sabitlendiği kur rejimidir. Sabit kur politikasında yerel paranın değeri para otoriteleri tarafından sabitlendiği için paranın değeri arz ve talebe göre belirlenmez.

Sabit döviz kuru politikası gelişmekte olan ülke piyasalarında istikrarsızlıkları artırabilir. Fakat bu sonuç, bazı durumlarda sabit döviz kurunun enflasyonu kontrol altına almada yararlı bir araç olduğu düşüncesini de değiştirmez. Aslında sabit döviz kuru geçmişte düşük enflasyon başarısı gösteren ülkeler tarafından enflasyonu kontrol almada çok güçlü bir mekanizma olarak gündeme getirilmiştir. Fakat bu mekanizmanın geçerli olabilmesi için, bir ülkenin güçlü bir bankacılık sistemine sahip olması gerekir (Öztürk, 2003).

Sabit kur politikaları, gelişmekte olan ülkelerde ulusal para biriminde aşırı değerlenmeye ve ardından sürdürülemez düzeylere ulaşan cari açıklara neden olur. Cari açık ile birlikte bütçe açıkları da tehlikeli düzeylere ulaşması sonucu ülkeler bu açığı kısa vadeli sermaye girişleriyle finanse etmeye çalışır. Bu sermaye girişleri, gelişmekte olan ülkelerde üretim, yatırım veya ticaret alanına aktarılmaktan ziyade, tüketim, menkul, gayrimenkul ve işletme sermayesi finansmanı gibi döviz getirisi yaratmayan yatırımlarda kullanılırlar. Sermaye girişlerinin aniden tersine dönerek ülkeleri terk etmeye başlaması ise, krizlerin ortaya çıkışında en önemli etkendir. Önceki bölümde finansal krizlere verilen dünya örneklerinde de görüleceği üzere az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerde uzun süre devam ettirilen sabit kur rejimin, krizlerdeki ortak nokta olduğunu söyleyebiliriz. Daha açık bir ifadeyle sabit kur

rejimindeki ısrar, uzun vadede az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerde finansal krizin sebebi olabilmektedir.

Dünya genelinde görülen örnek krizlerin sonuçları ve onların incelenmesi sonucu elde edilen bilgiler 1980'lerin başından bu yana devam eden bir paradigmayı yıkmışlardır. Bu paradigma, ana unsuru döviz kurlarının baskılanması olan politikalar demetiyle yurtdışına kaynak sağlamada bir avantaj sağlamak ve sağlanan yurtdışı kaynakla hızlı bir şekilde büyüme anlayışına dayanıyordu(Öztürk, 2003). Bu nedenle son yıllarda sabit kuru politikası birçok ülke tarafından terkedilmiş olup, esnek kur politikası tercih edilmektedir.

SONUÇ

Finansal krizler genelde dünya ekonomisinde 1970 sonrası görülmeye başlamış olup, gelişmekte olan ülkelerde 1980 sonrasında en önemli iktisadi sorunların başında gelmiştir. Dünya ekonomisinde 1980'lerden itibaren finansal serbestleşme etkisini göstermeye başladığından finansal krizlerde artış yaşanmaya başlanmıştır. Finansal serbestleşme etkisi ilk olarak gelişmekte olan ülkelerde sorun oluşturmaya başlamış ve dünya genelinde krizin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. 1990 sonrası meydana gelen finansal krizlerin genel olarak ortak özelliği, fiyat istikrarını sağlamak hedefi ile uygulanan sabit kur rejimlerinin, ulusal para biriminde aşırı değerlenmeye ve ardından sürdürülemez seviyelere ulaşan cari açıklara neden olmasıdır. Cari açık ile birlikte bütçe açıkları da tehlikeli düzeylere ulaşmış ve ülkeler tarafından kısa vadeli sermaye girişleriyle finanse edilmeye çalışılmıştır. Bu sermaye girişleri, gelişmekte olan ülkelerde üretim, yatırım veya ticaret alanına aktarılmaktan ziyade, tüketim (1994 Meksika), menkul, gayrimenkul ve işletme sermayesi finansmanı gibi döviz getirisi yaratmayan yatırımlarda (1997 Asya) kullanılmıştır. Sermaye girişlerinin aniden tersine dönerek ülkeleri terk etmeye başlaması ise, krizlerin ortaya çıkışında en önemli etkendir.

Finansal krizler gerek ortaya çıkış nedenleri gerekse sonuçları bakımından farklılıklar taşımakta olduğundan kendi içinde sahip olduğu olgular çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu açıdan bakıldığında finansal krizlere yönelik oluşturulacak politikalar da krizin türüne göre farklılık gösterecektir. Ülkeler tarafından yürütülen politikalar arasında para politikası ve vergi politikası yer almakta olup, politikalar koordineli bir şekilde uygulanmaya çalışılmaktadır.

Çalışmamızda 1990 sonrası Dünya ekonomisinde yaşanan finansal krizlere yönelik, kamu otoritelerince uygulanan vergi politikaları kapsamında örnekler üzerinden öncelikle 1994 Meksika krizi ele alınmıştır. Meksika hükümeti, kriz sürecini atlatmak için "Merkezi İdareyi Güçlendirme Programı" çerçevesinde daraltıcı maliye politikaları ve yapısal reformları içeren düzenlemelerle finansal krizin olumsuz etkilerinden kurtulmayı amaçlamıştır. Birinci öncelik olarak enflasyonun azaltılması hedeflenmiş, diğer yandan kamu mali açıkları azaltılmaya çalışılmıştır. Uygulanan

politikalar sonucunda kısa vadede mali dengede ve fiyatlarda kısmi iyileşme sağlanmış olsa da daraltıcı maliye politikalarının etkisiyle üretim ve istihdam azalmış ve reel ekonomide durgunluk dönemi yaşanmıştır.

Asya Kaplanları unvanı ile tanınan Doğu Asya ülkelerine baktığımızda, kriz öncesinde ekonomik düzeyde yakaladıkları gelişme trendi ile dikkat çekmeyi başarmışlardır. Bu ekonomik başarı göz önüne alındığında, 1997 yılında kriz etkisiyle özellikle finansal piyasalarda yaşanan çöküşler büyük şok etkisi yaratmıştır. Paranın aşırı değer kaybettiği, döviz kurunun dalgalanmaya bırakıldığı ve piyasalara olan güvenin sarsıldığı kriz sürecine daha çok para politikaları ile müdahale edilme yolu seçilmiştir. Özellikle IMF destekli istikrar politikalarının birincil hedefleri arasında piyasaları yeniden canlandırılmasına ve talebin kısılmasına yönelik para politikalar esas alınmaktadır. Genel olarak maliye politikalarının ikinci planda bırakıldığı krizde, vergi oranları arttırılmış ve krizle birlikte sermaye hareketlerinin vergilendirilmesine yönelik yeni vergiler konulmuştur. Genel olarak değerlendirme yapıldığında kriz sonrası uygulanan IMF destekli istikrar programının; cari işlemler açığının azalması, enflasyonun kontrol altına alınması ve büyüme üzerinde olumlu etkilerinin olduğu söylenebilir. Fakat göz ardı edilmemesi gereken nokta, bu ülkeler krize girmeden önce enflasyon oranları kabul edilebilir düzeyde, büyüme oranları ortalama %7 civarında olan ve ekonomik stabilitesini sağlamaya çalışan ülkelerdir.

1998'deyaşanan Rusya Krizi'ne ele alındığında, krizin temelinde yatan sebeplerin ülkenin siyasal ve ekonomik yapısından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Rusya, kriz öncesi dönemde ülkenin en önemli sorunlarından biri olan bütçe açığını kapatabilmek için vergi gelirlerini arttıran en direkt yolu seçmiş vergi oranlarını arttırma yoluna gitmiştir. Ancak sanayici ve ihracatçıların desteklenmesi kapsamında, dolaylı ya da doğrudan uygulanan muafiyet ve istisnalar, denetim yetersizliğinden dolayı, firmaların vergi kaçırmasına sebep olarak vergi gelirlerinin düşmesine sebep olmuştur. Vergi politikalarından gelen dönüşlerin yeterli düzeyde olmamasıyla Rusya bu kez de borçlanma yoluna gitmiş ve hazırladığı istikrar paketleriyle krizin yıkıcı etkilerini azaltmayı amaçlamıştır.

ABD ekonomisinde yaşanan mortgage krizi, ABD ekonomisini etkilemekle kalmamış bunun yanı sıra AB ülkeleri (Yunanistan, İtalya, İspanya, İrlanda, Portekiz)

ile birlikte diğer ülke ekonomilerini de etkilemiştir. ABD'de hem artan enflasyon oranları hem de finansal piyasalarda yaşanan olumsuzluklar ekonomi içerisinde reel sektöre doğru kaymış ve para politikaları kriz sürecini yönetmekte tek başına yetersiz kalmıştır. Bu sebeple ABD hükümeti kriz döneminde, genişletici vergi politikası uygulanmasına karar vermiştir. Bu doğrultuda hayata geçirilen vergi indirimleri ile ilk olarak kişilerin harcanabilir gelirlerinin artırılması amaçlanmış ve dolaysız vergi oranları indirilmiş, daha sonra dolaylı vergi oranlarındaki düşüşler ile yatırımcılara vergi teşviki sağlanmıştır. Kriz sürecinde ticaret hacmini genişletmek, toplam talebi artırmak ve ekonomik büyümeyi sağlamak amacıyla uygulanan genişletici vergi politikaları, sektörleri tam bir istikrara kavuşturamamış olsa da piyasaların tamamen çökmesini engellemiştir.

Türkiye'nin yaşadığı kriz süreçlerine baktığımızda ise, serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte meydana gelen hızlı büyüme, cari işlemler dengesinde meydana gelen artışlar, spekülatif sermaye hareketlerinin artması ve TL'nin aşırı değerlenmesi sonucunda 1994 krizinin patlak verdiği görülmektedir. Türkiye 1994 yılında yaşanan krize son vermek ve yaşanan istikrarsızlıkları gidermek adına 5 Nisan kararları olarak adlandırılan önlemler paketini açıklamıştır. Ancak toplam vergi gelirleri içinde Gelir ve Kurumlar Vergisi gibi dolaysız vergilerin payı azaltılıp dolaylı vergilerde artışa gidilmesi, vergi adaletsizliğini ortaya çıkarmıştır. Yapılan değişiklikler vergilendirilmeyen alanların vergilendirilmesinden ziyade mevcut vergi mükelleflerinin vergi yüklerini arttıran uygulamalar olmuştur. Bu sebeple alınan kararlar arzu edilen etkiyi ortaya koyamamış üstelik kriz öncesi dönemde var olan faiz ve enflasyon yükselişleri ve iç borçlanmada yaşanan sorunlar kriz sonrasında da etkisini arttırarak devam etmiştir. Ayrıca ekonomik dengeleri tam sağlanamamışken 1999 yılında yaşanan deprem getirdiği maddi yıkımla kamu harcamalarını daha da arttırmıştır. Bunun sonucunda bütçe açığı genişlemiş, kamu kesimi borçlanma gereği yüksek seviyelere ulaşmıştır. Bu dönemde IMF ile tekrar görüşülmüş, kamu gelirlerini arttırmak suretiyle mali disiplini sağlamaya ve depremin etkilerini azaltmaya yönelik ek vergileri öngören vergi paketleri hazırlanmış ancak vergi politikaları etkin bir şekilde yürütülememiştir. Genel olarak 5 Nisan kararlarına bakıldığında, uygulanan vergi politikaları etkisinin ödemeler dengesi, kamu harcamaları açısından geçici ve sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarında Türkiye'de yaşanan krizlerde de maliye politikalarına önem verildiği bilinmektedir. 2000'debankacılık ve döviz piyasasında ortaya çıkan kriz, piyasalara olan güveni oldukça azaltmış, faiz ve enflasyon oranlarının yükselmesine sebep olmuştur. Dönemin hükümeti IMF destekli vergi reformlarına gitmiş ve vergi gelirlerini arttırıcı önlemler almıştır. Özellikle tüketim ve servet vergilerinde yapılan düzenlemeler yapılarak bazı vergi oranlarının artırılması yoluna gidilmiştir. Bu tedbirler kamu gelirlerinin arttırılması, bütçe açıklarının kapanması, faiz ve enflasyon oranlarının azaltılması hedeflerinin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Kısa vadede olumlu etkileri olsa da, piyasalarda güven ortamın sağlanması tam olarak gerçekleşmemiştir. Böyle bir ortamda yaşanan siyasal kriz Şubat 2001 Krizi'nin çıkmasına ortam hazırlamıştır. 2001 yılında krizin iki ana nedeni olarak görülen iç borcun yüksek olması ve kamu bankalarının içinde bulunduğu likidite sıkıntısı hükümeti yeni tedbirler almaya yönlendirmiştir. 2001 yılında IMF'nin de onayıyla "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" hayata geçirilmiştir. Anılan program kapsamında tüketim ve servet üzerinden alınan vergi oranları artırılmasına, Gelir Vergisi dilimlerindeki artışın enflasyona bağlanmasına, gecikme zammı ve faizinin caydırıcı oranlarda artırılmasına, vergi kayıp kaçağının en aza indirilmesi için vergi denetimlerinin sıklaştırılmasına ve vergi borçlarının zamanında tahsil edilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Ancak vergi oranlarının yüksek olmasına rağmen, vergi tabanının dar olması sebebiyle toplam vergi tahsilatının yetersiz kalması ve vergi yükünün adaletli bir şekilde dağıtılamamasından dolayı program kapsamında istenilen hedefe ulaşılamamıştır.

Son olarak Türkiye'nin 2008 krizinde geçirdiği sürece baktığımızda, 2001 krizinden sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulanması, bankacılık ve finans sektörü yapılandırmasının denetiminin 2001 yıldan sonra iyi yapılması sonucu Türkiye ekonomisinin mali kesiminin yapısal sağlamlığı krize gerekli direnci göstermiş olmasına karşın, ekonominin reel kesimi 2001 krizinden sonra çeşitli nedenlerle yapısal yapılanması yapılamadığı için krize karşı aynı direnci gösterememiştir. Bu sebeple üretim, ihracat, işsizlik gibi veriler olumsuz etkilenmiştir. Türkiye'nin krize karşı aldığı tedbirlerin başında ilk olarak para politikası önlemleri yer almış olsa da uygulanan para politikaları tedbirleri tek başına yetersiz kalınca, mali canlanmayı sağlayabilmek adına maliye politikası araçlarından vergi, sosyal sigortalar

ve diğer parafiskal politikalara başvurulmuştur. Maliye politikalarında yapılan bu olumlu müdahaleler krizin etkisini azaltmıştır. Özellikle vergi politikasında ÖTV, KDV gibi vergilerde yapılan indirimler ve işsizliği azaltmak için yapılan işçi ve işverenleri destekleyen politikalar talebi canlandırıcı etkide bulanarak iç piyasanın canlı kalmasına, üretimde artışa neden olmuş ve krizin etkisini azaltmıştır. Türkiye ekonomisi, 2008 kriz sınavını 1994, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizine göre daha başarılı geçmiştir. Bunun sebebi vergi teşviklerinin nihai tüketiciye verilmesi ve tüketim koşuluyla sağlanmasının hedefe yönelik başarıyı artırmasıdır. Türkiye'nin krizden fazla etkilenmemesinin diğer sebebi, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında bankacılık ve finans sektöründe denetimin 2001'den bu yana sağlam yapılmasıdır.

2001 krizi ile 2008 krizini sebepleri ve uygulanan maliye politikası yönlerinden de karşılaştırdığımızda; 2001 toplam dış borç içinde kısa vadeli borçların artması, cari işlemler açığı, dış ticaret hadlerinin bozulması, MB döviz rezervlerinin yetersizliği ve kamu bankalarının içinde bulunduğu likidite sıkıntısı sebep olmuş olup ülke içi sebeplerden kaynaklanmıştır. 2008 krizi ise ABD ekonomisinde yaşanan mortgage krizi ile başlamış olup hemen hemen tüm dünyaya yayılmış olduğundan dış kaynaklı bir kriz olup, uluslararası kriz olarak adlandırılabilir. 2001 krizinde uygulanan maliye politikası; birçok vergi kanununda değişiklik yapılarak, kamu gelirlerini artırmaya yönelik vergi artışlarını içermekte iken, 2008 krizi; vergi politikalarında paranın daha çok ekonomide kalması, harcamaların artması için vergi muafiyetleri ve indirimleri, SSK, Bağkur, tarımsal teşvikler gibi diğer parafiskal politikalarda ise üretim ve işgücü artışını yer aldığı teşviklere yönelik düzenlemeleri içermektedir.

Sonuç olarak, krizlerin ortaya çıkış sebepleri ve gelişimleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermekte olsa da, kriz sarmalından kurtulmak için özellikle maliye politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kamu otoriteleri tarafından kriz yüksek kamu gelirlerine de ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu vergi yükünü arttırarak değil; mümkün olduğunca vergi tabanı genişletilerek, kayıt dışılıkla mücadele ederek yapılmalıdır. Bunların yanında vergi politikasının başarılı olabilmesi için, vatandaşa öncesinde vergi bilincinin iyi yerleştirilmesi de gerekmektedir. Vergi bilincinin yerleşmesi için ise vatandaşın verginin haklılığına inanması, yani verginin ülke ve toplum yararına kullanılacağına ikna edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, vergide adalet ile vergi direnci

ters çalıştığı için, verginin adil olarak alındığına olan inanç arttıkça vergi direnci de azalacak ve vergi politikasının başarısı artacaktır. Bunun için vergi politikalarının vergi bilincinin yükselmesine katkı yapacak şekilde uygulanması ve bunların kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna iyi anlatılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Afşar A. (2011). Global Kriz ve Türkiye Konut Piyasasına Etkileri. Eskişehir.

Agell, J., Ohlsson, H., & Thoursie, P. S. (2006). Growth effects of government expenditure and taxation in rich countries: A comment. *European Economic Review*, *50*(1), 211-218.

Akbulut A. (2003) İyi Bir Vergi Politikasının Temel İlkeleri. *Vergi Dünyası*, 267, 36-39.

Akçağlayan A. (2005). Para Krizleri. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 230, 115.

Akdiş M. (2002). Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler ve Beklentiler. *Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi*, 26, 10.

Aktan C.C. (2004). Yeni iktisat Okulları. Seçkin Yayıncılık. Ankara.

Ataç B. (2013). Maliye Politikası. Ankara.

Atik A. H. (2005). Finansal Krizlerin Gölgesinde Yükselen Piyasa Ekonomileri. *Türkiye Kalkınma Bankası*. 05-01-02.

Bayraktar Y. (2010) Kasım 2000-Şubat 2001 Krizi Sonrasında Alınan Önlemlerin Borç Kompozisyonuna Yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,*15-11, 465

Bayraktutan Y. & Özkaya M. H. (2002). IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya'da Ekonomik Performans Sonuçları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 10

BIRD, R.M. and ZOLT, E.M., 'Introduction to Tax Policy Design and Development', Draft Prepared for a Course on Practical Issues of Tax Policy in Developing Countries, World Bank, Washington D.C. 2003.

Brondolo, J. (2009). Collecting taxes during an economic crisis: challenges and policy options (No. 2009-2017). International Monetary Fund.

Buyun T. C. (2008). *2000-2006 Dönemi Türk Vergi Politikası*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Bülbül H. (2018) *Finansal Kriz Modelleri Çerçevesinde Türkiye'nin Kriz Öngörü Modelinin Geliştirilmesi*. MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Ekonometri Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Candan N. (2012). Türkiye'de 1990 Yılından Sonra Uygulanan Vergi Politikaları ve Kriz Etkisi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18-2, 80-81.

Celasun M. (2001-2002). Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği:2001. *Doğu Batı Dergisi*, 4-17.

Çakmak S. (2004). *Karşılaştırmalı Finansal Kriz Analizleri: Latin Amerika, Asya ve Türkiye*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi. İstanbul.

Çapraz N. (2001). Ekonomik Bunalımların Dünya'da ve Türkiye'de Yansımaları. İstanbul.

Çetin I. (2011). *Konjonktürel Modeller İle Finansal Kriz Tahmini: Türkiye Uygulaması*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Ekonometri Bilim Dalı. Bursa.

Çolak Ö.F. (2003). Kriz ve IMF Politikaları. İstanbul.

Çolpan V. (2008). *Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Finansal Sermaye Hareketleri ve Krizler.* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir.

Çonkar K. & Ata H.A. (2003). Finansal Krizleri Önlemede Kullanabilecek Kriz Rasyolarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi,* 5-2, 4-12.

Dalyancı H. L.(2010). *Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizlerin Ekonometrik Analizi*. MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı Doktora Tezi. İstanbul.

Delice G. (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 59-61.

Demir Ö. (2013).*Ekonomik Kriz Dönemlerinde Uygulanan Vergi Politikaları*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Aydın.

Demircan Siverekli E. (2004). Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Mali Yönetiminde Uygulanan Vergi Politikaları. *Vergi Sorunları*, 195, 169.

Demircan Siverekli E. (2003). Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21,100.

Demirci N. (2005). Finansal Krizlerin Anatomisi Modern Kriz Teorileri Işığında Gelişmekte Olan Ülkeler. Ankara.

Duman K. (2004). Finansal krizlere Karşı Politika Tercihleri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 48.*

Duman K. (2002). Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları. *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 46.*

Edizdoğan N, Çetinkaya Ö. ve Gümüş E. (2010). Kamu Maliyesi. Ekin Yayınları. Bursa.

Eğilmez M. (2012). Kolay Ekonomi. İstanbul.

Eğilmez M. ve Kumcu E. (2002). Ekonomi Politikası. Om Yayınevi. İstanbul.

Ejder H.L. (2000). Türkiye'de Vergi Politikaları. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi,*2- 1, 130.

Erdoğan B. (2006). *Gelişmekte Olan ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri*. KSU Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş.

Eren A. Ve Süslü B. (2001). Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirilmesi. *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı* I, 41-7, 664.

Erdinç A.Z. (2007), Uluslararası Para Fonu: Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-By Anlaşması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8.*

Erdönmez Ataman P. (2205). Seçilmiş Ülkelerde Gayrimenkul Fiyatları ve Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler. *Bankacılık Dergisi*, 54, 61.

Fırat E. (2006). Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri Türkiye Uygulaması (1980-2002). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi. Konya.

Fırat E. (2013). Ekonomik Kriz ile Mücadelede Maliye Politikasının Rolü. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6-1, 299.

Fölster, S., & Henrekson, M. (2001). Growth effects of government expenditure and taxation in rich countries. *European economic review*, *45*(8), 1501-1520.

Gedikli A. (2009). *Finansal Krizi Riskini Azaltabilecek Küresel Mali Araçlara Yönelik Ortak Karar Alma Problemleri ve Çözüm Önerileri*. MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali iktisat bilim Dalı Doktora Tezi. İstanbul.

Giray F. (2012). Vergi Teşvik Sistemi ve Uygulamaları. Ekin Yayıncılık. Bursa.

Günek E. (2010). Ekonomik Kriz Dönemlerinde Uygulanması Gereken Vergi Politikaları. Yeterlilik Etüd Raporu. İstanbul.

Gürbüz A..K. (1999). Ekonomik Krizlerin Genel Teorisi. Alem Basım-Yayın. Balıkesir.

Gorton G., (1988). Banking panics and business cycles. Oxford Economic Papers 40, 751–781

Hacıislamoğlu M. L. ve Silahşör H. S. (1998). Güney Doğu Asya Krizinin Nedenleri, Gelişimi ve Olası Etkileri. Hazine Müşteşarlığı Yayınları. Ankara.

Hiç M. (2009). Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye. Beykent Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Hyun, J. K., & Lim, B. I. (2005). The financial crisis and income distribution in Korea: The role of income tax policy. *Korea and the World Economy*, *6*(1), 51-65.

http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/verginin_fonksiyonlari.html, (05.04.2019)

https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kriz , (11.03.2019)
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=73, (04.04.2019)

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/doviz+kurlari/reel+efektif+doviz+kuruu , (21.03.2019)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c87940d99f082.18265101, (11.03.2019)

https://vergidosyasi.com/2017/03/03/vergi-tesviki-kavrami-vergi-tesviki-nedir-vergi-tesviki-turleri/ (07.04.2019)

https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/5811MilliEkonomi.pdf, (10.05.2019)

Işık T. ve Togay S. (2002). Para Krizi Modellerinin Eleştirisi ve Uluslararası Para Sisteminin Düzenlenmesine Yönelik Keynesyen Öneriler. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 17-191, 33

İşcan İ.H. ve Hatipoğlu Y.Z. Rusya'da Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve 2008 Küresel Krizi. Erişim Adresi https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/8129
Karabulut G. (2002). Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri. Der Yayınları. İstanbul.

Karaçor Z., Alptekin V. ve Gökmenoğlu K. (2012). Finansal Kriz Üzerine Öngörülebilirlik ve Politikalar. Çizgi Kitapevi. Konya.

Kızılot Ş. ve Durmuş M. (Ed.). (2002). Mustafa, Ekonomik Kriz ve Kamu Maliyesi, Kriz ve İMF Politikaları. Alkım Kitapevi. İstanbul.

Kar M. Ve Kara A. (2003). Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler. *Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi*. 29(7), 12.

Karakurt B. (2010). Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü ve Türkiye'nin Krize Maliye Politikası Cevabı. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*. 2(2),186.

Kargı V. ve Özuğurlu Y. (2007). Türkiye'de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri: 1980-2005 Dönemi. *Yönetim ve Ekonomi*. 4-1, 279.

Kızılot Ş. ve Durmuş M. (2001). Kriz Dönemlerinde Vergi Politikası Nasıl Olmalı?. *Gazi Üniversitesi iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3-2, 161

Kızılot Ş. ve Durmuş M. (Ed.). (2002). Ekonomik Kriz ve Kamu Maliyesi, Kriz ve İMF Politikaları. Alkım Kitapevi, İstanbul.

Kibritçioğlu A. (2001). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi*, 7-41, 1.

Levine, R., & Renelt, D. (1992). A sensitiyity analysis of cross- country, growth regressions. The American economic review, 942-963.

Nadaroğlu H. (2000). Kamu Maliyesi Teorisi. Beta Basım Yayım Dağıtım. 11 b. İstanbul.

Oktar S. A. (2008). Vergi Hukuku, Türkmen Kitabevi. 3.b. İstanbul.

Özel S. (2005). Global Finansal Krizler. Deniz Kültür Yayınları.İstanbul.

Özer M. (1999). Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrara Sağlamaya Yönelik Politikalar. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.

Paparas, D., Richter, C., & Paparas, A. (2015). Fiscal policy and economic growth, empirical evidence in European Union. Turkish economic review, 2(4), 239-268.

Pınar A. (2009). Maliye Politikası. Naturel Yayınevi. Ankara.

Pekşen F. (2008). *Vergi Denetiminin Vergi Politikası Açısından Önemi ve Türkiye'de Vergi Denetim Sistemi*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Programı Doktora Tezi. Denizli.

Portes, R. (2009). Global imbalances. *Macroeconomic Stability and Financial Regulation: Key Issues for the G20*, *19*.

Rutkowski, J. (2007). From the shortage of jobs to the shortage of skilled workes: labor markets in the EU new member states.

Seyidoğlu H. (2001). Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama. Güzem Yayınları. İstanbul.

Seyidoğlu H. ve Yıldız R. (2006). Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri. Arıkan Yayınları.

Sucu İ. (2005). *Türk Bankacılık Sistemi: Finansal Krizler ve Finansal Krizler Sonrası Uygulanan İstikrar Programlarının Etkileri*. ADÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Aydın.

Şahin Ö. I. (2012). *Küresel Finansal Kriz ve Sermaye Hareketleri Analizi: Türkiye Örneği*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Denizli.

Şimşek H. A. (2007). Türkiye'de 2000 Sonrasında Uygulanan istikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44-512, 53-80.

Tabar Ç. (2015). *Küresel Ekonomik Krizde Vergi Politikası Önlemleri: Türkiye Örneği*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali İktisat Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Bursa.

Taşar M. O. (2010). Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3-1, 81.

Tokucu E. (2010). Kriz ve Para Politikaları: Para Politikalarının Başarısızlığı Üzerine Ekonomik Yaklaşım. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*. 21-76, 40-42.

Topallı N. (2005). Kriz Sonrası Uygulanan IMF tipi İstikrar Programları ve Ekonomik Etkileri: Güneydoğu Asya ve Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, 11-9, 151.

Toprak M. (2001). Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz. *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı II*, 42-7, 872-878.

Tosuner A. (2005). Finansal Krizler ve Kırılganlık: Türkiye İçin Bir Erken Uyarı Sistemi Denemesi. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 44.

Tornell, A. Twin crises, NBER Reporter Online, 2001, Winter 2001/02: 12-13.

Turan Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4-1, 65-72.

Turhan S. (1993). Vergi Teorisi ve Politikası. Filiz Kitapevi. İstanbul.

Yanpar A. (2008). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme Yönelimli Vergi Politikası*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Yavaş H. (2007). *1980 Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Finansal Krizler, Finansal Kriz Modelleri ve Çözüm Önerileri*. KHAS Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Yılayaz N. (2011). *2008 Küresel Finansal Krizin Türk Kamu Maliyesine Etkileri*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ayfonkarahisar.

Yılmaz B. (2012). *Finansal Kriz Dönemlerinde Çok Ortaklı Bankacılık Modeli İle Kamu Bankalarının Karşılaştırılması: Bank Ekspres A.Ş.- T.C. Ziraat Bankası Örneği.* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Edirne.

Yılmaz Ö., Kızıltan A. ve Kaya V. (2005). İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 24, 93.

Yörük N. ve Kanışlı E. (2010). Küresel Finansal Kriz Sonrası İstihdam Piyasası ve Önlemler. Uluslararası Sempozyumu-V: Küresel Kriz Sonrasında Ekonominin Yeniden Yapılanması. Erdek.

Yurtsever H. (2010). Küresel Ekonomik Krizin Aşılmasında Vergi Politikasının Rolü. Küresel Kriz Sonrasında Ekonominin Yeniden Yapılanması Uluslararası Sempozyumu-V. Erdek.

Yücel F. ve Kalyoncu H. (2010). Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: *Türkiye Örneği. Maliye Dergisi*, 159,55.